

Nikolay Baboglu

GAGAUZLARIN KADERİ

Nikolay Baboglu

GAGAUZLARIN
KADERİ

АРХИВ
СТЕПАНА КУРОГЛО

Pontos
Chişinău · 2003

CZU 821.512.165 (478)-3

B 11

Bu kiyadın basılmasına büük yardım verdi sponsorlar

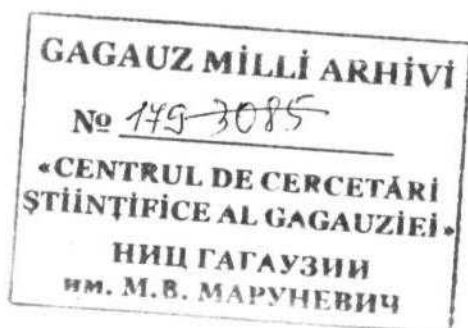
1. İlk Gagauz Halk Topluşun ilk spikeri Petri Paşalı.
2. Kişinevda eczane (apteka) başkanına yardımcı Nina Nazarova.
3. En önemli yaratmak temaların sponsoruna hem yazı yardımlarına, korekturacıya yaratmak dil ortakçısına Boeva Annaya.

ISBN 9975-902-65-0

© Nikolay Baboglu, 2003

İÇİNDEKİLÄR

Başlantı için	4
Ana dilimiz	12
Nikolay Baboglu hem onun gagauzları	13
Kanazerlilär	20
Genç Paşı Kanazerlinin notlarından	27
Romıniyada en genç padişah	36
Gözgörän Paşinin taa yazılarından	43
Toşka Kademsiz öldürer Benimciyi	53
Gagauzların eni dirilmäk başlaması	67
Tomaylı Kapaklılar	70
Nasti Kapaklı kendisi için	75
Ajdanın taa başka yaşamak yolları	81
İçerdän kayıplar	85
Evdä Gagauziyada	89
Bän da gagauzum	92

BAŞLANTI İÇİN

Başlantıdan çekedelim kendim için, bu kiyadı yazandan Nikolay Babogludan birkaç laflan. Umutederiz bekim bu başlantı yardım edâr okuyuculara taa kolay annamaa onnarı, neleri bân çalıştım sölemää halka yazımda.

Duumam 1928-ci yılın may ayında bir büük gagauz küüyündä. Bu küüyün adıydı **Tatar-Kıpçak** sora kaldı sade **Kıpçak**. Kıpçaklılar hepsi gagauz. Benim anam, bobam, dedelerim hem elbetki bân kendim da Nikolay Baboglu gagauzum.

Kendim için yazımı çeketmää çalışacam o zamandan, açan başlamışım kendimi tanımaa, demäk aklımda tutmaa yaşamamı... **Bobam Baboglu İgnat Panteley** (sokakça Panayudun Nati), ama kendimin bütün ofițial adım **Baboglu Nikolay İgnat** (sokakça Natilerin Nüklay).

Açan bân taa yoxtum bütün edi yaşında bobam Kıpçak küylü popazın **İlie Popoviçin** teklifindän yollêr beni, kendi büük oolunu Nikolayı, Kıpçaan şkolasına üürenmää: orada ötää-beeri lafetmää hem birkaç bukva yazmaa, bişey okumaa... Bukadar üürenilirmiş ozamanki romın şkolalarında.

Bobam Kıpçaklı çiftçi kendinin islää beygirlerinnän hem da bir çift käämil öküzlerinnän etiştirirmiş kendisinin birkaç tarlasını işlemää hem küüylü popazın İlie Popoviçin da topraklarını yarıya mı, paylan mı becerirmiş sürüp, ekip, biçip, kazıp toplamaa. Bu çiftçilik işleri yakın dostlaştırmıştı bobamı küüyün hatırlı popazınnan.

Kıpçaan şkolasında bân islää üürenirdim, sevârdim yazıp okumaa, duvaları kiyatsız üürenmää...

Bu şkolanın artık üçüncü klasında biz yazıp okumaktan, esaplamaktan başka çekettiydik üürenmää ayırı urok religiya. Onu bizä üüredirdi küüyün popazı İlie Popoviç taman benim bobamın çiftçilik dostu. Eni üüredici popaz çok zor işlär üürenmää vermâzdi bizä: stavrozumuzu yapmaa üüredirdi, diz çökmää, mitanileri kiyatsız sölemää... Ama bu türlü ilin işleri da bizim klasın hepsi şkolacıları üürenämâzdiilər, o sa üürenmää mi istemâzdiilər, bilmeerim...

Popaz religiya urouna geleceykän işidirdin klasta şkolacılarımızın ayıp lafetmelerini: "Te şindi! Te şindi religiya urou, bekläyin gelecek bizi üüretmää geniş yaamurluklu hergeleci!" (sayılêr popaz") Bu türlü gülmäâ alırdılar üürediciyi.

Bän sa bobamdan sımarlanmışım olayım sesleyici hem büüklerä hatırlayıcı, üüredicilerä karşı laf sölämeyim, çalışayım nekadar taa isläâ üürenmäâ...

Ozamankı üçüncü klasımızda diildik çokluk – bir 15-20 uşaktık. Bu üürenicilerdän vardı kimisi kalın kafalı: seslemäz dilär, kötü üürenirdilär, zarar yapaardılar ya heptän brakardılar şkolayı da gidärdilär bobalarınnan kır işlerinä. Bendä bu kusurlar hiç yoktu. Ne verirdilär üürenmäâ bän hepsini mutlaka çalışdırdım isläâ üüreneyim.

Tutêrım aklımda benimnän bir klasta üürenirdi Kıpçaktan Primarin çocu **Bori Karamili**. O bir haylaz uşaktı hem akıl tarafından da hiç diildi pek keskin: "Buna zıua!" deyämezdi da hep "Bona zala!" (deyärdi da bu iş için dayma iyirdi lobut üüredicilerdän eşek sudan gelincä, ama o hep eskiycä sölärdi o selämi).

O vakıtlar biz üürenicilär hem olmalı çoyu büüklär da hiç alıp-satmazdıq, neçin biz klasta üürenirdik romınca, ama uşaklar aramızda hem evdä lafedirdik başka dildä gagauzça. Biz annayamazdıq hem yoktu çok zorumuz da annamaa bu derin işleri.

Çok sora bän annadım, ani 1939-1940-cı yıllara kadar bütün dünnä bilmäzdi, ani var er üzündä gagauz adında insan. Taa da meraklı, ani taa çoyu gagauzlar kendileri da bilmäz dilär, **ki onnar var gagauz.**

Sokakta, şkolada biz kendi kendimizä demäzдіk gagauz, neçin ki yoktu läözımnı bu türlü danışmaa. Te bir örnek. **Kalın Ankaların kızı Nadi** demiş bir çocaa **Acı Kırçuların Kolisinä** sokakta **gagauz** da bu laf için imiş şamar, başka kerä "yaymasın aazını" deyine. (Sayılêr küçüklerin annamasında gagauz – o bir kötü lafmış... Bezbelli bu belalı düşünmeklär gelirdi bilmemezliktän.)

1940-cı yılda bän artık başardıydım başlankı şkolayı, ana-bobaylan annaştıydım gideyim ileri doru üürenmäâ yakında, **İsmail kasabasında** enez açılan popazlık şkolasına. Benim girmäm bu saygılı devletin duhovniy şkolasına olmadıydı pek kolay, neçin ki bän diildim romın,

ama gagauzdum, romın dilini da çok kötü bilirdim. Burada da yardım etti parinte İlie Popoviç. Onun vardı kasabada geçimi hem kendisi sayardı, ki bu "inat" gagauzları romınnatmak için, ko olsun onların kendilerin arasından bir Allah izmekeri.

Da bu türlü dört yıl, nekadar Basarabiyadan uzaklarda gidärdi o kannı Dünnä cengi, bän üürendim İsmailda popaz şkolasında. Hazırlardılar beni klise izmetçisi olayım. Bu işlər için bän taa derindän annattıydım kendi eski yazılarımda. Sanêrim okuyucular unutmadılar, eer unuttuysalar olur enidän aktarsınnar "Gagauz dili" şkola kiyadı çıktı 1962-ci yılda, "**Karanfillär açtılar enidän**" basıldı 1981-cidä, "**Legendanın izi**" – 1974-cü yılda, "**Bucak ecelleri**" da basıldı 1979-yılda hem başka.

Ama benim küçüklük üürenmäk vakıdımında dünnäda politika durumu pak tersinä döndüydü.

Nemşelär büük cengi başladıydılar taratmaa. Romın naşionalistleri da gördülär, ani nemşelärlän "kafadarlık" romına kurtarmêêr, tez çevirdilär arışı 180 gradusa tersinä. Romınıya birlik oldu Sovetlärlän, Angliyaylan, Amerikaylan. Te neçin 1944-cü yılda Romınıyanın içindä insanın çoyu hem askerin da taa çoyu hiç bilmäzdilär, kim kimä karşı cenk eder...

Ama burada bizim Basarabiyada, Buçakta, genä kırkıncıda gibi erleştiydi Rusiya Sovetleri. Şkolalardan romın üüredicileri kaçtılar evlerinä Romınıyaya. Ama erindeki gagauz halkından üüredici hiç yoktu. Küüylerdä sa üüretmää uşak vardı çok. Da te eni çorbacılar Stalinin yollanmışları başladılar Bucakta şkolaları dirildip işä koymaa. Üürenmäk artık dönärdi rus dilinä. Kıpçakta, benim duuma küüyümdä, açılırdı iki şkola – bir küüyün ortasında, öbürü da kenarda. Ona ölä da därdilär "Kenar şkolası". Şkola yapıları vardı, uşak çoktu, ama üüredici hiç yoktu.

Küüyümüz Kıpçak kalırdı Taraklı rayonuna. Bu bütün rayona gelmişti sade bir rus üüredicisi, ani fronta yokmuş faydası deyini (bir ayaa sakatlanmıştı). **Onun adıydı Zemit**. O taa ilk gündän oldu Taraklı rayonuna şkolaların üstünä zav rayono. Onun vardı bir beygiri da onunnan atlı gezärdi Taraklı rayonun küüylerindä şkolalarda.

Bin dokuzüz kırk dördüncü yılın avgust ayın 24-dä geçtiydi tarafımızdan front batıya, ama bizim taraf Bucak kaldı Stalin Sovetlerin altına. Sentäbridä läüzımdı başlamaa şkolaları, ama zav rayono Zemit işi yoktu nasıl çeketsin: etiştirämezdi. O topladı ötää-beeri kiyat bilici gençleri, ani läüzımdı gitsinnär cengä, fronta, verdi onnara broni (ölä bir dooruluk fronta çekilmesinnär deyini) da yollandırdı hepsini Kahul kasabasına bir aylık üüredicilik kursalarına. Bir aydan sora onnarlan çekedildi küüylerdä şkolalar. Bu kursalara bän da çaarıldım da orada biraz üüredicili tanımaa başladım...

Zav rayono Zemit kursa yollayaceykana baktı benim popaz şkolasından kiyadımı da sorêr:

– Kaç yıl vardı sana taa üürenmää?

– Klise izmetçisi için läüzımdı 8 yıl üüreneyim.

– E sän kaç yıl üürendiydin?

– Te dördüncüyü etiştirmedim başarmaa da şkola İsmayıldan kaçtı Romniyaya. Geldiniz siz.

– Sän, – deer bana bu zav rayono Zemit, – brak o senin popazlımı da ol üüredici. Bizä üüredici çok läüzım.

– Saygılı tovarişçi, bän üüredicilik için üürenmedim, – deerim.

– Sän korkma, – deer o, – yavaş-yavaş üürenecän, kursalara gidecän, biz üüredecez sizi...

– Bilmeerim.

– Eer kayıl olursan, sendän büün sade bir iş isteycez: uşakları üüredäsin yazmaa hem okumaa.

– İslää, – deerim, – bän uşakları yazmaa, okumaa beki üüredecäm, bu işi severim, ama bän rusça, rus dilini islää bilmeerim.

– E sän angı dili islää bilersin?

– Gagauzça bileerim, evdä nicä lafederiz hem biraz romınca, nasıl şkolada üürettiydilär.

– Sän üüret uşakları o dildä, angısını taa islää bilersin, – dedi zav rayono Zemit.

– Bän gagauzça islää bilirim.

– İslää, – dedi o, – sän üüret gagauzça, **gagauz bukvalarınnan kayılmısın?**

– Kayılım, – dedim. Ama gagauz dilin bukvaları yok.

– Peçalno, – şaştı Zemit. Nasıl ölä dil o, açan yazısı yok? Ne gagauzlar yaban mı, karannıkta mı yaşêrlar? Onnar ne yazı sakadı mı? – Gülärdi Zemit.

– Bilmeyim. Susardım.

– Ozaman, – biraz düşündüktän sora dedi zav rayono Zemit. – Yaz bana bir zayavlenie gagauz dilindä, ama o bukvalarlan, angılarını bileersin.

Yaz ani kayılsın uşakları üüretmää yazmaa, okumaa o bukvalarlan, angılarını kendin romın şkolasında üürendin. (Adam bezbelli istedi benim yazımdan görsün, nekadar bän kıyatçılı becererim.)

Bän oturdum bir masaya da yazdım nicä becerirdim, ki kayılım Kıpçaklı uşakları üüretmää yazmaa-okumaa gagauz dilindä, ama bukvaları kullanacam, nasıl üürendiydim, te nasıl kullandım bu zayavleniyamda.

Aldı zav rayono benim yazımı da okudu islää herbir lafı ikişär kerä, ölä yarım saat baktı yazımı. Sora başladı gülmää seşlän. Taa sora kendi dilindä söleer: "**Koneçno ya poneal, şto...**"

– Horoşo, sorêr o taa bir kerä. – Bu senin yazında bukvalar gagauzça mı?

– Diil, – deerim, – bän söledim sizä, ani gagauz dilindä yazı yok. Benim yazımda popaz şkolasından bukvalar, ama laflar gagauzça...

O susardı, nesa rusça sölenärdi, annamazdım, o üfkelimiydi, o sa gülärmiydi... Sonunda o çalıştı bana nışannan annatsın: "**Ne siz dikiydiniz mi?**" (yabandınız mı?)

– Yazık, - dedi o, - bu insana gagauzlara, bän seftä işiderim bölä zulumnuk. Evropa ortasında insan, bir koca millet yazısız yaşasın. Bu bir büük zulumnuk...

Sora taa nelär sa söledi rusça da genä sordu:

– Tı budeş uçitelem?

– Bän annamêêrim islää ne deer da susêrim. Yanımda durêr bir kıpçaklı rus **Födör Andreeviç Alekseev**. O bakêr bana da deer:

– Sölä "da", ba kara sıır. (Bän annadım Alekseevi da deerim):

– Da.

– Vot molodeţ! – sevinmelikli söledi sav rayono Zemit. Da yazdı

bir izin, ki yaarından sora (30 senteabri 1944-cü yıl) bän Nikolay Baboglu olayım Kıpçakta üüredici da üüredeyim birinci klasta uşakları gagauzça yazmaa hem okumaa.

Te bu türlüydü tarafımda şkolacılın başlantısı, gidärdi cenk, kuvetlär diişilirdi, yoktu üüredicimiz, yoktu yazımız, yoktu belli adımız. Sade vardı insannarımız, uslu, işçi çeknik, utancak hem aazımızda vardı bir gözäl gagauz dilimiz. Boşuna şaşmazdı zav rayono Zemit. "Nasil er üstündä yaşamış bu gözäl halk kendi yazısız nicä adsız unudulmuş narod".

Gagauzluk üzlärlän yıl yaşamış kendini bilmäzkan, nasıl düş içindä biraz var, ama taa çok yok. Sanêrım, ki bu benim kiyadım seftä atêr birkaç üstün-körün bakış, angıları dooru baalantı yapêr gagauzluun üzä çıkmasınan, onun aydınnık günnerin başlantısına.

Dönelim benim üürediciliimä, üürederim birinci klası 36 uşak – hepsi saasem, gözäl, hepsi isteerlär üürenmää. Onnarlan islää annaşrdım, neçin ki lafedirdik kendi dilimizdä gagauzça. Şkolamıza öbür klaslara da zav rayono yollamıştı 3-4 genç üüredici, angıları akına diildilär haliz üüredici, ama bulgardılar komşu Kayraklı küüyündän, üüredicilää onnar kayıl olmuştular kendilerine broni kazanmak için da bu doruluklan front ateşinä çekilmemäk için...

Geçtiydi 4-5 ay, benim klasımda uşaklar artık üürendiydilar bukvaları hem artık kimi lafları da ölä parça-parça okurdular.

Bir gün bän klasımda çalışırkan bakêrım pençeredän da görerim geler şkolaya kendisi zav rayono Zemit. İner total-topal beygirindän da geler doru benim klasıma. Nasıl duyêrım, o unutmamış beni. Oturêr geeriki erä da sesler. Ona bezbelli çok interesliydi, nasıl bän gagauz dilindä üürederim uşakları yazmaa-okumaa...

Bän bakêrım işimä, çaarêrım taftaya birisini sora öbürünü da sölerim yazsınnar bukvaları, üürenicilär yazêrlar. Bir kız Kolioglu Varvara yazdı beş bukva: **a o m t e**. Okudu onnarı. Sora çardım taftaya bir başka çocucaa **Arnaut Mişayı**. O da yazdı bukvaları sora da okudu onnarı, nicä Varka okuduydu. Taa sora verdim şkolacılarıma laf yazsınnar, okusınnar "şkola, bukva, klas" hem başka ölä laflar, ani hem rusça hem moldovanca birtakım... Bu arada çan urdu – cıkmaa aralaa.

Zav rayono deer bana:

– Tovarişçi uçitel, dur kolvermä klası dışarı.

Bän oturttum uşakları erlerinä.

– Sölä – deer, – uşaklara kimim bän.

Bän söleerim gagauzça, ani bizä geldi bütün Taraklı rayonun şkolaların en büük naçalnii – zav rayono Zemit (Onun başka adını bilmäzdik).

Sora o çaardı taftaya birkaç uşak da verdi onnara yazsınnar bukvaları rus alfabetindän A B C D E V F H T Ç I İ O hem başka. Sordu uşaklara sölesinnär bukvaları. Onnar sölärdilär o bukvaları, angılarını bän üürettiydim, ama rus bukvalarını, ani tanımazdılar susardılar.

Bundan sora uşakları yolladık aralaa da klasta kaldık ikimiz.

– Saygılı Baboglu, – dedi Zemit, – sän haliz üürediciysin. Az vaktitta üüretmişin uşakları tanısınnar bukvaları hem becersinnär biraz da okumaa. O sarmaştı bana da öptü yanaamı sora verdi bir biyaz kiyatta basılı rus alfavitini da dedi:

– Sän te bu rus bukvalarınnan üüret uşakları yazmaa hem okumaa...

– Bän kayılım, ama kendim rus dilini islää bilmeerim.

– Sän lafları kullan gagauzça, ama bukvaları ver rusça, te nasıl gösterili bu kiyatta, ani sana verdim...

Butakım bu izindän sora başladım klasımda uşakları üüretmää gagauzça. Üüretmää yılın bitkisinädän hepsi üürenicilerim bilirdilär yazmaa.

Te butakım bän yabancı bukvalarlan üüredirdim üürenicilerimi yazmaa hem okumaa ana dilimizdä.

Zav rayono Zemitin lafı dooru çıktı. O vakıdında denemişti, ani bän genç Baboglu, becerecäm üüredicilii...

Akına, diil yalan, **oldum üüredici**, çok uşak üürettim yazmaa okumaa, oldum şkola direktoru, hem ministerliktä Üüredici ministirin yardımcısı.

Ama üüredicilikten başka bän oldum Gagauz yazıcısı. İlk girdim o zamankı **Sovetlär Birliin yazıcılık Toplumuna aza 1972-nci yılda**. İşledim Moldova Yazarlar birliindä Kişinêuda Gagauz yazıcılarına

konsultant 10 yıl, sora Moldova Üredecilik ministerliindä ministr yardımcısı da oradan çıktım pensiyaya. Temel işimdän başka kendi Kafadarlarımnan barabar D. Tanasogluylan, Mina Kösäylän, D. Kara Çobannan, Todur Marinogluylan, Stepan Kurogluylan, Gavril Gaydarcıylan, Stepan Bulgarlan, Vasili Filiogluylan, Sona Adievaylan hem başkalarinnan birliktä düzdük dilimizä **Alfavit**, yazdık kiyatları da koyduk temel gagauz literaturasına.

Te nasıl eni laflar büün biler herbir akılı başında gagauz: gagauz halkı, gagauz milleti, gagauz nañıyası. Bu laflar hem çok taa başkaları, ani insanı sayêrlar hem yapêrlar insan, bizä geldi irminci asirin sonunku yarısında. **Taman bu son 50-60 yıllarda gagauzluk çıktı dipsiz yoksuzluktan, uyandı ölümlü uykudan, girdi geniş istoriya aydınnuna.** Bu bizim insanın aydınnı yolu, geldi bizä ölä ansızdan, ani başka milletlerä başka istoriya zamannarında olurdu kazanılsın birkaç uzlêrlän yıllarda.

Ama bunu da läözüm mutlaka nişannayalım, ki Gagauz halkın güneşli dirilmeli günnerinä yolları hiç diildilər pak şekerliballı. Onnar kimär kerä çalılıydılar hem da acı kannıydılar. Bän kendim bu işleri gördüm gözümünän hem yaşadım günnerimnän. Te neçin yazıcı oldum, duydum ki var diil sade dooruluum, ama borcum da basayım gelennik için işleri ölä, nasıl duydum, nasıl annayabildim. Sanêrim okuyucular onnarın haliz paasını koyacaklar, vakit mutlaka gösterecek.

Büün Moldova baamsız devletin içindä Gagauz halkın var kendi "Gagauz eri", demäk devleti, var kendimizin kullanıcılarımız Başkanımız, Halk Topluşumuz. Avtonomiyamızın var kendi radiosu, telestudiyası, kendi dilindä teatromuz. Basılêr gagauz şkolalarına üürenmäk kiyatları I-n ci klaslardan 11-ciya kadar, çıkêr gazetalarımız "Ana sözü", "Gagauz sesi", "Halk birlii", dergilär "Sabaa yıldızı", basılêr ana dilindä artistik kiyatlar...

Geçän yılda düzöldü Gagauziyanın kendi "Yazarlar Birlii", angısında var 16 aza profesional yazıcılar. Hepsini bu önemli etişmekleri bän yazıcı olarak duymuşum sızıntılarını da onbir yıl geeri yazmıştım şiiri "Ana dilimiz".

Ana dilimiz

Ne zamandır – bellisiz,
Gelmiş bizä dilimiz...
Da yapmış bizi o biz.
Gelmiş derin eveldän,
Pütürceklî ellerdän,
Puluktan, tutaklardan,
Arpadan, boodaylardan,
Sanki taa ne erlerdän?
Bekim telli gelindän,
Bekim kaval sesindän,
Kolaydan hem zorlardan?

Geler o oyunnardan,
Becerikli aazlardan,
Dünür bekleyän kızlardan
Hem kaba somunnardan...

Oglanın sürüsündän,
Masaldan hem türküdän,
Toprakta, çizimizdän,
Allahın izinindän...

Nikolay Baboglu hem onun gagauzları

Geldi vakit aytlamaa teneleri samannardan. Nikolay Baboglu yazdı bir eni kiyat "Gagauzların kaderi". O ister annatmaa gagauzlara, kim onnar olduunu hem ne ister onnar.

Nikolay Baboglu yaşêr gagauz halkınnan bir uzun ömür. Onun yaşaması zamanda geçti romın kuveti, stalinizma, büük dünnä cengi, cengin ardında sovetlär Birliindä cengin zararların düzülmesi. Avtor N. Baboglu geçti vakıdın içindän, nicä tenä geçär dermenin kayaların arasından...

Baboglu gagauz halkın kıymetli oolu, onun ecellinin payına düştü **çekettirip baştan hem hiç yoksuzluktan Gagauz halkın literatürüne çizilerini kurup çizmää**. Peydalandı onun ilk original käämil geroyları, ani gelerlär yaşamanın dibindän. Te annatmakta kliseyâ gider küylü çiftçi "**Küçük Örgi**" o yalınayak. İster görsün çoktan işidilmiş arhireyi. O düşünür kendi çiftçi fikirinnän: sanki arhirey çok mu başkalanêr diri insannardan?.. Bu bir halkın orta erindän çıkan, içindän obraz. Onu yok nasıl yazsın o, kim bu yaşamayı görmedi...

Küçük Örgiyi yok nicä tütmemaa aklında, yok nicä candan beememää kâr sevmemää.

Onbeş yıl geeri 1988-nci yılda Dionis Tanasoglu Nikolay Baboglunun kiyadına "Tarafımın peetleri" yazardı bir **önsöz**. O söläardı, ki Nikolay Baboglunun yaratması artık biliner bütün tarafımızda. Bu günä kadar yazılan onun kiyatları "Legendanın izi", "Karanfillär açtılar...", "Tuna, buyur içeri..." hem taa çok annatmalar, ani basıldılar gazetalarda hem dergilerdä, üüenmâk kiyatlarında gagauzçadan geçtilär, çevirildilär çok komşu milletlerin da dillerinâ: romıncaya, bulgarcaya, ukraincaya, türkçeyâ. Baboglunun yazısı pak nicä bir önemli usta yaratması, büün bulunmaz yazıcı gagauzlarda Babogluyu geçsin...

Tanasoglunun önsözü yazısından geçti artık 15 yıl. Çok kısa yaratmalar yazdı bu yıllarda N. Baboglu, ama büün o geler okuyuculara bir eni çok original kiyatları "**Gagauzların kaderi**" adında. Tanıştıqça bu yazıylan annêrsın, ani o geçän zamandan

profesor doktor D. Tanasoglu, yanılmamış sölemesinnän, ki var işimiz diil bir sıradan yazıcıylan, ama N. Baboglu büün bir önemli literatura ustası hem onun önündä bir büyük gelecek. Bu geçän yıllarda N. Baboglunun yazıcılık ustalını basmış apogeyä.

Literatura janralarından başka Nikolay Baboglunun yaratmak zanaatları kaplır çok türlü işlär. O aaraştırıp kiyada geçirer gagauz halkın çok meraklı hem intentik folklorundan en önemli işleri, yapêr gagauz şkolalarında uşaklara sözlük gagauzça, romınca hem gagauzça rusça. Bunnardan başka o hazırladı kafadarlarınnan hem kendisi yalnız çok gagauz dili kiyatları şkolalara deyni. Basıldı uşaklar için kiyatlar "Masallar" 1991-nci yılda, "Gani"-kısa annatmalar küçüklerä. Kiyat yazmaktan başka bütün yaşamasında sıradan zaabit işlerindä da bulundu: üüredici, şkolada direktor, Yazarlar birliindä gagauz komitetin başı, Moldova Üüretmäk Ministerliindä gagauz sektorun başı ministir yardımcısı, Moldova I. Kreangê Universitetindä gagauz dili hem literatura profesoru hem başka..

Gagauz literatura metodun kullanmasında da bu avtorun derin izleri var. Onun çalışmalarınnan peydalandı ölä autentik obrazlar, ani çıkêrlar zor yaşamanın içindän. Pak bizim original gagauzluun yaşamasının dibindän. Annatmada "Karanfillär açtılar enidän" var eni tipik obrazlar Todur Çilingir, onun kızı Zena, üüredici İvan Petroviç Galev, Kıyak Dimu, Küçük Örgi, Arfonos Todur, domnu Delaoltu hem başkaları. Yazıcı onları bulmuş yaşamakta, tanımış onların ruhunu da birleştirip literaturayca, kaldırmış onarı, tip yapmış.

Te bizim Bucak tarafımızın tabiatı, kim tanımêr bu kartınayı? "Lambu yoktu nasıl çıksın Örginin hatırından da gitti koşmaa. Geçmedi bir saat da kara beygirli taliga yortarak gidärdi "Kirezliktä" ekinnär içindä yoldan. Bir incecik sıcak lüzgär çalkaardı aar başakları, ama bütünnä kır benzäärdi dalgalı denizä. İşidilärdi pıtpıdık sesleri, yukarda gök üzündä çırpınarak sıcak soluun içindä pek çalışırdı türkücüünnan cıvrılıga kuşu. Kırın orta erinä yaklaştıynan taliganın önündän geçti bir sürücük çil kuşu – anaydı yavrularınnan..."

Gagauz prozasında N. Baboglunun var taa bir önemli kiyadı, onun adı "Bucak ecelleri". Açan o çıktıydı 1979-ncu yılda biz, gençlär,

ozaman studenttik, okurduk bu annatmaları. Unutmêêrim onnarı "Tabeet", "Dünürcülük", "Demirçu". Bu annatmalarda taa ozamannar duyulurdu kaavi proza kalemi, angısını sora avtor taa açık gösterdi annatmada "Karanfillär açtı enidän". Sayêrim, ki bu povest gagauz literaturanın bir örnek yazısı.

Taa bir çok önemli haliz literatúra dilinnän yazılı bir kiyat" Bir annatmamız var", çıktı 1994-ncü yılda İzmirdä (saygılı Tayar Tahiroglu saa olsun!). Bu annatmalar da baalı avtorun yaşamasınnan. Nasıl çoyu onun annatmaları dolaşık kendinin yaşamasınnan bütün halkımızın yaşamasınnan Baboglunun büünkü yazısı da "Gagauzların kaderi" artık çok derindän açêr avtorun literaturalık becerikliini. Bu yazının dili kaldırmış gagauz dilini dünnäyin en büyük literaturalı halkların dillerinä yakın. Onnar süretli, metaforalı, söyleyişli, derin obrazlı, meraklı. Bu dil bizim öz gagauz dilimiz, biz diri kendimiz.

Çok önemli söylemää, ki bu Allahtan vergili literator kendi bilgilerini saklı tutmêêr. Onun doorudan yardımı ilişti şairä Petri Yalıncıya, Sona Adievaya, Vasi Filiogluya, Olga Radovaya. Bu insannar da artık oldular bilinmiş gagauz yazıcıları, var kiendi basılmış kiyatları.

Bu kiyadın adı söyler ne tema kaldırer avtor bu yaratmada. Baştan okuyucu tanışêr Paşi Kanazerliylän. Bu bir personaj gagauzka boyar aylesindä çeker. Bobası Tanas Kanazerli Yalpug derä boylarında topraklarını satêr da çekiner İsmail kasabasına yaşamaa. Paşinin yaşaması kasabada, neredä bobası onu terbieder, üüreder bir çok önemli neetlän, angısını Paşi taa bilmeer. Bu boba canında duan neet olmalı bütün gagauz halkın en başlı, en kıymetli insannarın da neeti – ki gagauz milleti da läázım etişsin, dünnä kulturalı milletlerin uuruna – olsun onun kendibaşınalı, olsun kendi yazısı, literaturası, kendi eri, neçin ki gagauz halkı hiç bişeylän diil taa kötü, taa aşaa başka komşu hem yırak milletlerdän.

Bu bobasının neetini Paşi havezlen kabuleder da çok doru hem kayıllıklan onu annayıp götürer ileri yaşamasında. Kimsey: ne Paşi, ne bobası Tanas, ne Kanazerlilerin politika dostu, Bukureştän profesör M. Guboglu bilmeerlär, ne vakıtlarda, angı yakın zamannarda çıkacak aslıya onnarın **aziz düşünmeleri**. Yazıda okuyucu annêr, ki bu gagauz

personajların neeti var çöoyunun gagauzluk milletin başında, nicä bir saklı ayozlu düşüncä. Bu düşüncelär için kimisi sade kendi aklında tutardı, kimisi eltenirdi başkalarına da sölemää. Ama yazıcı gösterer ölelerini da nicä **Kanazerli Tanas, Mihail Guboglu** hem sora kız **Paşı Kanazerli**, ani onnar halkın önderci kişileri aydınarı. Onnar hazırlanêrlar düşünceleri aslıya çıkarmak için cannarını da koymaa ortalaa, kannı düüşlär yapmaa.

Kısmetsiz Paşı Kanazerli, bobası Tanas Kanazerli bu Gagauziyanın baamsızlık günnerinä etişmeerlär, nasıl da çöoyu gagauzlar da giderlär mezara sade düşüncelerinnän, ölerlär, neçin ki ölä bu bizim dünnä – ölümlü.

Baboglundun annatmasında geler eni personajlar, ani kendileri halizä çıkarêrlar gagauzların aziz neetlerini da başlêrlar yaşamaa eni Gagauziyada. Şindi artık kendibaşına Avtonomiya var, kendi adı "Gagauz eri", kendi dilinnän, kendi kullanıcılarınınan, deputatlarınınan, başkanınınan, merkez tentrasınınan. Çok aslı ki istoriya tekerleklerin dönüşleri, kimi işleri görölmedik hızlandırêr, kimisini da yavaşidip çok zamana durgudêr...

Ama gagauzluun baamsızlı da düşer zor vakıtlara. Halkı kullanmaa geler kimi kötü liderlär... Gençlär çöoyu kalêrlar terbedilmedik, milletçilik duyguları düşer aşaa, körlener zamandan vatandaşlık, ortalık dolêr gamsızlık, peydalanêr içkicilär, hırsızlar, hazıroncular. Ötää doru avtor açık gösterer, ki hepsi zararlı kötülöklär geler büüklerin beceriksiz düşkün kullanmalıklarından, taa çok onnarın tamahlıundan hem prostlukluundan. O buyurucuların beterinä düşer ekonomika. Sade onnarın beceriksizliindän, sıradan zaametçi insannar bir parça ekmek için giderlär sınırlar aşırı yabancılaa çıraklaa. Kiriettän Alina, Tomaydan Nasti hem başkaları.

Sıradan insannarın en çalışkannarın üzlerini Baboglu gösterer çok becerikli laflarlan, büük sevgiyän onnara. Onnar ani kendi yarı ödekli zaametlerinnän düzdülär milionerli kolhozları P. Topal, Fima, Tanas h. b.

Bu insannar var gagauz halkın rızı, onnarda durêr umut hem ileri doru yaşamaya neetlär.

Ama çalışkan hem işçi adamnarlan barabar kiyatta açık görüner satıcılar iki üzlülär, kıskançlar Mitradi, Toşka. Bu kötülerä karşı dayma açık laf söleer bir sıradan yalnız yaşayan karı **Vasilka**. O fikaara kişi varlık toplamêr, yaşamakta yok ne kaybetsin da onuştan hiç bir korkusuz söleer çok insan arasında en büyüklerä dooruluu, aslı nicä var.

Toşkanın, en büyük iki üzlu satıcının, mezarı kalmış koraylar içindä küyün kenarında mezarlıkta, oradan geçer Vasilka bulü. O carêr eski "kahramanı" raametli Toşkayı, kalksın da görsün nasıl daalêr o kolhozlar, angılarını o düzdüydü korkudarak tüfeklärän hem kaldıarak Sibiriya buzlarına insannarı.

Ötäa doru kiyatta N. Baboglu çok büyük aslılıkann adadêr, nasıl eni vakıtta çıktı reketçilär. Üp-üülen zamanında kabaatsız insanı karşılayıp soyêrlar, bitki paracıklarından, avucunda ekmeendän. Ama avtor burada ürekli inanêr, ki bu çirkin belalar çok sürünmeyecek. En cellat reketçileri insan tutêr da kırıp ayaklarını Prut suyun içinä atêr. Onnar orada da buulêrlar.

Baboglu bu kiyatta kısıdan türlü süretli sözünn yardımınnan gösterer gagauzların yaşamasını dünkü hem büünkü günnerimizdä son 70-80 yıllarda.

Bu kiyat "Gagauzların kaderi" var bir eni adım avtorun yaratmasında. Bölä yazıların janrasının adını koymaa zor, neçin ki burada aslı real işlär halız yaşamaktan geçêrlär literatura yaratmanın süretli derin temellinä çıkışlarına birleştirilmesinä.

N. Baboglu literatura uurunda etişer uzmannaa, o halız yaratmak ustası. O hepsini materialı ani görmüş yaşamakta hem kendisi yaşamış ilkin kafasında yurêr, nicä karılar yurêrlar pişireceykän hamuru, da sora döker hepsini kiyada.

"Gagauzların kaderi" (ya benimcä "Biz gagauzlar") var bir maasuz forma, nicä bir bilinç seli. Nikolay Baboglu'nun yazmak stili benzer rus yazıcının Valentin Kataevin yazmasına, taa benzer Gabriel Garsiya Marquesin yaratmalarına. Nikolay Baboglu yazarken kendi halkın yaşaması için bütün hem kimi geçmiş yıllar için, o istêr istemêz yanık günä da bakêr. Onun kendi yaşamasın bilinci yazıcılık paraktikası -

АРХИВ
СТЕПАНА КУРОГЛЮ

НИЦ ГАГАУЗИИ
М. М. В. МАРУНЕВИЧ

hepsi veriler kendi halkına, onun gelân evlat boylarına. Aslı da bu yazıcı var ne versin gelân evlat boylarına yaratmak üzerindän da insannık tarafından da, namuzluktan da.

Dönelim Paşı Kanazerliyä bir baş personaja. Kim o Paşı Kanazerli? O hem bir aslı yaşamış insan, hem şimdi artık bir literatūra kahramanı, angısı kurulmuş yazıcının kafasında onun uzun ömür boyu içindä. Orada, Ismail kasabanın tarafında, bulêr onu yazıcı, açan bu kasabada kendisi bir çarıklı çiftçi uşaa gelmiş 40-44-ncü yıllarda popazlık için üürenmää... Ama genç Baboglu popaz olmêr, olêr üüredici sovet vakidında, görer nicä ölerlär onun gözü önündä aaçlıktan uşaklar, ihtärlar. Ozamankı büyük "ayozlu" Stalinin "iiliklerindän".

Sora Baboglu kendisi da olêr komunist, ama büün da komunizmanın ideologiyasını o kendiyçä annêr. Onda inan yok büyük avtoritetlerä, ani dünneyi kullanarak kendilerini çalışêrlar ölümsüz ayoz yapmaa, onnarı Baboglu sayêr büünkü yudalar, büünkü antihrizlär, ani lâazım olduynan kendilerinä stavrozlarını yapêrlar hem da lâazım olduynan ateş kameralarında kabaatsızları diri yakêrlar.

Nikolay Baboglu gezer gagauz küüyelerindä hep çalışarak taa çok derindän tanımaa kendi sıradan vatandaşlarını. Evelki gagauzluu Baboglu çok gözäl gösterer Paşı Kanazerlinin annatmalarında, açan o gezer Çadır dolayında: Aydar, Beşgöz, Tomay, Caltay, Dimitrovka küüyelerini. İnsannar gözäl käämil lafederlär gagauzça. Önümüzdü Çadır panayırı, panayır dolu türlü mallarlan: terekä, arpa, booday, papşoy, çavdar, üzüm, şarap, başçivancılık işleri... Hepsi var, hepsi etişer, yok aaçlık...

Ama Baboglu tez geçer eni sayfalara, neredä annadilêr, nasıl bu "Yoksul" zavalı Bucaklı çiftçilerini "kurtarêr" Stalinin soşializması. Caniici Stalin-"bobadan" saklı izin geler: "Basarabiyada çiftçilerin tavannarından varlıkları, rezervaları kürüsünnär da 1945-1946 yıllara kadar hepsi Buçakta küüylülär "birtakım" fukaara kalsınar". Bu sovet "iiliklerindän" sora da bastı Basarabiyada iki yıl kıtlık. Da butakım Stalin-"bobanın" izinnerinnän Bucaan insannarın yarısını gömördilär kara erä, çıplak, sandık erimä merdivennär üstündä sıbıdırdılar aaçlıktan ölmüşleri, nicä köpekleri sokaklara.

Kiyat biter büünkü günnärlän. Sanêrız, ani bölä kiyatlarlan gagauz halkın da literaturası çıkêr haliz dünnä literaturaların uuruna.

Nikolay Baboglunun literatura sofrası, yaratmak tarlası bu gün da eşerer. Buna örnek son kiyadı "Gagauzların kaderi".

Kanazerlilär

Zaari Kanazerli, eski gagauz boyarlarından çekärdi. Onun vardı geniş toprakları Yalpus derenin aşıalarında. Bu kırlarda boyar büüdürdü çok üüsek soylu üzümnä. Çoyunu üzümneri taazä satardı erindä Bolgrad, İsmail, Odesa kasabalarında hem irak Rusiya taraflarında Moskovada, Sankt-Peterburgta. Ama seçi çok käämil şaraplarını o götürürdü sınır aşırı Franşiyaya, Bukureşä, Austriyaya, Alamaniyaya...

Büük güneşli üülen sıcakları hem erli çalışkan baalarcı işlerini bilän insannar, çıkarırdılar görölmedik büük gözäl üzüm bereketleri: kaberne, şasla, pino, muskat, kardinal hem başka soylardan.

Şiindi bu topraklar çok zengin hem anılmış boba – boyardan Zaaridän ooluna, Tanas Kanazerliyä kalmıştılar. Bu genç küçüklüündän anaya bobaya bir olarak, büümüştü nazlıca, ama gözäl terbi kabuletmişti akıllıydı, çemrekti, sevmäzdi haylaklı. Tanas etiştii gibi çorbacı varlaa ayırmazdı kendini sıradan insannardan, ani izmet edärdilär onda. Hepsini birtakım sayardı, zorda yardım edärdi, sevärdi kendi gagauzluunu. Onun içersindä gagauzça lafedirdilär. Ama evcimannarı hem kendisi da bilirdilär romın dilini da.

Gözäl şkola dilini bileräk, Rominiyada başardıydı Universiteti, neredä taa üürendiydi franşiz hem ingiliz dillerini da. Şindi artık o geldiydi yäbancılıktan kendi varlına, evä da kırdä baalarlarda hepsini işi aldıydı kendi elinä. Moşiyasında gospodarlı eniyçä başlaardı düzmää, nasıl gördüydü sınır aşırında. O edinirdi eni paalı çalışmak tehnikaları, eniläardı baalarlarda düşük bereketli çibıkları modern soylardan çotuklarlan. Bu türlü Tanasın çiftçiliktä, aulda işleri başladıydılar ilerlemää. Kırlarda, baalarlarda işläärdilär Yalpus aşıalarından gagauz çiftçileri, baalarcıları, ani çok sevärdilär kendi dedelerindän kır zanaatlarını. Hepsi çorbacılıkta çalışannar boyarlan annaşırdılar gözäl hiç bir kusursuz. Kendi ana dilindä, vardı aralarında biri birlerini inanmak buldukları erlerinä görä saygılık, hatır. Yakınlı danışmaklar, ödünçlü saygılar boyarın evindä, kırlarında yaptıydı bir çok gözäl uslu yaşamak.

Tanasın karısı da buralı erli insandı. O Valkaneşli Vekil Örginin kızıydı. Vekil Örgilär da çok tutardılar kendi gagauz ana dillerinä. Vekillerin içersindä, neredän çıktıydı Tanasın karısı hem onun aullarında, çalışan insannar lafedirdilär sade gagauzça.

Tanasın işçileri imelik tarafından da ii bakılırdılar. İşçilerin sofrasında imeklär çok az ayırılırdılar boyarın sofrasından. Yortularda sofraya otururdular boyarlan bilä gündelikçilär da çıraklar da, annaşmak aralarında, nasıl da söledik öncedän, gidärdi gagauzça. Hepsi işçilär, izmetçilär boyarı sevärdilär. Çorbacı bilirdi, ki insan neredä da çalışsa zaametini saymaycaktılar. Bu türlü birlik işçilärlän üreklendirirdi saabiyi.

Boyar Tanas sevärdi gezicilii, turizmayı, dayma bulunurdu sınırlar aşırı. Hem onun çok dostları vardı moşiyasının komşu küyelerindä Kurçuda, Valkaneştä, Tatar Kıpçakta, Kobeydä, Çadırdä. Bütün dolayda gagauzlar, moldovannar, bulgarlar bilirdilär Tanası, nasıl bir çok saygılı, çok hatırlı insan sevän adamı.

Baalarda Tanas çorbacının işleri nası da sölediydik, sansın başladıydılar onun esabına görä islää ilerlemää. Ama biraz dolaştırırdı bereketleri Bucak tarafın nazlı havaları. Son yıllarda sık güneşli sıcak günnär sora daymalı lüzgersiz çiskinli havalalar bereketleri iisildirdilär, işlär sansın ters dönärdilär. Tanasın çooyu zaametleri, kullanılan enilikleri vermäzdidilär beklenän efektleri. Bakmadaan bu türlü uursuzluklara, genç boyarda vardı sevinmelikli olaylar da. Büüdüydü içer işleri: kısmetli aylesinä Allah veriydi üç kız. İki Doni hem Marinka ikizdilär yaşta artık irmidän yukarıydılar.

Onnarı beenmişti aşırıdan iki genç çocuk – iki kafadar. Bu türlü kızlar çok düşünmemiştilär. Onnar alêrlar bobasının varlıından paylarını da giderlär sevgililerin ardına Rusiyanın uzak taraflarına. Orada güveelär gemicilik işlerindä bulunmuşlar. Kalmıştı Kanezerli Tanasın yanında küçük kızı – Paşi. Şindi boyar Tanas bu uşaana geçirmişti hepsini boba sevgisini hem bobasından, dedelerindän sımarlanma neetlerini. Neçin ki öbür kızları, ani gittiydilär uzak yabancılää kaybedirmişlär artık kendi gagauz dillerini. Onnar içerdä lafedirmişlär orasının dillerini, demäk rusça. Bu türlü sade Paşiyä

kalırdı ilerlemää Tanasın bobadan-dededän kalan neetleri. Sayılêr gelgit vakıt kısmetli etmää zavalı küçük, yabancılıklarda, yalnızlıkta kalan gagauz milletini, çıkarmaa onu aalem gibi baamsızlaa...

Bu türlü düşüncelär içindä yaşayarak Tanasın kısmetinä önünä geldi bir uygun çıkış yolu. Geldi yabancılıktan bir zengin alışıcı müşteri da istedi satın alsın Kanazerlinin moşiyalarını... Bölä haber uyardı Tanasa. Ona vardı kolay satsın toprakları da bütünü çalışsın kendi halkına, hazırlasın bu işlerä küçük kızını da. Bu türlü Tanas çok uzatmadı düşünmeklerini. Sattı Bucakta hepsini topraklarını, yapıları, maazaları da erleşti yaşamaa İsmail kasabasına. Burada düzdürdüydü çok yakışıklı geniş bir katlı yaşamak evi. Hem satılan varlıklardan parası da olurdu etişsin ona aylesinnän bütün yaşamak vakıtlarına...

Gidärdi 1935–1938-nci yıllar. Dünnä enez başlamıştı düzelmää gecennerdä bitän **İlk Dünnä** cengindän, onun belalarından. Usluluk için **acıkmış** insannar, çalışırdılar kır işlerini etiştirmää, düzüp taamirlärdilär aullarında varlıklarını, bakardılar hayvannarını, tertipläardilär yapılarını. Küüylärdä hepsi çalışmaklar gidärdilär büük havezlän, sevinmeliklän... Basarabiya bakardı işinä. Ama Rominiyada bu yıllarda çorbacılık edärdi Hohenzolern damarlarından korollär. Hemen buyurmakta bulunurdu **Karol al Doilea**, oydu bir yufka kafalı hem çok dik kişi. Onu pek az meraklandıırırdı Rominiyanın devlet işleri. Kendi vakıdını geçirirdi türlü şennikli oyunnarda, çok sevärdi genç kızları, karıları

Bu yıllarda Basarabiyalı boyar Tanas Kanazerli geldiydi Tatar Kıpçak küyünä. Buradan bir gün ileri geçmişti bir çok anılmış kişi, angısı için Kanazerli da işitmişti – buydu Bukureştä görevini yapan Türkiyenin ambasadoru. Türkiye **İlk Dünnä** cengindän sora demokratiya yollarını almıştı da onun ambasadoları, neredä da izmet yapmasalar, hererdä meraklanırdılar türk soylarından insannarlan. Bu Basarabiyada gezän da ambasadör Abdulla Suphi Tanrıöver, olarak bir büük milletçi hem türklüü sevän kişi, Rominiyada yaşayan türk soydan insannarı çok sayarmış hem bulurmuş kolay onnara gelip tanımaa hem yardımlamaa onnara läüzümni erlerdä, elindän gelän işlärän.

Tanrıover anılmış Kıpçak gagauz küyü için, çoktan bilirmiş da sindi bakmadaan, ani çok ildä da işleri varmış, Tatar Kıpçakta da bulunmuş, ama yolu ileri gidärmış Aleksandrovkaya, Dimitrovkaya, Kobeyä, Kurçuya hem Bolgrada. Bu devlet adamın Kıpçak küüyündän geçmesi çok meraklı laflar çıkarmıştı hem milleti türlü düşünmeklerä koymuştu. Kıpçaklılar may birisi dünä kadar maşına yokmuş gördükleri. Bu olay hepsindän çok meraklandırmış küylü küçük uşaklarını. Onnarın ömürünä aklında kalmış bu ansızdan peydalanan tozlu küy yollarında yalabık kara avtomobili hem onun içindä gelän gözäl giimni zaabiti, ani lafettiidi onnarlan o dildä, nicä kendileri evdä lafedirdilär. Bölä da yoktur işidildii, ki yabancıdan gelennär gagauzca bilsinnär.

Te ne söleer avtomobili yakın görennerdän birisi: „Taraklı yolunda, ani bizim küüyün ortasından geçer, primariyaya dooru işidildi bir fasıl uultu hem kalktı gökə toz. O saat bizä büyüklerdän birisi söledi, ki bu olmalı Türkiyenin ministiri geler. O Bukureştä ambasadormuş hem taa dedi, ani bu adam lafedirmiş bizim gibi türkçe. Gurültü yaklaştı. Biz gördük kara yalabık maşınayı yanımızda. O diil ölä pek hızlı ilerledi küüyün ortasına. Biz kaçarak tozlu yoldan kopuştuk ardına. Maşına duruklandı bizim küüyün Büyük sokaanda primariyada. Burada indi oradan zaabit da girdi içyanına. Tezicik avtomobili sardı insan, ilkin biz uşaklar, sora sansın erin içindän topladı çokluk. Ozaman enez yakında şkola da kolvermişti uşakları. Onnar da dokuma korafli çantacıklarlan açardılar aazlarını maşınaya. Dolaydan hep taa gelirdi kaçarak küçüklär hem büyüklär. Baktım birkaç kişi vardı bizim leülürin da maalesindän. Ter-su içindäydilär, kaçmışlar sansın kimsa koolamıştı onnarı. Bizim da maalemizdän hep taa gelirdilär kaçarak insannar. Arizan İonnarın yanında da kimsa sanmıştı kalabalık toplanêr yangına da hızlı gitmiş çannarı çekärdi. Çıkmıştı bu çan sesinä popaz da durgutmuş o Makrişkilerin şaşırmış olan çancısını. Maşınanın yanında insannar hep taa itirişeräk yaklaşırdılar görmää görülmedik işi. Kıpçaan şkolasından bir üüredici da romın, Kostantin Kojan da alatlan gelmişti görmää maşınayı. Onun karısı bizim Kıpçaklı Doamna Oli da oradaydı. Onnar bu adamın gelmesi için işitmişlär Taraklılı

preytordan. Kojan da söledi insannara, ani bu ministirin adı Tanrıovermiş. Sora taa bir adam yaşlı söledi bu ministirin adını. Ona da küy poştacısı Radi Angilçov söylemiş çünkü gazetadan okumuş. Orada kalabalıkta taa lafedirdilər, ki büünkü Türkiye başkanı prezident Mustafa Kemal – artık Türkiyei demokratiya yollarına koyarmış, çünkü o da tezdä gezeceymiş gagauz küyelerindä...

Kalabalıktan bir başkası karşı söledi o çok lafedenä. Deer „Nändan sän bilersin Türkiyenin başkanını? "Onun adı Atatürkmüş. Bolgradta radioda da söylemişler"..." „Ölä ba, bän da işittim, ani o Türkiye başkanı pek sevärmış ömür dünnäyın türkçe lafedän insannarını hem bizi da burada Bucakta yaşayan gagauzları. Te bu adam da ani bizä geldi büün, te ani bizim küüy başınnan lafeder Türkiye prezidentin yollanmasıymış..." Başkası sorardı: „Çok mu o duracak bizdä?" – „Neredä konak olaceymış" – hem başka taa işlər lafedirdilər.

Primariyanın izmetçisi Dimitalinin Todur söledi, ani bu adam bizdän Dobrucaya gideceymiş orada türk soylarımıza...

Hepsindän çok merak gösterirdi uşaklar. Onnar itirişeräk sokulurdular da diyärdilər maşinanın tekerleklerinä, kokardılar onu, çünkü kokarmış gasa. Ornik Todur baardı biraz onnara, korkardı bu kalın üzlü şımarıklar bozmasınnar käämil gözelim maşınayı da gülüntü yapsın bizi dünnäyaya...

Bu arada işini içerdä bitirdiktän sora musaafir primarlan çıktılar içerdän. Birisi büyüklerdän söläardı, ki biz yoktur bölä maşına gördüümüz. Adam başladı bizimnän türkçä lafetmää. Hepsi şaş-beş kaldılar. Sanki neredän bu gözäl giimni adam bizimcä türk dilindä lafeder? O danıştı insana:

- E siz büüklär da mı yoktur gördüğünüz maşına?
- Yoktur, Kıpçakta bölä maşına seftä göreriz, – dedi bir yamalı donnu uşak.
- Biz seftä bölä göreriz. Taliga beygirsiz! – girdi lafa bir en şeviklerdän çocuk Hacı Kirçuların Kolisi.
- Bukureştä bölä çok maşına var, – dedi Tanrıover da o suvazladı Kolinin kara saçlarını.

Tanrıover baktı hepsinä uşaklara da sordu:

– E siz okula gidermiysiniz?

– Gideriz sade te o Zırna Vanicik hep atladêr, – dedi Çekirlerin Pavlicii.

– Saa olasınız, büük çocuklar olasınız. Hepsiniz okula gidäsiniz da islää üürenäsiniz! – söledi o kalabalaa da oturdu maşinasına.

Küçüklerdän birkaçı baarırıldılar:

– Pindiriniz maşinanın içini görelim!

– Alınız bizi da! – Koli Gaydarcı dedi.

Hepsi başladılar gülmää bu meçkilerä. Ambasador da güleräk söledi.

– Gelän severä sizi da alıp çekendirecäm. O başladı elini sallamaa bizä, demäk kalalım saalicaklan, da ilerledi, büük sokakça Kobeyä dooru. Biz, bir sürü uşak, kaçtık maşinanın ardına, ama o hızlandı da braktı bizi, Kıpçak meçkilerini toz-duman içindä.

Evlerimizä etiştinyän da işittik, ani analarımız-bobalarımız da başka aksakallar da lafedärdilär Türkiyedän gelän, bizim dildä lafedän musaafir için. Kimi yaşlılar artık çok işlär bilirmişlär bu zaabit için, ani o gagauzlara hısımmış. Büüklerin lafına, bizim maaledä ani toplanmıştılar, karıştı benim bobamın büük batüsü da Panayudun Miyal. O başkalarına bakınca taa çok kiyat bilirdi, ne zamansa dört klas şkola başarmıştı. O söledi, ki bu ambasadorun adını okumuş gazetalarda. Ona denilirmiş Gabdulla Suphi Tanrıover.

Taa 1918-nci yılda rus askerlerindän bolşevik hamazlayıcıları çekinirkana Basarabiyadan, kendi saklı işlerinä deyini „çengelä” almıştılar boyar soyundan Kanazerli Tanası. O uyardı Leninin sinircilerinä, saklı işlemää. Açan onnarın politikası lafta boyarlara karşı gidärdi ölüsüyä düüş götürürdü, Kimsey şüpelenmeyeceydi, ani bir zengin boyar saklı kendikilerinä işleyeceydi karşı. Bu türlü satıcı ikiüzlülük kullanırdı taa duumasından komunizma ideallarınnan saklanan „uşak sevicı” proletar sinircileri.

Tanaslan sözleşmektä bu şüpeli „dostlar” hızlandırdılar büük avtoritetli olan insan arasında, zengin gagauzu Kanazerliyi yapsın elindän gelän izmetleri, ki Basarabiya taa tez boşansın romın hem

nemtâ, cengini götürân boyarlardan.

Tanasa kendinâ da uyardı bu türlü politika, neçin ki onun milleti, gagauz halkı, bu türlü vardı nasıl yaklaşıns kendi serbestliinâ. Eer cenktân sora Basarabiya olmarı baalı ne Romıniyaya, ne Alamaniyaya, ne da Rusiyaya...

Tanasın bolşevik saklıcılarınınan dostluu başladıydı ansızdan, kendisi da o baştan hiç duymadıydı, ki girdi bir ilmek içinâ. Ama hepsini annadıynan, o yaptı kendini, ani çok kayıl çalışmaa, izmeti için hiç bişey istämemää. Ama şindilik duruma saabıydı bolşeviklär. Bu üzerä o taa tez sattıydı bütün topraklarını hem başka varlıklarını Bucakta da erleştı İsmail kasabasına. Burada yakışırdı kendi kızını da politika işlerinâ yannaştırısın. Uşakları da, Tanasın esabına görä läüzımdı ölä çalışsınnar nicä kendisi, ki gagauz halkına yaklaştırsınnar bir kendibaşınalık.

Tanas bilirdi, ani onun „dostları” çok kurnâzdılar, ama akıllı çalıştıynan, onnardan inan kazanıp, vardı nasıl gagauz halkının da çoyunu problemnerini yola koymaa. Bu türlü nasıl da sımarladıydı Tanasa bobası, onun işi, yaşaması artık aldıydı yolu ilkin kendi halkına izmet etmää.

Yıllar geçärdi. Dünnäda toparlandıydı İkinci Dünnä çengi. Oydu taa pek kannı hem taa pek cellat İlk çenktân. Front geçtiydi Basarabiyadan. Bucak kalırdı az zararlı, ama halkımız, Basarabiya bir yıl (1940–1941) bolşevizma altında bulunup, enidän romın boyarlarına çıraklaa düşärdi. Sıradan insannar, topraksızlar en büyük zorları çekärdilär. Çoyu gidärdilär Prut derenin ötäyanına iş aaramaa, ama taa çoyunu alırdılar askerlik izinnerinnän konçentrariyalara. Çanavar Antoneskunun cenk intereslerinâ bombalar altında, Ploeş taraflarında petrol çıkarmaa. Neçin ki Antonesku sattıydı Romıniyayı Gitlerin nemteliik tarafına. Rusiya da Angliya Amerikaylan barabar düüşärdi nemtëyâ karşı.

Bakmadaan, ani bizim taraf Basarabiya kalırdı romın kuvedi altında, frontlar da uzaktaydılar, Moskova tarafından rus şpionnarı Moldovada vıyıldaardılar, işlerini çok saklı yapardılar nemtëlerin

kuvvetlerinä karşı.

Kanazerli Tanasın büyük kızları artık evlendiydiler da yaşaardılar aylelerinnän çok uzak Rusiya topraklarında. Onnarın yırakta kalmasinnan kaybelirdi baalantıları Gagauziyaylan kendi milletinnän, kendilerin uşakları evlerindä lafedirdiler rus dilini, nicä anaları konuşurdu kendi rus adamnarinnän. Basarabiyada yaşayan Kanazerlinin bütün umudu kalırdı küçük kızında Paşidä.

Tanas Kanazerli kendi gagauzluk naşional politikasına görä tırbiedärdi Paşiyi. Ama neetin kökünü taa açıklamadıydı, brakardı kızı taa derin bilgi alsın, taa derin yaşamayı annasın, politikayı kendi tanısın. Bu üzerä boba yolladıydı genç Paşiyi Bukureşä, bakmadaan, ani bu kannı cenk vakidında naşionalizmaylan “hasta” Bukureştä zordu gagauz uşaanı üüsek lişeylerä erleşirmää. Kanazerli bulduydu türlü dooruluklar da Paşi erleştiydi Bukureştä üürenmää. Uşak çok islää bilirdi romın dilini, üürenmäk ona kolaydı hem çok sevdiydi merkez kasabada bulunmayı.

Yazın kanikullarda geldiynän Basarabiyaya genç student çok meraklanırdı tabiyatlan, çalışırdı derindän tanısın kendi gagauz halkını, köklerini da bu üzerä 1943–1944 yıllarda yazın yaptıydı Basarabiyada gagauz küyelerinä maasuz geziler, küylerä: Tatar Kıpçak, Kobey, Çadır Valkaneş, Çeşmä Köy, Baurçu, Beşalma, Kongaz, Bolboka, Tomay, Dimitrovka...

Genç Paşi Kanazerlinin notlarından

Kobey – ne büyük, ne gözäl kır uvasında erleşik kalaba bir küüy. İşlenir günnerdä hepsi Kobeyliler küçüü-büüyü kır işlerindä papşoy, baalar kazêrlar, orak biçerler hem çok hayvan büüderler...

Pazarlarda – yortu, kızlar naşional rubalarında giimni çıkêrlar meydana. Burada çalêr muzika kemençä, düdük hem mutlaka daul. Çok meraklı delikannı kızların giimneri, türlü renkli topuklara kadar uzun fistannar, başlarında biyaz şalinkalar, boynularında sedef, boncuk, çok haliz altın hem ufak yalancı altınar. Çok genç delikannı

çocuklar, çoyunun bobaları, batuları konçentrariyalarda Romınıya regatında türlü işlerdä, neçin ki uzakta cenk gider, büyük dünnä cengi, ama burada Basarabiya ortasında sade kimi avazları duyulêr. Burada yaşamak gider düz, uslu, delikannılar kendiycä istenerlär, buluşêrlar, düünür yollayıp evlenerlär, düün yapêrlar...

Çadırdä Paşiyi meraklandırêr panayı. O kalaba Çadırın dolay küüleri pak gagauzluk: Aydar, Beşgöz, Tomay, Caltay, Dimitrovka, Aleksandrovka. İnsannar gözäl lafederlär gagauzça, satêrlar terekä, arpa, booday, papşoy, başçivancılık işleri, üzüm hem şarap. Etişmeer insannara fabrikadan işlär: iinä, iplik, bez, ayak kabı, demirdän hem deridän avadannıklar, neçin ki nasıl baştan da söledik, irakta çok cellat cenk gider.

Paşi esap aldı gagauz çiftçinin giiminä. Adamnar biyaz sargıylan çarık taşıyêrlar, bellerindä geniş evdä dokunma kırmızı kuşaklar, başlarında büyük şıpanka derisindän kalpaklar. Ne meraklı büyük bir kalaba panayırdä bir da dilenci yok. Bezbelli burada yaşayan halk kendi zaametinnen kendisini hem yoksul sakatları da bakêr, te neçin dilenci yok.

Kıpçakta, Çeşmäküüyündä, Tumarvada, Bolgradta, Kurçuda Paşiyä şaşılacak gibi işlär görünerlär: çok mal zibillii, koyun, keçi, beygir, kuş... Küylülerin aulları, sokakları, küyä yakın tolokalar inçe-inçe dolu mallan, kuşlan.

Notların bitkisinde Paşi yazêr: „Ne mutlu Bucaklı milletlerin canına"! Onnarın yanında bu günnerdä kannar dökülmäzdi, topların patlamaları işidilmäzdi, ama dünneyn çok taraflarında ateş yanardı, toprak sarsardı topların patlamalarından, bir kabaatsız cannar kaybelirdi, onnarın üzleri kurumazdı göz yaşlarından... Sade Bucak kırlarında Tuna suyu uslu ilin akardı. Derä kıyılarında sazlar uslu lüzgerciklerdän fışırdardılar. Kavakların, süütlerin yaprakların arasında bülbüllär uzun büüleyici türkülerini çalardılar. Balıkçılar Tunada çıkarardılar dolu tekneleri sazan balıklarınnan..."

Bu gezilerindän sora Paşi evdä annadırdı bobasına gördüklerini da onnar barabar sevinirdilər ona, ki dünneyn büyük dalgalı günnerindä bu bizim Basarabiya köşesi taa biraz uslu ydu, olurdu demää

kısmetliydi.

Bitärdi kızın yaz kanıkulları da o hazırlanırdı Bukureşä kız lişeyindä üürenmesini uzatmaa, o artık dördüncü klastaydı. Bakmadaan görümlü uslulaa, kızın duuma kasabası İsmail da, üürenmäk eri Bukureş da, yaşaardılar cenk vakıdın kötü ömürünü, ama bu taraflara düşmüştü zamanın kannı günnerindän taa uslu, taa kısmetli vakıtları, buna da bakmadaan sokaklarda insan azdı, dolay şüpeleydi, çok asker izleri görünürdü, bozuk taş yollarda nallı çizmä takırtıları işidilirdi...

Evelki kalaba kasaba sokakları heptän boş kalırdılar, sade arada-saatta işidilirdi patrul çizmelerin sesleri ya onnarın korkunç komandaları: „Dur, kim orada!” Gelän-geçän hiç kimsey yoktu, patrulü şüpelendirirdi ya bir gezek köpek, ya bir kedi...

1944-ncü yılın güz aylarında Bukureşin hem Ploeşin havalarında başlıydu peydanmaa üzlärlän uçak sürüleri. Çerçil hem Ruzvelt karar almıştılar bombalamaa Romıniyanın petrol kaynaklarını hem önemli fabrikaları, neçin ki onnar yardım edärdilär gündusu frontunda nemşenin askerinä. Hem bombalamaklan panika, korku ekmää da butakım hazırlamaa Romıniyanın Gitlerdän ayrılmasını. Uçaklar peydanırdılar belli saatlarda sora Bukureşin üstündän geçip, Ploeşä etişip, başlaardılar bombalamaa. Bu uçak seferleri çirkin korkudurdular insannarı hem taa çok Romıniyanın başlarını. Yabancı uçakların gelmesindä tıtsi sirena sesleri, radiolardan gelirdi korkunçlü izinnär, komandalar: „Saklanın! Sokaklardan kaçınız!”. Birkaç zaman uslu duran Bukureşi çıkarırdılar usluluktan, yapardılar onu kannı front kasabası. Bombaçılar sansın çoktan bilirdilär, neredä Romıniyanın en önemli cengä çalışan obektleri da taman onnarı bombalayıp, yıkıp yakardılar, kırıp dökülürdü o erlär, ani en çok nemşenin front faydasına çalışırdılar. Bomba atıcılar kırıp, bozup, yakıp uçardılar hiç bir da cezasız evlerinä, neredän geldiylär. Bu bombalamaklar çevirdiydilär bütün Romıniyanın yaşamasını tersinä...

Romıniyanın asker kuvvetleri hem nemşelerin uçaklara karşı topları keezleyip patladardılar, ama hiç bir da uçak düşürämäzdilär, neçin ki uçaklar gelirdilär okadar yıkarda, nereyä ne romın topları, ne da

nemçenin antiaerian topları etiştirämezdilär kurşun, bundan başka yabancı eraplannar okadar çoktular, ki onnara savaşannar urmaa hiç bilmäzdidilär, angısını keezlemää da taa çok patladırdılar boşuna, sade başlar sansınnar deyni, ani onnar cenk ederlär.

Bu türlü titsi zamana bakmadaan, bukureşli zenginnär, üüsek zaabıtlär yaşaardılar kendibaşına kasavetsiz. **Onnara cenk da diildi cenk, ateş da diildi ateş, korku da diildi korku...**

Paşi yaşaardı Bukureştä bobasının bir dostunda konakta, bir romın kızınnan **Aurika adında**. Bu kızlar ikisi da gençlik gibi gözäldilär, akıllıydılar, sansın benzärdilär da biri-birlerinä. Onnarın gençlik simaları, yakışıklı boyları hem gözäl üzleri sansın hiç yaraşmazdılar bu titsi cenk kannı zamanına. Bu uşakları tabiat yaratmıştı usluluk, baariş hem sevda için. Onnarın yaşları da artık basmıştı delikannılın başlantısına, dolmuştu onaltı da gidärdi onediya. Onnar lişeydä üürenirdilär bir klasta, kimi günü uroklar olmazdılar, bombalamak beterinä, ozaman kızlar kalırdılar evdä da barabar korku çekip titirärdilär, sayıklaardılar, acaba angı günün birindä onnarın da tepesinä düşecek bir şaşkın bomba da süünecek genç yaşamaları, nasıl ergün süünürdü başka binnärlän kabaatsızların yaşaması bu kör, kimseyä läüzimsiz, cenktä... Ama Allah koruyurdu da gençlerin evinin üstünä günnär boyu aftalarca bombalar düşmädzi. Uultular, sirenalar, gümbürtülär gelip geçärdilär, ama Paşiyän Aurika korkulardan çıkıp saa kalırdılar. Hem nasıl bu dünnä yolu – herbir işlerä var alışmak. Kızlar da bu inanılmayacak belaya başlaardılar alışmaa gümbürtülär da, korkular da kızlara sansın artık okadar titsi gelmäzdidilär...

Bir gün kızların peydalandı ansızdan bir dostu. Aurikayı çoktan tanımıştı garda regaladan bir ofiiter. O bir avşam getirer kızlara bir gözäl kiyatta kırnak basılı teklif. Çünkü cumeertesi avşamneyin saat altıda gelsinnär Kurtea Regalanın zalında bal olacek...

Paşi başladı düşünmää, sanki nasıl bal var nasıl olsun bu ateşli zamanda, açan dolayda yangın, göz yaşları, korkular hem zeetlär, titsi patlamakların sesindän uşaklar raat uyuyamêêrlar, toplar patlêêrlar, kabaatsız cannar kaybelerlär... Ama onun bu düşünmeklerini kestirdi Aurika deyeräk:

– Mari sevgili druşkaçım, cenktä da yaşamak durmêêr. İnsannar bir yanından ölerlär, obür yanından duêrlar, ama düüş da arada gitsä, onnar läözım buluşsunnar, sevsinnär, evlensinnär, te neçin şaşma... Hadi gidelim bala.

Aurikanın teklifinä Paşi kalmadı gamsız, kayıl oldu. Bezbelli gençlik duyguları üst almıştılar. Kızlar çıkardılar valizalarından en ii fistannarını, astılar boncuk, küpä hem başka kadın gözelliklerini, buldular zamandan saklı parfüm damnalarını da çıktılar merkezä.

Kurtea Regalanın girişində onnarı koruyucu durguttu, teklifi okuyup, dedi biraz dursunnar. Bu arada nöbetçinin yanına geldi Aurikanın tanınmış ofiteri. O hiç bir problemsiz geçirdi kızları balaban taş aullu kurtenin içinä, gittilər bir kilometraya yakın dibä da kolverildilər çok elektrikali derin şafklı bir er altına, bunkerä. Burada vardı bir geniş zal, yalabık parketli erlär şıldılar. Publika çok gözäl giimni dururdu bir tarafta, laflaşirdılar, vardı çok poyulu ofiترلär, orta yaşta kadinnar, ama Paşinin hem Aurikanın akrannarından yoktu kimsey. Kızlar sakına-sakına yaklaştılar kalabalaa. Publika o saat onnara baktı, ama biraz taa sora iki genç oldular ölä seçilmedik, nicäyidi kalanı da bala teklifedilmişlär...

Çaldı muzika, gözäl bir muzikaydı. Paşi sanırdı, ki bu muzika işidiläydi Bukureşin sokaanda, ya bir açık insan arasında, titsi kannı cenk dünnäsində, insannar taş ataceydilər bu şennäa, ani benzärdi cumaa karannında gamsızlık konuşkasına. Ama bunkerä bu muzika işidilirdi sade seçilmişlerä, **kimä cenk ta diildi cenk, ateş ta diildi ateş, korku da diildi korku...**

Paşiyä, ani terbedilmişti doorulukta hem ani rız duygusunu kazanmıştı anasından-bobasından, bu balda durumun bulunması korkunçtu, sansın istedi bir türlü saklıdan çıkıp sauşsun, ama bu türlü sauşmak yoktu nasıl olsun. Läözımdı oynamaa ölä, nicä çalardılar. Bu takım Aurika hem Paşi yavaş-yavaş karıştılar gamsız kalabalaa, ama dans çekettiynän onnar oyuna girmediydilər. Aurikaylan Paşinin yanına geldi tanınmış ofiteri da onnar üçü başladılar lafetmäa... Dans gidärdi şen, ilin, gözäl, sansın dünnäda hiç yoktu ne cenk, ne kahir, ne bomba atıcı uçaklar. Dans durgundu, oyuncular cekindi zalın

duvarların boylarına. Muzika ansızdan başladı tuş çalmaa, diptä kapuda peydalandı iki sıra altını poyulu ofițerlär. Paşıylän Aurikanın yanında ofițer soledi, ki „**Majestatea sa Karol geler!**” Hepsi bakışlar dikildi diptä kapuya. Padişah soldatça adımnayarak girdi zahn ortasına. Hepsi düvärdilär auçları. Muzika geçti dans havasına da Karol aldı bir kadını oyuna, ilkin sade o dönärdi ortalıkta. Bundan sora girdilär oyun çevresinä taa başkaları da, dönüm girdi kendi zakonnarına. Sade Paşıylän Aurika dansa gimmedilär, dururdular bir köşedä. Muzika durdu, oldu aralık. İzmetçilär tepsilerdä ikram edärdilär oyuncuları türlü mezelärlän hem şampan şaraplarınnan. Aurikanın tanınmış ofițeri söledi, ani o ister oynasin Aurikaylan, ama yakışmazdı Paşıyi yalnız brakmaa. Taa söledi, ki bu balda kim da sizi dansa çarmasa teklifi läüzüm mutlaka kayıllıklan kabuletmää – vazgeçmää tekliftän kesin olmaz.

Muzika genä durdu da Paşıylän Aurikanın yanına toplandı üüsek çindä ofițerlär. Aurikanın dostu tanıştırdı bu genç utancak kızları onnarlan (genç ofițerlärlän). Bir da bu cevreyä denänmedik yaklaştı kendisi padişah Karol da. Ofițerin annatmasından Karola etişti, ki bu kızlar bala seftä geldilär, ki onnar üürenerlär filan fişman lițeydä, kendileri hiç diil Bukureşli, ama onnar gelmä uzak provintiyadan. Karol adetinä görä enilerä bir komplement attı, söledi, ki bal bölä kızlarlan çok taa meraklı olër, sora verdi elini Aurikaya hem Paşıyä. Kızlar bu hatırı beklemäzdilär. Paşi savaştı uslansın da göstermesin, ani çok sıkılër, ama istediği gibi olmadı. Karol aldı kızın elini da şüpesiz duydu, ani o titirärdi. Bu arada muzika kopetti dans havasını. Aurikayı aldı oyuna onun tanınmış ofițeri. Paşinin da önündä iildi kendisi padişah Karol al Doilea – **sayılër teklifedärdi kızı oyuna**. Elbetki, Paşıyä yoktu ne düşünmää, kız sakıntılıktan bilmäzdi ne yapsın, geçti karollan ortalaa – hepsi er yaptılar onnara. İlk dönemeçtä Paşi duyamazdı diz kapaklarını, onnar sıtmalı gibi titirärdilär, dili tutulduydu, ama kız sıktı kendini da bir soruşa „da” dedi. Belli diildi uygunmuydu bu „da” padişahın soruşuna osa diilmiyidi. Bu oyun Paşıä çok uzun göründü, ama sonuna dooru kız aldı kendini elä da tutardı muzikanın taktını. Majestatea sa duydu kızın sıkıntılığını, annadı onun kefini da pezevenk, eski kadın popazı, istedi kabartsın uşaa

deyerek „Bine, bine, bravo, yaka aşâ!“...

Dans durdu, Karol Paşiyi geçirdi orayı kadar, neredän aldıydı da deyip „Mersi“, gitti öbür ofiŕterlerin yanına. Paşi oturdu erinä, yanına geldi Aurika da oturdu. Baktılar biri-birinä, bilmäznilär, ne lafetsinnär. Paşi duva edärdi, bolay onu başka kimsey almasınnar oyuna da o olmuş işleri biraz aklından geçirsin, kantarlasın. Ölä da muzika bir uzun susmak yaptı. O teklif etti Aurikayı gitsinnär tualet odasına, ama aralarında hiç bişey lafedämedilär. Kalırdı olmuş işleri evdä lafetmää.

Taa bir-iki saattan sora bal sona erdi, musaafirlär daalıştılar. Aurikayı hem Paşiyi geçirdi dışarı tanınmış ofiŕter, çıkarıp kızları nobetçinin yanından, oturttu onları bir taksi arabasına da yollandırdı evlerinä. Kızlar gamsız şennikçilerin dünnäsından çıkıp enidän daldılar karannık cenkli kasabasına, neredä işidilirdi siyrektä bir tüfek patlaması hem aaç gezek köpeklerin sızlaması.

Şaşılacak işti, necin padişahın balına läüzüm olmuştu genç uşak misilli kızlar. Paşi diildi kaet küçük, aklı erärdi neçin läüzümdü onnar bu türlü bala, ama bulamazdı cuvap soruşa. Neçin taman ona Aurikaylan düştüydü düşüş da diil başkasına? Kız esapladı, ki mutlaka läüzüm buluşsun bobasinnan. Sade onun yardımınnan vardı nasıl çözsün bu saklı hem şüpele, korkunç yumaan düümüünü.

Geçmedi çok vakit da Paşiyä Bukureşä, kızını dolaşmaa geldi Basarabiyadan İsmayıl kasabasından bobası, zengin, varlıklı, eski gagauz boyarlarından Tanas Kanazerli. O sesledi kızının annatmasını yaşaması için hem sonunda Kurte Regalada bal için...

Tanas Kanazerli çok uslu hem akıllı adamdı. Kendi kızına açıkladı çok işleri, angılarını yoktur söledii o uşakkana.

– Bu türlü bozgunçluk vakıtta seni yolladık Bukureşä üürenmää hiç diil boşunä, bunu biläsin, ani seni seçmiş kendisi Karol çok önemli. Ballara ileri doru da läüzüm olacak gidäsin da cellat cengin çözümlmesini läüzüm bulmaa diil sade kannı frontlarda, ama onnarın ardında da...

Te neçin kısmet seni çekmiş läüzümünü erä da bundan ötää hazırla kendini işlemää çok zor hem tefekeli, şüpele, saklı araştırmacılık

işlerindä, razvedkalıkta. Bu iştä läüzım çok kuşkuluk, dayanmak, bilmää, neredä ne lafetmä hem neredä hiç bir da laf çıkarmamaa. Hem hiç birerdä haliz düşündüünü açıklamamaa. Sölerim sana bunnarı artık büük sayarak, sän beni bütünnä artık annêersın. Bizim çalışımız läüzım olacek son-sonunda kurtarsın duuma tarafımızı Basarabiyayı herbir ayak altından da yapsın onu kendibaşına bir baamsız devlet. Sade ondan sora olur bizim gagauzlar için da konuşalım, – dedi bobası.

Paşı annadıydı. Bu gündän sora o kendini eminni sayardı büük işlerä. Bobasının önündä başlaardı bilä-bilä çalışmaa kendi duuma tarafının baamsızlı için...

Lişeydä yaşamak gidärdi ilerlisi gibi, sade koridorlarda üürenmäk odalarına peydalanırdı yazılı-yazılı iiri bukvalarlan haberlär, ani söläärdilär, nereyä kaçıp, saklanmaa bombalamak zamannarında. Sirena ulumasında – hepsi uyanıklar gibi kaçardılar yukarda katlardan aşakılara da girirdilär bir maaza gibi er altına betondan bomba koruntusuna. Orada Amerika-İngiliz bombalamak zamannarında olurdu çok kalaba, sıkıntılı hem bunalık. İşidilirdi açık betfalar çengä, cengi kopuşturannara, başlara. Kasabada Bukureş doluydu türlü askerlärle, şüveli alış-verişçilärle, angıları taa çok şpionnuk yapardılar, nekadar alış-veriş.

Kurtea Regaladan baldan sora kızlar biri-birinä duygularını açıklayamadılar, necin ki geldi Paşinin bobası da bu işleri uymazdı lafetmä. Ačan Tanas boba gitti da geldi bir uslu pazar (pazarlarda bombacılar gelmäzdilär, onnar cenktä da pedantça kendi yortularını – pazarlarını bakardılar), Aurika sordu Paşiyä:

– „Söledin mi bobana, ani bizi padişah balına caardı?”

Kız çok düşündü, nasıl çuvap versin druşkasına, angısını bilirdi, ki o islää kız, akıllı, üürenmektä metinnerin birisiydi, gelmişti Yasa tarafından, ama Paşı bilmäzdi, kim olmalıydı onun ana-bobaları.

– „Yok”, – cuvap etti Paşı.

– Olur mu sölemää bobaya, ki etiştik padişahın balına, ne bilärsin naşeyä var nasıl düşünsün o, ani beni taa delikannı da saymêêr? O beni taa uşak biler... Bundan başka söleim sana, suratam, benim bobam yok nasıl bilmesin, ani Karol için son zamannarda türlü kötü laflar

gezer burada, Bukureştä da, ama uzakta provinşialarda taa pek "püsküllü" olmalı laflar. Bizim bala gitmemiz için bobam şupelenir, ki taptık avantüra işlerine biz da. Bu betere bala gitmemiz için bobama hiç bişey sölämedim, – sakladı aslıy Paşi.

Bu arada göktä işidildi uçak sesleri sora ardına sirena uludu da kızlar birebir işi brakıp, çıktılar sokaa, evin ardında bulunan bomba koruntusuna. Burada birkaç minutta toplandı kalabalık, oldu sıkışmalık, duvarda dayalı dururdu bir topal adam iki makaklan, taa öteedä bir karı kucaanda küçük uşaklan, bir da uşak 4-5 yaşında yanında aalardı: „Mamucuk, korkêrim ma...” „Korkma uşam, onnar burada bomba atmêêrlar, te Ploeshä doru gittilär”. Bu arada duvarda asılı radio haberledi, ki uçaklar bu gün iki üzä yakın Bukureşi geçtilär da Ploeshä dooruldular. Olsun usluluk hem taa bir kerä usluluk... Adamın birisi bir köşeçiktä okurdu bir kiyat, angısını çünkü uçaklar sıbitmiş da korkunçtu hepsinä göstermää. Paşi kulak astı o adamın lafına onun yanında duran kişiyän: „Angliya hem Amerikanın uçakları Romıniyanın sıradan tivil insannarına hiç yokmuş duşmannı, onnarın üstünä bomba atmayaceymış, çaarırılmış insannarı uslansınnar. Strateçik, cengä işleyän fabrikaların yannarından sauşsunnar hem demir yollarından, köprülerdän, asker recimentlerindän bir tarafa olsunnar, yalancı propagandaları selämesinnär, neçin ki Gitler cengi artık kaybetti...”

O adam tez elindä kiyatçı tıkaçladı da attı aazına...

Uçak uultuları biraz uzaklaştı, kimisi artık çıkardılar koruntudan. Taa burada kalabalıkta laf gidärdi, ki Karol hem bütünnä krallık aylesi (semiesı) bozulmuş, devlet işlerindän çoktan sauşmuşlar da maskaralaa urdurmuşlar kendileri, hem bu yola cekärmişlär onnar devleti da. İnsan bu „öndercilerä” çoktan kaybetmiş yınanı.

Bu türlü seslerdän sora Paşi pişman oldu, ani kayıl olduydu Karolun balına gitmää, sanırdı, ki o kendi da artık insana karşı kabaatlara karıştıydı.

Geçmedi çok da gazetalarda hem radiolarda peydalandı haberlär, ki Karol kuvettän indirilmiş da ani erinä gelmiş padişahlaa Karolun oolu, onaltı yaşında prinç Mihay Intıy. Romıniyanın padişahlında bu türlü devirimdän sora, Sovetlerin razvedkası kaybettiydi interesi

Karolun adına. O şindän sora Sovetlär için bir politika raametlisiydi. Şindi läüzımdı Paşiyän Aürikanın yardımınnan sora genç hem politika uurundan taa acamı, Mihaylan yaklaşmaa. Bobası hem Paşi kalırdılar biraz sapada, ama diildi çok vakıda. Onnar razvedka işlerini derin annardılar. Zaman geleceydi hem o diildi çok uzakta.

Romıniyada en genç padişah

En genç padişah Mihay Intıy yapardı front işlerindä büyük hem küçük devirimnär. Mihay bu iştä yardım edärdi, sovetlerin razvedkasına hem Sovet Askerlerinä, ani artık çekedärdilär Romıniyanın topraklarına girmää.

Romın askerleri, ani artık üç yıl cenk ettiydilär bilä Sovetlerä karşı şindi doyduydulär, çevirdiydilar silähları nemtelerä karşı. Bu devirim çok korkunç tehlikeli bir işti. Çoyu işleri annayamazdılar...

Romıniyada bulunan nemçe askerleri üfkedän kudurmuştlar: küylär, kasabalar kaynaardılar. Birkaç vakıt hiç belli diildi kim-kimä karşı cenk eder...

Son sonunda belli oldu, ani cengin yakındı sonu. Mihaya, Sovetlerä yardımı için, Stalin vermişti bir medali. Gazetalar, radio bu işleri büyük tantanaylan haberlemiştir... Cengin bitkisi için **Birlik Kuvetlär (SOVET BİRLİİ. ANGLİYA HEM AMERİKA)** çoktan annaşmıştlar. Kırım da Yalta Konferençiyasında Çerçil, Ruzvelt hem Stalin aralarında dünneyi paylaşmıştlar.

Ama dönelim Basarabiyaya. Bu toprakta artık erleştiydi Sovet Kuvedi. Kimsey şüpelemäzdi, ani Romıniya yamansa da Sovetlerä cengin sonunda Basarabiyayı eltenmeyecek Sovetlerdän kendisine istemää. Basarabiya artık kabulettiydi Moldova adını da birleştiydi Sovetlerin 15 respublikasının arasına.

Açan 1945-tä mayın dokuzunda ikinci dünnä cengi bitti, Moldovada çorbacılık edärdi fronttan gelän Sovet askerleri. Küylerdä düzülürdü selsovetlär, koyulurdu rayon başları hem seçilirdi zaabitleri.

Düüşän Rusiya beş yılın içindä cenk zamannarında ne ekmişti, ne da biçmişti, sade cenk etmişti. Lääzımdı millionnarlar açları doyurmaa – neredän onnara ekmek almaa? Cuvap belliydi: eni topraklardan, Basarabiyadan, Bukovinadan, Batı Ukrainadan. Ama eni bereket taa yoktu. Bu da Sovet zagotovitellerin hiç kahrında diildi. Sovetlär bilirdi, ki eni provinşialarda çiftçilerdä vardı çok rezerva terekä hambarlarda, tavannarda, esaplıydı onnarı alsınnar. Butakım başladılar toplamaa insandan zagotovka terekä: arpa, booday, papşoi – alırdılär hepsini varı da yoku da...

Sevinmeliktän, ani cenk bittiydi deyni, insan verirdi umutlan, ani uslu zamannarda toprak verecek zeedesinnän bereketi, yaşamak çok ilin olacek. Ama soyucular kudurmuşular, düşünmüşülär türlü fondlar: "Fond Krasnoy Armii", „Fond Pobedi“, „Fond Mira“. Bu fondlar için insan lääzımdı versin hepsini, necäöz korumuştı imelik hem toomnuk... Cenksiz yaşamak insana döndüydü nicä bir zoruna ölümä yol. **İnsan başlaardı demää, Sovet vakıdında yaşamak diildi kurtuluş, ama ölüm.** Çoyu dardı, ani taa islää yaşardık cenk vakıdında.

Herbir aylelerä gelirdi bu fondlara ekin vermäk için obizatelstvolar. Lääzımdı vermää diil sade terekä, ama herbir obizatelstvoda koyuluydu vermää süt, yımırta, yapaa, deri, yaanı hem çok taa başka işlär. Var aulunda hayvanın, ya kuşun, ya hiç yok onnar sendä – yımırta, yaanı bul da hırsızlara ver. Kimdä yok, o borçluydu alsın satın da „yoksul“ devletä versin. Kimi insannar obizatelstvolarını tamamnaardılar, ama onnara eni getirirdilär. Can iyici Stalindän saklı izin gelmişti, ki eni Basarabiya çiftçilerin tavannarından varlıkları, rezervaları kürüsünnär da 1945–1946-ncı yıllara kadar hepsi küylülär birtakım olsunnar, demäk, fukara olsunnar. (Ne gözäl "birtakımnık"!). Bu Sovet "iyiliklerindän" sora da bastı iki yaz sıravardı kıtlık. Kırdä bişei olmadı, ama vergi obizatelstvolar hep gidärdilär. Kimsey sormazdı, varını sendä, yokmu. Neredän istärsan bul, ver, istär kendi derini sat, uşanı, karını sat, ama devletä ver. Bu türlü soyuculuk Basarabiya topraanda hiç yokmuş işidildii hem görüldüü zamanın zamannarından da.

Taa sora başladı kolektivizaşıya – kolhozluk düzülmää. Kolhozlar

düzülürkän insannarı payettiydilär üç paya: kulaklar-zenginnär demäk, Sovet kuvetin duşmannarı, onnar en çok büük zeetlerä koyulurdular, kimisini kaldırıp evlerindän, Sibirä götürürdülär. İkinci payda sayılırdı sredneaklar – demäk, orta boyda çiftçilär. Onnarı da arada-sırada kulaklara geçirip, kapana atardılar ya Sibirä kaldırıp, yollaardılar, ama lafta onnarı Sovetlerä karşı duşman saymazdılar. Üçüncü pay – bedneaklardı. Sayılırdılar Sovetlerin en inan insannarı, sayılêr fukaaralar. Onnarın arasından çıkardı amazçılar, satıcılar, ani gösterirdilär, nereyâ sakladı varlıklı olannar hem taa çok orta halda insannar varlıcaanı.

Kolhoza çekmää deyni insan arasından kuvetlär kullanırdı **fukaaraları, amazçıları hem kimi sredneakları. Çiftçileri birbirinâ karezlendirip, bozardılar eskidän kalma dirlii, yıkardılar medeneyi.**

Kulakları kaldırıp, aldılar evlerini. Onnarın avadannıklarının, mallarının hem taa başka varlıklarının cekkettirdilär kolhozu. Bu iştä fukaaraların vardı sade baarışı dilbazlı, onnar kolhozu düzmektä hiç bişey koymadılar sade dil kaşıldılar hem amazlık ettilär. Onnar da diil hepsi – en düşkün, en kötü satkinnar. Vardı ama fukaaraların arasında çok naamuzlu insannar da, onnar **kayıldılar açlıktan ölsünnür, ama satkinnık yapmasınnar.** Bu fikaaralar **vardılar** bizim milletin canı, özü, milletimizin dedelerdän kalma en pak üzlüleri.

Ama bakalım, nasıl başladı kolhoz. İnsan hiç istemäzdi girmää kolhozlara, neçin ki eni toplu gospodarlık fikaaraydı, yoksuldu hem dooruluksuzdu. Gagauzlar hem başka Basarabiyalı milletlär alıştıktılar kendibaşına çalışmaa, kendi dar, ama kendinin tarlasında işlemää. Kolhozlara sa toplandıydı kendi bobalarından, dedelerindän kalma topraklar, terlen kazanılma avadannıklar, koşacakları... Nicä soyarsın diri malın derisini, ölä kannan karışık soyardılar Basarabiyalı çiftçilerini. Kolhozluk yolunu kimisi sayardılar ayın açık **hırsızlık** yolu. Bu betera en ii çorbacılar, çalışkan çiftçilär akıldan bozulurdular, asılırdılar. O zamannar bölä belalar vardı üzlärlän. Kimisi zehir içip, otravalananırdılar, denizlerä atılıp, buulurdular, cannarını

kaybedirdilər 1946, 1947 hem 1948-nci yıllarda gagauz küüylerində Kıpçakta, Kongazda, Çadırda, Kobeydä, Kurçuda çok üzün-üstünä kişi asılmaklan cannarını kaybettilär. Bu insannar çoyu aylä başlarıydılar, ani hiç birtürlü kabuledämezdilär kolhozluk **banditliini**, hem bir türlü annayamazdılar, nasıl zakon olsun, ani doorutsun ayın acık soyuculuu, bobamdan dedemdän kalma, terlen kazanılma mülkü, topraa malı. Neyi Allahtan sayardım kendimin, artık olurdu birdän-birä hiç maanasız diil benin, geçädri **obşianın**, ama taa doru – hırsızın elinä, **obşianın** da olsa, sayılêr bellisiz kimin elinä...

Onbeş-onaltı yıl süründü kolhozluk kaavilenincä. Kolhozluk zorlarından hem zettlerindän sora, ii - fena insannar kolhoz sıralıına alıştydılar; boşuna laf kalmamış, ani zorları geçirirkänä, nelerä insan alışmêêr?

İllar geçärdi... Eski kendilik varlıına alışık çiftçilär, coyu vakıtsız geçinirdilər, kimisi ihtärlardılar, kimisi kasabalara sauşurdular, ama ihtärlayan olannar artık istemäzdirilər alıp-satmaa durumu. Büüdüydü eni evlat boyları, angıları yavaş-yavaş unudup eskilii alışırdılar kolektiv sistemindä yarı yaşamaya. Bundan başka ömürdünnä çiftçiliindä etiştirmeklär olduydu, kolhoz sistemin da gospodarlıında gün-gündän hep taa girirdi üüsek agrobilimneri, bireri toplanmış geniş meydannı kolhozlarda topraklar verirdi kolaylık kullanmaa tehnikayı, traktorları, kombaynaları hem eni himia gübrelerini, gerbişitlerini. Bundan başka kolhozlarda etişirdi görölmedik ozamannaradan baalarçılık, meyvacılık hem başçivancılık işleri.

Çok zengin Basarabiya toprakları verirdilər görölmedik bereketlär. Çalışkan gagauzlar küüylerindän kır işlerini sevän insannarın çok becermeklerinnän yaptıydılar kolhozları hepsini milioner. Taa büyük toprak bereketleri verdiydilər kolaylık etiştirmää çok hayvan, çok kuş... Herbir kolhoz düzdüydü çok büyük fermalar, büüdürdülär domuz, koyun, sürülärden sığır, ani verirdilər süt, yapaa, deri, yaanı... Kırılarda başladıydı etişmää eni türlü işin hem tehnikanın kullanması. Hepsi, nelär kazanılırdı kolhozlarda, gidärdilər Sovet Birliin kasabalarına: süt, iişimik, deri, yapaa, yımırta... Gidärdi onnara, kim yollaardı oyandan, zavodlardan tehnika, petrol, demir, çelik, kömür hem

elektrika işleri. Geniş Sovet kuvedin avtoriteti, baalantıları büüdüydülär, neçin ki görölmedik büük cengi ensediidi. Yabancı milletlär da onu kimisi sayardı, kimisi ondan korkardı. Kos-koca yarım dünnä kadar padişahlın içindä etiştiydi çok dik burnulu buyurucular. Onnar alıştıydılar sıradan insannarı, azarlayıp nicä köpekleri, en aar işlerä koymaa. Kendileri ortadan büüklerin yanında, yaltıklanıp kedilär gibi, sade yalanırdılar, halkın varlınnan doyururdular, sulardılar, ikramnaardılar onnarı. Küylü buyurucular erindä vardılar Allahtan koyulma gibi başlar.

Küüylere gelirdi agitatorlar, rayonnardan ötää-beeri kiyat bilän hazıroncular. Onnar türlü dokladlar okurdular insana demokratiya için. Çünkü Sovet kolhoz demokratiyası en üüsekmiş, çünkü sade bu demokratiya halizdän insannık demokratiyasıymış, sade bu demokratiya verirmiş milletä en geniş bolluu... Bu türlü göz boyacı dokladları seslärkän akıllı insannar suratını tıkayıp gülärdilär, ama ahmaklar avuçlarını düüyüp „ura” baarırdılar.

Da te bu en „käämil” demokratiyada insannara kolhozda hiç bişey sorulmazdı: ne ekmää, nekadar ekmää, kimi kolhoza baş koymaa, gelirleri nasıl harcamaa – bunnar diildi kolhozniklerin işi. Başlar insannarın kafalarını „sakat” sayardılar... Ama son vakıtlarda bu sistemdä etişän kolhozniklerdä pek büük ta interesleri gospodarlık için yoktu, yarınkı günnerin zabun, yoksul yaşamasına düşünsündü büüklär... Bu türlü yaşamaya getirdiydi bizim tarafı Sovetlär, kolhoz sıralıkları.

Ama açan 1980-nci yıllarda çekettiidi Sovetlär Birliindä Mihail Gorbaçovun perestroykası, akıllı kolhoz kulları sanırdı yaşamak eni olacak, sanılırdı, ki sıradan insannar da genä sayılacak, unutulmuş gagauzlar da büüklerin aklına gelecek...

Eni vakıtlarlan, eni politikaylan demokratiya maanalarinnan attıydılar gagauzları kolhoz yabancı „demokratiyasından”, naşionalizma iicilerinä. Onnar tutundular birdän çevirmää toptan çiftçilii eskiycä kendiliinä, angısından kannan karışık bir çala ayırıldıydılar. Bu çok zor devirimin enidän gelmesi gagauz halkına artık pek az lääızımdı. Ama eski politikacılar, ani **tüülerini eni**

vakıtlara görä boyamıştılar, sıradan insannara dârdilär: „Siz alatlamayınız, ilkin gospodarlu enileylim da sora naşional kulturayı da düzecez, siz sade bizi ayırın...” Sovet Birliin daalmasından sora Gagauz halkı **salt bir önemli iş istârdi, ani onun da olsun kendi dili, kendi şkolaları, kendilii, ölä, nicä başka Sovet halkların**. Bu neetlär için gagauzlar hepsi kayıldılar can pazarına, sade kazanılın karar düzmää **Bucakta kendibaşına Gagauziya Avtonomiya Bölgesi**.

Taa 1950-1960-ncı yıllarda bir avuç gagauz öndercileri, genç intelektuallar Dionis Tanasoglunun başlantısından kesen-kes kaldırdıydılar soruşu gagauz halkın da düzmää kulturasını, nasıl başka Sovet milletlerin. Vermää bizim insana da yol ana dilindä lafetsin, yazsın, okusun, üürensınär, biz da sayılırsak insan, birtakım doruluklu halk.

Ama bu iş tamamnansın deyini ilkin lââzımdı olsun kendimizin alfabetimiz. O vakıtlaradan gagauzlar yazısız bir unutulmuş insandı. Da genä D. Tanasoglu çizip, hazırlêêr gagauz dilin alfabetini. Onun dolayına toplanêrlar taa ozamanki gagauz genç vatandaşları Nikolay Baboglu Kıpçaktan, Tanasoglunun bobası Nikolay Tanasoglu Kiriettän, İgnat Baboglu Kıpçaktan, A. Tukan Çadırdan, Mariya Maruneviç Komrattan, Mina Kösä hem Dimitri Kara Çoban Beşalman, Ivan Çakir Komrattan, genç bilimci Ivan Konstandoglo, Stepan Kuroglu hem Kostı Vasilioglu Ukrainadan. Bu gençlerin sesleri yoktu nasıl işidilmesin o zamannar, açan totalitar Sovetlär Birliindä Stalinin ölmesindän sora oldıydu bir buz eritmesi, biraz açıldıydu kulturaya bolluk...

Bu türlü taa birkaç vakıttan sora **iyül ayın 30-nda 1957 yılda** zar-zor uzun dartışmalardan sora, uzun iilmeklerdän hem yalvarmaklardan sora gagauz dilinä kabuledildi zakonca alfabet. Moldovanın Üüsek Sovetin Prezidiumu aldı karar. Butakım ilk gagauz alfabeti zakonca düzüldü kirilik slavän alfabetinä görä (temelinä). Makar ki koyulurdu soruş gagauz alfabeti olsun latin alfabetin temelinä, ama bizim bu türlü proektimiz, elbetki, geçmedi, neçin ki taa pek kaaviydi stalinizma kalıntılı. Latin alfabeti için taa ozaman çok çalıştılar hem yardım verdilär Bukureştän gelän doktor Mihail Guboğlu hem onun genç üçenii türk dilinä kandidat Paşı Kanazeirli.

Eri gelmişkän taa birkaç laf söleyelim **Paşi Kanazerlinin** başından geçtikleri için. Bu personajlan okuyucumuz tanışmıştı yazımızın başlankı sayfalarında, neredä laf gidärdi onun Bukureş lişeyindä üürenmesi için. O zamannar Kanazerlilerin aylesi kaldıydı İsmailda, ama Paşi başarıp lişeyi, girdi Bukureşä Universitetin gün duusu dillerin fakultetinä. Onu başarır-başarmaz, tanışêr, Bukureştä yaşayan Romuniyanın Akademiyasının doktorunnar **Mihail Guboğluylan**, ani o da kendisi çıkmaydı Basarabiyadan, eski intelektual gagauz aylelerindän Çadır kasabasından. Bu doktor Guboglu sevindi, ki var eni gagauzka yardımcısı, dil bilimcisi hem gagauz milletçisi, ani hazırda yaşamasını koymaa kendi Basarabiyada yaşayan gagauzların kultura kalkınmasına hem, nicä bu iki bilimci sayardılar gagauzların uzak geleceendä baamsızlına. Paşi hem Guboglu işläärdilär Gagauziya interesinä herbir türlü olayları: politika, ekonomika hem kultura uurlarından. Baalantı tutardılar Türkieaylän hem başka türk soydan milletlärlän.

Paşi doktor Guboglunun izinindän hem onun yardımınan sık-sık gezi yapardı Sovetlerdä kalan Basarabiyaya hem ilerkisi gibi gezdii erlerdä notlarını yazardı.

Sölemeli, ki cengin aardına Paşinin aylesi İsmail kasabasında düştüydü zor yaşamaya. Bobasını Stalinin şpionnarı kabaatlı-kabaatsız boyar soyundan çekärmis deyini kapêrlar da sokêrlar onbeş yıla kapana, makar ki kêgêbêya da çalışmıştı.

İhtär Kanazerli, bakmadaan ani zengin bir boyarmış, o halizdän bir büük gagauzluun patriotuymuş. Bütün kuvetini vermiş Basarabiyanın ilerlemesi için, onun halkının aydınnık gelecää için. **O çalışmış neredä açık, neredä kuvetlerdän saklı. Sonunda bu yola dorutmuş kendi küçük kızını Paşiyi da.** Bolşeviklerin razvedkacıları duymuşlar, ani Kanazerli Basarabiyayı ister kendibaşına olsun da onu sokmuşlar kapana da adam orada geçinmiş. Paşinin kakuları, nası da söledik Rusiyada evlenmiştilär da, orada çalışmışlar fabrikalarda bir kıymık ekmek için. Paşi onnarlan baalantıları çoktan kaybetmişti.

Gözgörän Paşinin taa yazılarından

Paşi Kanazerli yazardı, nasıl hemen cengin ardında zor olmuş geçmää Romınyadan Basarabiyaya, kaç türlü formal dokumentlär istenirmiş. Onnarı läüzüm olurmuş hazırlamaa da sora aylarlan beklemää sovetlerin kegebesindä, angısı artık bütün Romınyada kendini saabi gibi sayarmış. Sade saygılı profesor doktor Mihail Guboglu bilirmiş, nekadar kapuları läüzüm olurmuş açmaa, ki yollamaa temsilcisini Paşi Kanazerliyi Basarabiyaa, çünkü bilim işlerini koparmamaa, araştırmaları uzatmaa. Sovetlerin saklı işçileri (razvedkası) Guboğluyu tezdä annamıştı, kı o „zararsız” da ona kolay verirmişlär istedi izinneri.

Ama burada Stalinin izleyicileri çok işlär duyamamıştılar bu sıradan çeknik romın akademiyasının bilimcisi için. Onnar esaba alamamışlar, kı bu Basarabiyadan Cadır kasabasından bir gagauz, hem ani o kendi halkının bir büyük patriotu. Bilim urundan da bu adam türkolog işlerindä sayılırdı diil sade türk memleketlerindä, ama bütün ömür dünnäda baş bilimci – o görünürdü uslu, utancak, çeknik sanılırdı, kı bölä adam pak bilgiyi götürer başka işlerä bölesi çok-çok karışmaz.

Ölä görünürdü KEGEBE sinircilerinä Mihail Guboglu. Ama onların saklı zanaatına görä hepsi läüzümdü göz altında olsun, sade şindilik arada başka büyük işlär varkana, bu yavaş, seçilmedik doktoru olur brakmaa taa çok görülmedik dursun, sora açan "bütün dünneyi komunizma kaplayacak" (onların esabı öläydi) bölä seçilmedik yavaşlar da kendileri soşyalizmaya ilip işleyeceklär.

Paşi, ani artık islää tanıdıydı doktor Mihail Guboğluyu taa bobasından hem artık barabar çalışmaktardan, ötää doru yazêr notlarında...

Mihail Guboğlu diildi sade bilimci. En ilkin o bir büyük politika adamıydı. İşlärdä o kendi gagauz milletinä çok saklı hem çok incä, dikkatlı. O ilkin önä çıkarırdı bilimi, angısınnan örtärdi hepsini şüpeleri kendi haliz läüzümünü işlerinä – gagauz halkın geleceenä.

Onun bu zaametleri, derin insanı hem çok önemli neetleri, Paşinin da bobasınnan dostluu, yapmıştılar kızı da ona deyni, işinä deyni, en yakın, en läüzümünü hem en inan yardımcı.

Romniyanın da bilim hem eğitim başları doktor profesör Gubogluyu bilirdilər sade nicä bir vergili üüsek bilimciyi. Ona 1963-ncü yılda Romın kuvetleri verdilər Devlet Romın Akademiyası Güney Doum institutunda osmanlıyca dili okumaa, sora 1968 yıldan sekiz yıl sıravardır Guboğlu Bukureş universitetin istoriya fakultetindä osmanlı istoriyasını da üüretti. „Bän vardır onun evindä olduum, – söleer Paşi, – içersinin odanın birisi doluydu türlü kıyatlarlan. Onnarın taa çoyu türkolociyailan baalydılar. Evinin duvarlarında vardı asılı çok resimnär. Burada da taa çok türk resimcilerin işleri görünürdü. Vardı çok turistik hem folklor işleri da. Belliydi, ki ev saabi hepsini onnarı gözü gibi korurdu. Olur demää, ki bu adam Bukureştä yaşardı, ama kendi üräännän, aklınnanBasarabiyada hem Türkiyedä bulunurdu. O yaşamasını hem kendi zaametini Moldovada küçük halkına baaşlamıştı da durmamayca ona çalışardı umutlan, ki gelecektir gagauzluun da aydınını günü. Beni da kendinä bir genç üürenci erinä brakmak için hazırlardı. Kim bilirdi angımıza Allah kaç gün brakmıştı. Ama Guboglu bu taraftan da yaşamasında uzaa bakardı. Ölümlü dünnäada erinä insan brakardı...

1945-tä Paşi Valkaneştä görer, nasıl çalışêr eni kuvet-Sovet kuveti, ani kırkıncı yılda bir yılcaaz çorbacılık ettiydi Basarabiyada da şindi dört buçuk yıldan sora cenklen enidän kapladıydı Moldovayı Sovetlär Birliinä. Bu kuvet, bakmadaan ani cenk taa gidärdi, çalışêr diriltsin üüredicilii, necin ki eski romınnarın şkolaları küüylerdä daaldıydılar, bozulduydular. Ama gagauz küüylerindä şkolalar kaldıydılar boş, neçin ki eni kuvetin Sovetlerin gelmesinnän romın üüredicileri kaçtıydılar Romniyaya. Gagauz halkından demäk kendi milletindän ozaman üüredici yoktu. Sovetlär Moldovada şkolalara üüredici toplardı (olur demää kimi olursa, sade biraz yazmaa-okumaa bilirsä). O eni ayrılmadan kimisi haliz gözäl neet taşırdılar – erindä kulturayı kaldırmaa, halizdän izmet etmää halkına, ama taa çoyu avantüra aarardı. Çalışırdılar üüredici olup kazanmaa dooruluk (broni), mobilizaşiyadan kurtulmaa (Rusların Moldovaya bastı gündän başladıydı „Mobilizaşiya”). Erkekleri 17 yaşından – 65-dän alırdılar trud armiyaya Dımbaza. Burayı alırdılar gagauzları hem

bulgarları. Ama moldovannarı, rusları, ukrainnarı, çingeneleri, hep 17-25 yaşadan alırdılar fronda, cengä.

Valkaneştä üüredicilik işlerinä ayırılma gençlär kurs yapardılar üüredicilik için. Te nasıl da sölendi bu eni üüredicilää hazırlanan kişilär pek az düşünürdülär pedagog olup halkın uşaklarını terbiyetmää.

Onnar kısmet aarardılar gitmemää frontta ölmää Stalinin adı için, ya er altından kömür çıkarmaa, ya Sibiriyada aaç kesmää sovet biroktratlı soyuculara.

Bir adam **Tülü küüyündän** Kanazerli Paşıylän lafa durmuş. O Bucaktanmış, ama Rusiyaya çoktan gitmiş da 1940-ncı yılda Sovetlerin kuvetinän bilä „kurtarmış” kendi erini kapitalizma zenginnerindän. O görmüş, nasıl Stalinin yalancı propagandaları boyarmışlar zaametçilerin gözlerini, çünkü „kurtardılar” onnarı kapitalizma boyunduruundan. Ama bu gözäl lafların ardına taa ilk günnerdän kara maşinaları yolladılar. En çalışkan işçileri, zenginneri (kulak onnara deyip) gecä bir kabaatsız kaldırırdılar evlerindän Sibirä nicä en büyük banditleri. Şindi onnar bu cenk vakıdında taa da kalın üzlü hem cellat olmuştular.

Eni kuvet Basarabiyayı hem öbür batı topraklarını „kurtardıktan” (de kapladıktan), sora, çok büyük kısmet kendinä edindi. Rusiyada Sovetlerin tarafında artık kalmamıştı ne soymaa. Milionnarlan erkeklär hem genç karılar da frontlardaydılar. Erindä çiftçilik işinä kalmıştı sakat babular hem üsüz uşaklar. Neredän ekmek hem başka imeliklär geleceydi?

Cenk sa hep taa gidärdi, front istärdi küüylerdän hep taa çok imelik, giim, türlü başka işlär. Rusiyanın sa çiftçilii olur demää hiç yoktu, soyulmuştu, yoktu nasıl da tezdä dirilsin. Askerdä, küülerdä bütün memlekettä açlık sıkardı bolşevik üsteleyicilerin buvazını... Da te bu halda geldi onnara göktän gibi kısmet „kurtardılar” zorlardan, “boyunduruklardan” zengin çiftçilikli Basarabiyayı, Batı Ukrainayı, Bukovinayı...

Burada eni topraklarda zordan „kurtarıcılar” en ilkin hıstırdılar zagatovkacı canavarları nica aaç çekirge bulutlarını „kurtarılmış” çiftçilerin üstünä. Onnar, bulup erindä türlü amazcı satıcıları, gezärdilär

bizim zavalı çiftçilerin hambarlarında, tavannarında, aarardılar varınca ayak yollarında da kuyu, saklı terekä. Soyardılar insanı nicä kurbanı kesilän koyunu. Bu türlü „kurtarıcılar” için biz annattık yukarda, açan söledik kolhozların başlamasını. Stalinin sinirci köpekleri hep ölä eskiycä soyardılar insannarın derilerini, nasıl alırdılar deriyi kolhozlara sokarkan. Canavarların soyuculuk zanaatları hep ölä eskiycä tamahtı hem bu cengin maanasınnan taa da büük soyuculuk zanaatlarını geliştirmiştilär. Laf birdi: „Soy, derileri da brak tüüsüz, ko ölsün ap-aaç. Sade ozaman adam senin elindä, o yapacak sana onu, ne sän deyecän”.

İmeli insandan soyduktan sora, bizi „zorlardan kurtarıcılar” 1944-1945-1946 yıllarda başladılar tutup gecä insannarı evlerindän deportaııyaya almaa, götürüdüldür kapayıp onnarı hayvan vagonnarına Sibirä. Yarım kilometra er altundan fronta deyni kömür çıkarmaa, tayga zındannarında aaç kesmää... Kim ötää-beeri kiyat bilirdi, ona verirdiläri broni (dooruluk) da ölä kurtulurdu mobilizaııyadan, kalırdı evindä proletar kurtarıcılara sekretar olmaa, uçitelilik etmää, ama bu türlü kişilerdän pek azı haliz kiyatçıydılar. Onnar çoyu üüredici oldular, ama birisi da kalmadı şkolalarda çok vakıda. Hepsi buldu kolayımı da erleştilär türlü başka amazılık işlerinä...

Okuyucumuz gördü, ani Paşı Kanazerli kendi notlarinnan bizim kiyadın baş informatoru oldu bu sayfalaradan, çok işlärlän bizi tanıştırdı hem da şüpesiz yazımızın sonunadan taa onu karşıgelecez. Te bu sayfalarda da hep Paşinin notlarından üüreneriz, nasıl hemen cengin ardında zor olmuş geçmää Romıniyadan Basarabiyaya, kaç türlü formal dokumentläri istenirmiş. Onnarı läzım olurmuş hazırlamaa da sora aylarlan beklemää sovetlerin kegebesindä, angısı taa gelmesi gündän bütün Romıniyada kendisini saabi gibi sayarmış. Sade saygılı doktor M. Guboglu bilirmiş nekadar kapuları läzım olurmuş açmaa, ki yollamaa temsilcisini Paşı Kanazerliyi Basarabiyaya da „bilim işlerinin” araştırmalarını durgutmamaa. Gubogluyu razvedka tezdä annamıştı, ki o vardı „zararsız” bir bilim adamı da kolay verirmişlär ona istedii läzımını dorulukları.

1945-tä Paşı Valkaneştä görer nasıl Sovet kuveti çalışêr etiştirsın

Basarabiya küüylülerinä üüredici, neçin ki sölediimiz gibi, çoyu üüredicilär kaçmıştılar Prut derenin ötāyanına, neredān da gelmiştilär. Onnardan kimisi haliz gözäl neet taşıldılar – erindä Basarabiyada kulturayı halizdān kaldırmaa, ama taa çoyu gelirdilär Basarabiyada avantüra aaramaa.

Valkaneštā, söler Kanazerli, üçüzün üstünä gençlär kurs yapardılar üürediçilik için. Bu kurslara çoyu gelmişti fronta çekilmektän, kurtulmak için. Sovetlär ozaman koolardı Basarabiyalı binnärlän insannarı (17 yaşından 50-dan) Rusiyaya bolşeviklerin interesleri için ateşlerdä can kaybetmää, cengin yıkıntılarını düzmää ya Sibiriyada fronta deyni kömür çıkarmaa, tayga zındannarında aaç kesmää. Kim öteyā-beri kiyat bilirdi kabuledärdi broni (doruluk) da kurtulurdi mobilizaçiyadan, kalırdı evinä yakın, çünkü üüredici olurdulär, ama terbiedicilik zanaatı bu kişilerin pek azını meraklandırırđı.

Taa okuyêrız Paşidä, ki iyüni-iyül hem avgust aylarında o gezer Basarabiyada. Bucak tarafında küüylerdä insannar için üüreneriz, ki onnar yaşêrlar büük korkular içindä, yokmuş gün ya ölä gecä, ani birkimseyi „kara garga” maşınası (rusça çornıy voron) almasın kapana Sibirä. Bölä ansızdan insannarı kaldırmaklan bolşevik "kurtarıçılar" banditleri halkı korkudurmuşlar, ki ortalık cız demesin, saklansın, bütün halk sade sussun, titiresin.

Kim sa amazlamış, ki filan-fişman, nezaman sa nelär sa yapmış, karşı koymuş, ya neredä sä bir karşı laf söylemiş kuvetlerä – bunnar hepsi o zamannar büük kabaat sayılırdılar da olan-olmazı Sibirä atardılar.

Kırbaalı bir kişi adı Karahasan Andon Kaulda panayırdä söylemiş bir cümbüş: çünkü bir tauk kaçarmış Basarabiyadan Romıniyaya, neçin ki etiştirämezmiş Stalinin (zagotovitellerinä) toplayıcılarına vermää yımırta. Taucaa sınırda sormuşlar „Neçin kaçêrsın ray gibi bolluklu gözäl Sovet memleketindän?” Tauk cuvap etmiş: „Bendän isteerlär yılda dörtüz yımırta, ama yılda var sade 365 gün. Nasıl tamamnayım? Olsa gecelerdä da yımırtlayım beki tamamnarım. Gidecäm Romıniyada ko insannar beni kessinnär, ama bölä Sovet „kısmetindän” kurtulayım...”

Bu masalı söyleyän insannarı satıcılar amazlamışlar Stalinin "kotoylarına" da masal söyleyeni 25 yıla kapana atmışlar, sesleyenleri

da 15-är yıla kapamışlar. O zamannarda kimsey bilmäzmiş, kimä gelecek yarınkı gündä sıra kapana düşmää. Kapannar da olurmuş ya 15, ya 20 yıl, taa az kimseyä vermäzmişlär.

Başka not. Kişinêuda bir student **Marinat Aleksei** yazarmış tefterindä onnarı, nelär görer, nelär işider er günkü yaşamakta. Bir da başka student, ani karezliymiş Marinata amazlamış bu işi Kegebeyä (kapayıcı tazılara) da Marinatı kapamışlar 25 yıla.

Taraklı rayonunda Biruința (Borçak) küüyündä yaşarmış bir anılmış üüredici **Ali Kantarelli**. Bu adam cenktän ileri (1937–1939) yıllarda Türkiyelän Romıniyanın annaşmalarına görä, gelmiş Gagauz küüylerinä uşakları ana dilini üüretmää. Cenk başlantısında onunnan barabar Türkiyedän gelän üüredicilär annamışlar, ki can iiyici Sovetlär geler da etiştirmişlär kendi taraflarına kaçmaa. Ali Kantarelli Basarabiyadan gitmemiş, neçin ki evliymiş erindä bir insana. Aliyi kimsa satmış kegebeyä, çünkü o Basarabiyada Türkiyenin şpionuymuş. Butakım hiç bir kabaatsız üürediciyi kapamışlar 25 yıla. Karısı dört uşaklan dul gibi kalmış Borçak küüyündä.

Taa bir notunda Paşi Kanazerli annadêr, nicä 1947-nci yılın avgust ayında bütünnä Moldaviyayı büük aman sarmış. Sovetlär başlamış sürülärlän hiç bir kabaatsız insannarı erlerindän kaldırmaa. Nereyâ kaldırırmışlar insannar baştan hiç bilmäzmişlär. Sora belli olmuş: götürülmüşlär kabaatsızları Sibiriyaya, Kazahstan kırlarına (Bu bolşevik gözäl „kurtarmak hätırına” sora deportaşıya demişlär). Sarılırmış küüylän-kasabalar askerlärlän. Avgustun ortasında bir nişannı gecä zamanında izin edilmiş askerä sarsınnar hepsi Basarabiya küüylerini kaldırıp uykularından, pindirsinnär maşinalara uşakları, ihtärları, hepsini dirileri da taşısınnar onnarı demir yolunda hayvan vagonnarına kapasınnar. Kimsey bilmäzmiş, ne olêr, nereyâ onnarı kaldırêrlar hem neçin onnara bu kabaat, kimsey eltenmäzmiş baari sorsun, naşey bu olduunu, angısıymış bu insanın kabaatı, ki onnarı zoruna evlerindän, yuvalarından çıkarırmışlar...

Binnärlän aylä Basarabiyadan 5-10 günün içindä aaç-susuz yollanmış Sibiriyaya.

Paşi etiştirämemiş hepsini notlarını tamamnamaa da kimisini

başarmış Bukureştä, neçin ki ne kalmış kendisini da atsınnar kara vagonnara. Paşi görmüş, ani bu kara bela çok büyük zarar olmuş insana, ama nekadar da büyük olsa, hepsini insannarı erlerindän alamamış. Paşi söleer, ki büyük gagauz küyündän Kongazdan kaldırılmış 80 ayledän zeedä, Kıpçak küyündä 42 aylä, Tomaydan 30 ayleyä yakın, Çadır kasabasından kaldırılmış 55 aylä, Komrattan 73 aylä, Baurçudan 19 aylä hem taa çok başka. Kaldırılmış çok aylelär hiç bir kabaatsız, ama taa çoyu kaldırılmış en varlıklı, en çok işçi insannar, orta varlıklılar da, angılarını göstermiş ozamankı kıskaç hem çok görücü küy başları. Verimişlär bu insannara ozaman ölä bir da ayıp ad „kulak”, başka türlü demäk zengin-duşman.

Paşi Bukureşä etiştinyän, doktor Guboglu maana bulmuş ona, neçin o pinmemiş kara vagonnarın birinä da gitsin zavalı kabaatsızlarla bilä da yazsın onnarın haliz zeetlerini yollarda hem onnarın zeet erlerindä. Lääzımdı kalsın gelän günnerä bu zeetlilerin katranı çektikleri, nasıl onnar binnärlän yabancılıkta öldülär, neçin ki onnarın çektikleri olmaz gelän evlat boylarına bilinmesinnär.

Nekadar akıllıymış girgin öndercimiz M. Guboglu!

Hep o zamannar 1947-nci yılın sonunda Paşi Kanazerli genä Basarabiyada. Bu sıra kız izleer gagauz küyülerindä kolhoz düzülmelerini. Kolhozların düzülmesinnän barabar Stalinin düşman doktrinasına görä lääzımdı küyülerdä zenginneri (kulakları) yoketmää (likvidirovati). Bu beterä olmuş o büyük kaldırmaklar da sora aardına kolhozlar başlêr. Bu zamanda Paşi Kanazerli saklıdan erleeşer bir en büyük gagauz küyüsünä Kongaza da orada yazêr te nelär:

Tanıştım Kongazda Fima Aşlamaylan. O annattı bana Kongaz için, söledi, ani bu küy en büyük Basarabiyada, hem nasıl orada gidärdi kolhoz başlantısı. Küylülär da türlüydülär. Zenginnär da oyanda-buyanda kalmıştılar kaldırmaktan saklı, vardı fukaaralar da, kimisi içkilää urmuştu, kimisi bir zanaat çalışırdı kullanmaa, ama çoyu orta çorbacılar kalmıştı. Te birisi o en fukaaralardan, angılarına Rusiya gözäl ad takmıştı Donsuz Todurların Mitradisi „bedneak”. Bu te onnardandı, ani klaslı kaybetmiş rızınnan barabar. Onun yaşaması

taa çok geçardı uykuda. O hazırda bir filcan şaraba kendi anasını da elä versin. Küyün herkezi için türlü yalan kendi zabun fikirlerinden çıkarıp hiç bir kabaatsız elä verildilər. Bu türlü yoksulları ruslar taa kabardırdılar deyip ona proletar, ama, ne olduunu o laf, insan elbetki bilmäzdi. Gördüm bu eni kuvetin adamını bir gün taman enez başlayılan kolhozun beygirlerini sulaardı. O zavalı mallar, bu proletara olmalı kısa vakıttan inanılmıştılar, belliydi yanmıştılar susuz, neçin ki eni kolhozçu, dünnä kötüsü, sarfoş olup uyumuş dokuz saat, sora uyanıp aklına gelmiş, ani o da iştä, getirmiş pınara beygirleri sulamaa. Mitradi pınardan kofayı çıkarır-çıkarmaz mallar ikisi da birdän hızlandırdılar içmää, ama sınıamazdı kafaları kofaya da devirirdilər suyu erä. Mitradi çirkin-çirkin süvardı, betfalardı beygirleri, düvardı onnarı... Bakêrim görüner pınar yanında küyün bir mal sevicisi Fima Aşlama. Eri gelmişkan sölemeli, ani gagauzlar hepsi çok mal sevicı, ama kongazlılar çok anılmış malları sevmäklän, elbetki Mitradi gibilər halkın kötünnüdüldür, çok siiretilär küüylerdä – ama onnar da vardılar...

Fima istedi Mitradiyi düüsün, ama sora braktı. O deyardı „Bölesini şansora sadece mezarlık dorudacek”... Bu erifin bobasına da deyärdilər Donsuz Todur. O baalarda bekçilik edärdi, haylazların haylazlarıydı, soyunup çı-çıplak aftalarlan uyardı, oradan da adı kaldı – Donsuz da hele sıra geldi oolu da oldu bobası gibi „Armut aacından yıraa düşmüzmiş”.

Fimanın halı, onun haylazlara bakışı meraklandırêr Paşiyi: sorêr ona sölesin, nasıl kolhoz başladı, nasıl kendisi kolhozçu oldu.

– Beni da o zamannar, – deer Fima Aşlama, – kulak yazmıştılar, neçin ki evimdä çalışkandım, malı sevärdim, vardı beygirlerim, onnarın yanında da bir çift öküzçük etiştirdiydim, aulumda vardı bir inek, birkaç koyun, kuş da nasıl bu işlär, gecä-gündüz çalışmaktaydım, hep terli, aalemdän geeri kalmayım deyni. Ama bir kıskanç komşum bana gelip-gelip deyardı:

– Hey sendä var, bendä sa yok, neçin benim işim örümeer?

– Sendä da iş örüyecek, – deerim, – çalış taa zeedecä, uykuyu kullan sade zamanda, ozaman başlayacak sendä da zeedelenmäa.

Görärdim, ani çok görer bana. Ama bu ölä bir erifti, ani kendi karısına da çok görärdi, kan kardaşına da kızkardaşına da kıskanç

gözlän bakardı. Nasıl görersiniz, türlüsü vardı...

Da ne sanêrsınız, cenktän sora sovetlerdä soruldu, kimi koysunnar küüdä baş, söläyin aranızda en fukaaradan birisini.

– Te Kademsiz Toşka en fukaara, – baardı kimsa lupurtuya şakadan mı, osa gülmäk için mi da o saat bu sakat kafalıyı koydular küüydä baş olsun, demäk prisidatil, nasıl ozaman denirdi.

Da te baş gibi, ani çalışacak küüyü diriltmää, o hepsini insannarı kim ondan taa varlıklıca, yaşêr taa isleecä, onu savaşırdı gözlen isin. Da paysın etti bir onu, bir bunu hiç kabaatsız kuvetlerä amazlamaa da kapana sokmaa. Vakitlar sa nasıl dı, amazlamak geçärdi en aşaadan ta yukarıdan. Boşuna eveldän laf kalmamış, ani zaman adamını da bulurmuş. Bu pezevenk yarım küüy kapattı. Hiç bir da kabaatsız yatırdı yıllarlan kapannarda insannar. 1946-1947-nci yılların aaçlık vakıdında Toşkanın beterinä en ii insannar, en doruları öldülär.

Bin dokuzüz kırk altıda kırda bereket hiç bir tenä da olmadı, ama küüydän postavkaya terekä toplaardı kuvetlär. İnsannarın bitki rezervalarını tavannardan süpürdüldür. Saklı erlerdä bulup, doldurup beş-on taliga yollaardılar devletä „cömert” gagauzlardan „baaşış”, angısının önünä asardılar yazı „Krasnyy oboz”. Bitki tenelär, ani gelän kışta vardı nasıl kurtarsinnar aaçlıktan kabaatsız uşakları, ihtärları – gidärdilär demir yollar boyunda garalarda çürümää. Ama artık dekabri ayında başladıydı aaçlıktan evlär kapanmaa. İnsannar, evlär kapamaica nicä sineklär ölürdülär. Sokaklarda, angısının üzünä bakarsan, o belli ani şişmiş aaçlıktan. Kuvetlär bulmuştu aaçlık hastalın adını da, ona „distrofiya” denirdi. Bu aaçlık şaka diildi, bozardı halkı fikirdän. İnsannar iirdilär ot tooumnarını, eski çarıkları, kedileri, köpekleri, gaargaları hem ölü insannarın tennerini...

Sora, maamudä surat, Sovetlär başladılar aaçlara „yardım” etmää. Yollardılar rayondan distrofiklerä arpa, papşoy. Zirgil Toşka sa, ani ansızdan razgelä küüy başı olduydu, ekinneri kimseyä vermäzmiş, sora belli oldu satmış da yapmış kendinä bir sandık para. Ama kendisi şalvir göz boyacı olarak sokakta gezärmış yamalı donnan, kimsey bişey şüpelelmesin deyini, sansinnar fukaara, neçin ki ozaman ölä geçärdi – olası fukaara. Yapardı ölä, ani onu sansinnar zavalı, zor

çeker kalanından taa çok. Elinä da vermiştilär bir tüfek, gezdii erdä onu patladırdı, ki korkutsun hepsini, ani hiç eltenmesin birisi ona karşı cız da demää.

Hele açan başladılar hepsini toptan kolhoza sokmaa, Toşka girip adamın auluna ilkin tüfeeni patladırdı, sora başlaardı sormaa: „Sän da mı „protif” gideersin kolhoza, kolhoza mı karşıysın? Kim kolhoza girmeyecek, onu köpek gibi kurşuna uracez!”

Toşka Kademsiz öldürer Benimciyi

O zamannar Benimci Tanas – benim komşum sokak aşırı yaşaardı, onu da zavalıyı Toşka Kademsiz göza almıstı. Karezlenmişti adama da onu hiç raata brakmazdı. Taa da pek kızmıştı, açan Tanas bir kerä sormuş: "Toşka, ba, bän Çadır panayırında işittim, ani kolkoz dobriolnuymuş, kim istärsa, o girsin, sän sa neçin bu tüfeklärän korkudêrsın?"

– Bän diilim sana Toşka, – kızmış o, – bän bu gün küüy başıyım, tovarişçi prizdatilim", ölä bana deyäsin şansora, annadın mı ba, susak kafalı? Bu tüfek nemçe faşiskayı ensedi, şindi da sizi protifleri yola-izä koyacak!

– Bän diilim protif, – demiş Benimci, – sayma beni kuvetlerä karşı, bän da suvetşkiyim, ama kolkoza şindilik girmeyecäm. On yıl oldu taligamda bir tek mal koştum, bildir gücülä öküzlerimi eşledim, şindi isterim baari birkaç yıl kendibaşıma çiftçiliktä havezimi alayım.

– Girecän, girecän hem bir da oru oynayacan. Havez alsınmış, gir kolkoza da al havezini da bak işinä, sersem inat. – Paldır, paldır patladıp tüfää, çıkaarmış baarak, – Sizin bän düzecäm ters kefinizi!

– Te nasıl kolhoz düzärdi Toşkalar, – annadırmış Fima Aşlama Kanazirli Paşiyä. – Biz, Aşlamalar, diildik inatlardan, çalışırdık eer işin kolayını bulmaa. Bän annadım, ani Toşkaylan läázım bir türlü yatımına gitmää, zerä ondan vardı nasıl herşey beklemää, kapana da olurdu soksun, düüp öldürsün da, neçin ki ozamankı devlet kuvetleri da Toşkanın biçimindändilar. Onnarın elindäydi kuvet – bunu läázımdı annayıp, esaba almaa da yaşamayı düzmää, zerä başka türlü yaşamak ölümünän denktilər... Te neçin bän ilkin kolhoza girdim, verdim neceezim vardı auldan: arman taşı, düven, taliga koşulu öküzlärlän, inek, bızaa. Vardı bir da çift beygirim küüydä en iileriylär. Front geçärkän Kırmızı Asker aldı onnarı bendän lafsız çengä. Toşka sa beni protif sayıp kulak yazmış, demäk kaldırsınnar aylämnän Sibirä. Benim kulaama çalındı bu işlär da deerim aklımca kaçıp yabancı küüylerä saklanacam, beki kurtulurum. Binnärlän kaldırılmışların arasında angı-birimizi tutabilirlär. Ölä da oldu, kimi tuttular, aldılar,

büün da zavalılar oyanda, angısı öldü, angısı şahtalarda Stalinä kömür çıkarêr.

Da te ölä dört aydan sora kaldırmakların yalızı geçti da bän usulunnan döndüm küüyä, evä. Kolhozda insan kalmamıştı, yoktu kim işlesin kırları. Hepsi bizim küüylü insannar kalktılar Toşkaya karşı, sorardılar ona: "Sän neçin bay Fimayı kulak yazdın?" "Ne istedin bu kabaatsız adamdan?" "Ne bileyim bän?" – deyärdi göz boyacı Toşka, deliya çıkarardı kendini, – çünkü beki yanıışlık oldu. – Bak kalabalaa karşı biraz korkardı çarık suratlı. Ama hepsi annaardılar, ki o sattı hem diil salt bir beni".

– Brakın adamı işlesin kolhozda! – üfkeli, üfkeli baarışırmişlar kalabalıkta. Kolhozun da başı prisidatil Pani Topal – bir akıllı adam, bakıp Toşkanın gözünä deer:

– Brakalım adamı işlesin. Bay Fima küüyümüzdä en zararsız adam.

Hırsız Toşka bu teklifä hiç bişey demeer, ne ölä, ne bölä, sauşup gider. "Ama ozamandan beeri, – söleer Fima, – kolhozda işleirim. İşläärdim kolhozda, ama meranın en ii erindä, tarlacıım, ani artık diildi benim, sansın bir kurt gibi içyanımı törpüläärdi. O zaman da açan koptyudum tarlamdan, sansın bişey etimdän koptyudu, onun hep büün da taa sızlaması boşlamêêr".

Bakardım komşuya Benimciyä da sorardım, bak o küüyümüzdä biricik, hep taa kendibaşına çiftçilii aydardı. Da bölä saatlarda bir aklım deyärdi: "Sanki bän da boşuna bu kalabalaa girmää alatlamadım mı?" Ama Toşka aklıma geldikçe kıpıdırdım. Kaç kerä o duşman te ölä gecä yarısı girip ansızdan insannarın aullarına, girişirdi çaldır-çaldır o pistie tüfeeni atmaa, lafta da sade bir bilirdi, ya kolhoza yazılın, ya bän sizi hepsinizi tepeleycäm.

Ne bekleersiniz, sanêrsınız ölä mi geçecek? Kolkoz o şaka diil. O hepsinä obizatılno, kim annamêêr, ona annadacez, bu tüfekleri boşuna biz taşımêêriz...

Te bölä günnerdä bir kerä Toşka geler Benimciyä gecä, kaldırêr onu döşeendän da başlêêr sormaa, ne taa bekleer, neçin kolhoza girmeer. Genä birkaç kerä patlatmış o tufää aulunda, korkutmuş karısını, uşaklarını.

- ☞ Sabaası geler bana komşu Benimci da sorêr.
- ☞ – Ne yapacez, komşu Fima? Bu deli Toşka avşam genä geldi da aklımızı aldı.
- Bän kendim da işittim sizin aulda üç kerä tüfek patladı, deerim.
- Tüfek attı, yakalarımndan dattı. Kolhoza da kolhoza. Veräymişim zaiivlenie...
- Sölemää isteerim, kolhos dobrivolnoymuş, deerim.
- ☞ – Dobrivolnu, ama obizatelno, – kopek gibi üfekli başladı kestirip beni baarmaa. Dedim başlasa urmaa, bän da aşaa kalmaycam. Gözümä ilindi yakında kürek. Aklımca deerim kendi aulumda tepeleycäm, köpaa, da ne ola bilirsa.
- ☞ – Girmeycäm, – dedim, – istär öldür, açan diil dobrivolnu, sokun beni zaiivleniesiz.
- ☞ – Girecän, girecän, – dişleri arasından süzer Toşka, – zaiivlenie da yazacan da genä o tüfeklen: paldır, paldır, paldır, paldır...
- Hiç bilmeerim ne yapmaa, komşu.
- ☞ – Bän, – deer Fima, – sana, bay Tanas, yok ne çok akıl vereyim. Ama söyleyim duyêrim kurtulamayacan, dostum. Baksana ömür dünnä bu kolhozu lafeder. Geçennerdä gittiydim Çadıra. Orada da cümlesi alış-verişleri brakmışlar da sade kolhozu lafederlär. Angısı islä söleer... Angısı kötüleer... Hiç yok ucu-kenarı.
- ☞ – Nasıl da olsa bän kolhoza girmeyecäm, – Kahırlı may aalayarak söledi Benimci Tanas.
- ☞ – Neçin?
- ☞ – Sän, komşu Fima, islä bilersin neçin, ama sana taa bir kerä annadacam da bekim içimdän acılarım çıkar. Bobamdan kaldı iki tarlacık, bildiradan onnarı kıymık-kıymık ayırıktan pakladım, her yılın fişkıylan beslärdim. Şindi läüzım onnarı kolhoza vereyim. Kim topaa bakacak, nicä kendisi saabi? Taa sora läüzım öküzlerimi vereyim, e onnarı bu çingenä kalabalında kim bakacak? Donsuzların Mitiradisi mi? Ani onnarı alaceklar, taa ii canımı alsınar. Ondört yıl çiftçilik ettim sade bir öküzlän da şindi, açan birkaç gün oldu nasıl eşledim malları...
- ☞ – Zavalı Benimci Tanas bu olurdu kendi göz yaşlarında.

– Uşaklarımın aazından ayırdım, kendim yarım karnıylan yaşadım da topladım paracık, aldım taa bir öküz, eşledim sansın aulum da doldu... Da şindi çıkar onnarı da kendi elinnän ver... Kimä? Neçin?

Bän dedim:

– Yok ne yapmaa.

Komşum sustu. Onun susması te ölä dura-dura sansın tıkadı onun soluunu. Bir çok susmaktan sora attı gözünü kendi evinä dooru.

Orada öküzlär kıra gideceykän biraz iyirdilär. Tanas bıktı susmaa da dedi:

– Öküzleri vermää olmasa...

Gözlerindän dostumun akardı boncuk gibi yaşlar. Bän deerim:

– Komşu, brak okadar kahırlanma, zerä Allah korusun, bir yakma hastalına karmayasın. İstedim onu biraz uslandırayım da te şölä bir akıl verdim:

– Aalem, – deerim, – kolhoza girmektän ileri, malı satarmış, ama öküzü olur kesmää da... herbir görürsän, ani başka çıkış yok...

– Ne, keseyim mi, ya satayım bu malları? Bän bu öküzlerä el kaldırmam, ne da satarım. Onnar bana nicä kendi uşaklarım, canım... Beki da taa paalı. Bän duracam bölecä ta bitkiyadan. Ne olursa olsun...

O ilkyazın çeketmesindä en läüzımnı işti toomnuk. Bu yoktu kolhozda, yoktu edinoliçnik insannarda da, ama tarlalar ekilsin läüzımdı. Benimci satmıştı Çadırda karısının biricik şal fistanını hem içerdän palacıkları da edinmişti papşoy toomu taman iki tarlasına deyini. Biyaz ekin o ekmedi – ona çok toomnuk gider. Kolhoza sa läüzımdı çok biyaz ekin ekmää, mera büüktü, ama güzdän bişey ekilmediydi – umut kaldıydı ilkyazlı ekinä. Bu üzerä rayon buyurucuları annaşêrlar Nistrunun ötäyanında kolhozlarlan yardım etsinnär Basarabiyalı eni komunist gospodarlıklarına toomnuklan. Da orası vemiş kayıllık.

Elbetki vereceklär... Varmıydı onnarda zeedä, yokmuydu, ama yukarsı ölä sımarlamıştı. Bezbelli göstermää deyini Basarabiyalı eni kolhoza girennerä, ani eski kolhozlar "zengin". Ozamannarda yukarsına karşı gitmäk kapan sayılırdı. Ölü-diri yapılırdı te o, ne dedilär yukardan...

Gitti bizdän birkaç kişi, üklettilär ödünç toomnuu vagona arpa,

booday, papşoy da yollêêrlar demir yolca bizä. 4–5 gündän sora gelecek...

Ama bizdä küüydä da bu yoksul ilkyazda Toşka taa pek kudururdu. Da nasıl göz koymuştu Benimciyä hep onu raata brakmazdı. Gelip, gelip onun auluna tüfeeni o omuzundan buna atıp süvardı çirkin-çirkin... Komşu Tanas da yoktu nereyä gitsin hep bana gelirdi, hep sorardı:

– Sanki, kardaşım, hiç mi yok bu kolhoz cendemindän kurtuluş?

– Yok, kardaşım, deerim, te oyandan toomnuk almaktan geldilər. Onnar da söleerlär, ki kendibaşına çifçi hiç bir da yokmuş, kalmamış...

– Kötü işlär, – deer Tanas, – genä may aalamaa yakın.

– Kötü akına, komşum, ama durum butakım. Taman şindi kolhoza mal läüzüm. Taa geldicäänan toomnuk demir yola, evä onu neylän taşıyacez? Bilersin, ani demir yola küüydän 30 kilometra var. Gir sän da kolhoza da öküzlerinnän toomnuu başlayalım evä getirmää.

– Yok girmeyecäm.

– Ne "protif" mi kalacan?

– Necin protif? Siz beni yok nasıl annayasınız. Bendä "protiflik" yok, ama öküzlerim benim. Neçin onnar aalemin olsunnar?

– Benim da ürääm kırık, deerim, komşu Tanas, ama bileersin, ani duşmannar bizi raata brakmayacaklar, görmeermiysin, ani Toşka gibi can iicilär başımızda var?

– Bilmeerim, – der Tanas, – bu Toşka balşuvik mi? Kimisi deerlär, ani o te onnardanmış, ani Allahtan da atılmışlar, şeytan gibiymişlär, eer diilsälär şeytannardan da beter. Baksana, te sän artık kolhozda satılıysin, ama Toşka sana da hep aykırı bakêr.

Taman açan geldi demir yolundan haber, gidelim toomnuu taşımaa, başladı bir ilkyaz yaamuru, dönüp-dönüp döktü, nicä bakırdan. Ölä da yımışak ilkyaz yollarını heptän yımışattı. O demir yollarından küüydän tekerleklär dizädan batardılar. Ama buna bakmadaan, toomnuu läüzümdü taşımaa, zerä yaamurun aardına tez ektiynän, vardi umut bereketä.

Mal etişmäzdi. Toşka hem kolhozun başı Pani Topal gezdilər

hepsini, sıraladılar çıksınar toomnuu taşımaa, kim artık sayılırdı kolhozda hem kalanı da, kim zaiavleniya yazmadıydı. Bu teklifi Benimci Tanas da kabuleder, çünkü o kendini "protif" saymêêr, sadece ani işlesin isteer kendibaşına. Da te bu sıkı iştä gider taligasınnan kendi öküzlerinnän toomnuu kolhoza getirmää, ükleder altı çuval, getirer iki yol, ama üçüncülää derin çukurda battırêr da ne kalmış çıkamásın. Ertesi günü Toşka demiş ona battırmasın deyini dört koşsun bir komşuyulan.

– Bu sıra koşmayacam! – baarmış Benimci. – Bän taa zaiavlenie vermedim, hem ölä da gideceydim, ama zorum var, hastayım.

Tanas akına doru söylemişti, onun çoktan kuru-kuruya bacao acırdı. Şindi aar iştä taa da zorlamıştı kendini, ayaa sızlaardı.

– Ozaman kolhoza gir! – sölärmış Toşka bildiini.

– Girmeyecäm! – dalaşmaa başlamış Benimci da.

Toşka tüfek da patlatmış, baarmış da, ama ölä da koyamamış Benimciyi koşsun öküzlerini. Benimci o günü da hasta nicä var alaflanmış öküzlerini, baalamış dama da kendisi düşmüş döşeklerä.

Benimciyä duşman Toşka yollêêr kolhoz başını Topal Paniyi da sımarlamış baksın eer o Benimci kendisi haliz hastaysa, alsın onun öküzlerini da koşsun başka kolhoz öküzlerinnän toomnuu taşımaa. Kolhoz başı Topal Pani gelir bana:

– Hadi, bay Fima, – deer, gidelim ikimiz Benimci Tanasa, bekim komşun seni seslär. – Gittik ikimiz.

– Komşu, – deerim bän, – ver koşsunar öküzlerini toomnuu taşımaa. Sän çiftçiyisin. Sanêrım var haberin, ani tarla toomunu beklee?

– Bilerim, ama aalemä malımı inanmêêrım, alışayım da kendim gidecäm. "Bän diilim protif".

– Diilsin protif, ama kolhoza girmeersin, – dedi kolhoz başı.

– Kolhoza girmeerim, neçin ki o "dobrivolnu". Ama iki dönem getirdim. Taa da yardım edecäm, sade alışayım.

Ölä da Benimci vermedi öküzlerini. Geleriz kolhoza, orada Toşka bizi bekläärmış, dururdu tüfek elindä.

– Ne o zirgil öküzleri vermedi mi?

– Vermedi, – deeriz, – kendisi gideceymiş.

– Bän onu kendim erleştirecäm, – dedi Toşka yumuruunu sallayarak.

O gecä selsovettän dujurni Benimciyi iki kerä çaarmış. Üçüncülää hasta adam gelmemiş, ama karısını yollamış.

– Bän sizä kaç kerä yolladım adam? – baarırımış Toşka yumuruunu sallayarak. Siz protifsiniz. Küüyn başlarını saymêêrsınız, urup yumuruunnan masaya, korkutmuş Benimcinin karısını da demiş tezicik kolhoza zaivlenie yazsın.

– Nasıl zaivlenie?

– Ne bilmeermiyisin, nasıl zaivlenie? Kolkoza girmäk için. Bütün küy yazdı, sän bilmâz kendini yapêrsın!

– Adama sormadaan, nasıl yazaceymişim?

– Yazmasan, bän sizi taa yaarına biyaz ayıların yanına yollayacam.

– Bän kiyat bilmeerim, yazamayacam.

– Bilmâzsan, parmak bas!

Toşka tutmuş karının elini, bulaştırmış onu çernilaylan da zorlan bastırımış parmaanı hazır yazılmış zaivleniyaya.

– Şindi artık kolhoznik oldun, var nasıl gidäsin evä, – demiş Toşka, – yarına öküzleri kolkoza alacez.

– Benimcinin karısı gelir evä aalayarak da sölâmeer kocasına, ne oldu selsovettä, korkêrak ayırsız olup ölmesin. Ama Toşka taa ertesi günü üç kişiyân gelir da Benimcilerä sormadaan, çıkarıp damdan öküzleri koşup, onnarı bir kolhozçuylan yollêêr demir yolundan toomnuu taşımaa. Benimci ozaman düşä-kälka çıkmış da Toşkaylan ne kalmış düüşsün. Ona heptän kötü olmuş da zavalıyı, almışlar, kucakta birkaç kişi evinä götürmüşlär.

– Öküzlär şansora kolkozun, – baarırımış Toşka auuldan çıkarkan da genä tüfeeni üç kerä patlatmış.

– Kolhozunmuş... Nasıl ölä kolhozun, açan bän zaivlenie yazmadım? – sölenirmiş Benimci kendisini kaybederäk...

O günü avşam üstü Tanasın biraz iilii olmuş. O bakmadaan karısının yalvarmaklarına, aalamasına, kalkmış da gitmiş baksın, neçin getirmedilär öküzlerini onun evä. Ama görmüş onnarı kolhozun damında baalı.

– Neçin benim öküzlerimi burayı baaladınız? Kim sizä dedi? Bän taa diilim kolhoznik...

– Toşka sımarladı, – demiş o adam, ani bakarmış hayvannarı.

– Bän zaivlenie vermedim kolhoza.

– Sän vermedin, ama karın vermiş...

Bu kara haber Benimciyi kesmiş. İcırannı ayaa burulmuş da o düşmüş erä. Toplaşmış insannar, kaldırmışlar da istemişlär evinä götürsünnär. Ama adam gösterirmiş damı. Annamışlar, ani o isteer öküzlerini görmää. Damda sarılmış boynularına öpmüş hayvannarı, aalamış da genä düşmüş... Bu yol artık kendinä gelmemiş. Komşular kucakta götürmüşlär onu evinä. O gecä artık saalı heptän kötü olmuş, kimseyi tanımazmış, hep öküzlerinnän lafedärmış, sularmış, alafarmış onnarı...

Ertesi günü karısı çaarêr felşeri.

– Bän da gittim komşuya, – deer Fima, – durdum yanında birkaç saat, laf kattım, ama o hiç kendinä gelmedi. Ölä da eni sabaaya etişmedi. Öldü, gitti Benimci kolhoza girmedään, edinoliçnik...

"Te gecä andık raametliyi, – dedi Fima, – da aazından bir derin "Of" çıktı. Topracı ilin olsun! O pek çalışkandı, toplayıcıdı, bencileyin çok malı sevärdi, bakardı onnarı hem gözü gibi korurdu. Bana kalsa, angı küüylü hayvannarı sevmeeer, o diil çiftçi. Benimci haliz çiftçiydi, sevärdi malı da kırı da" ...

Paşi döndü Romıniyaya annattı kolhoz düzülmeleri için doktor Gubogluya. O çok sevindi, ki Paşi bu işleri gözäl yazıya geçirmiş.

– Saa olasin, kızım, – dedi o, – bunnar gagauzların istoriyasına girecek. Senin da zaametini dünnä işidecek. Ama Benimci kendi ölmesinnän olmuş bir halk hem istoriya kahramanı gibi, ani gösterer bizim halkın karakterini. Bu türlü personajları hiç bir ölüm da yok nasıl üsteleyip kaybetsin. Benimci Ölümsüz zamannarın zamannarına da. **Amin!**

Gagauziya, gagauzlar uzun istoriya zamannarında dünnäda unudulmuşlar, bu milletin olmamıştı vakıdı kendisini üzä çıkarmaa,

kendilii için bir laf harcamaa... Şindi, açan toprakta geçtiydi iki taanä cellat Dünnä cenkləri, gagauzlar da bulunarak Evropa ortasında sarılıydılar derin politika lüzgerlerinnän, bu millet çok uslu da olaydı yoktu nasıl kalsın yaşamaktan bir tarafta bu beterä millettä başlaardı bir derin uyanmak proşesi. İnsan kesin istärdi onu, neyä vardı zamandan doruluu, nicä aalemin, sayılsın halk, tanınsın. Gagauz halkın içindä da bu zamannarda peydalanıp büüdüydü kendi öndercileri, liderleri üredicilerdän, başka intelektuallardan. Onnar ilkin çalışırdılar ona, ki ana dili geniş kullanılsın, kendileri yazardılar piesa, şiir gagauzçada, ama ozamannar taa kendi alfabetimiz yoktu, kullanılırdı o yazılar, angılarını tanırdı yazıcılar (neredä latin, neredä slav).

Da te nasıl zamandan kalmış, ki ömür dünneyin insannarın kendilii dillerdän literaturadan başlamış. Nicä eski çok bin yıllık kiyat Bibliya da söleer: „Baştan varmış laf, laf da allahıymış...” (Bibliya yazıcı İoandan, ğlava birinci) Ölä bizim gagauzların da başlantımız dilimizdän çekeder, uyanmamız gagauz dilindän başlêr.

Sovetlär Birliin daalmasından sora gagauz halkı artık büük umutlarla yaşardı, ki küçük unutulmuş milletimiz büük dorulaa etişecek. Bu umut çok kayretlen beklenirdi Yukardan, neçin ki Sovet Birliin aldadıcı kurnaz politikası insannarın kafalarına durmamaca sokardı, ki kimsey kendinä düşünmesin, tepinmesin hızlanmasın, Sovetlerdä yaşamak en demokratlı dünnäda, milletlär hepsi „bol” hem „doruluklu, bolluklu”, ki Sovet Birliin insannarı arasında naşional problemneri çoktan „çözöldü” bakmadaan ona, ki millet sayıda azlık mı o sa çokluk mu – dorulukları hepsinin birtakım”...

Sovetlerdä kimi milletlerdä geniş doruluklar akına vardı. Onnarı öteyâ-beeri kuvet başları korurdular da, başkalarına göstermek için, gagauzlar gibi azınlıkları aldatmak için. Bak ölelär Sovet ulu imperiyasında vardılar, etecek nekadar, ani hiç bişeyâ sayılmazdılar, unutulmuş iş kullarıydılar. Bu türlü dokuz "deredan su getirmäk" yalancı politikası çok vakıda bizim da halkımızın fikirlerini semeli tutardı. O zamannarda gagauz dili sayılmazdı, görünmüz gibiydi, bizim dildä kiyat basılmazdı, olurmuşdu basılsın, açan dilin yazı alfabeti yoktu, ana dilindä şkolalar yoktu, radio, televiziyaya gagauzlara yoktu.

Bizä gagauzlara işidilirdi kimär kerä boş adamaklar. Bezbelli kurnaz, basıcı sovet politikacıları şüpenirdi, ki günün birindä bu "ahmak" gagauzlar da olur uyansınar da sölesinnär dünnääya, ani onnar da insan, hem ani onnar bu gün hepsindän çok doruluksuz, basılı, gücenik. Bu beterä kimi, taa akıllı başlar sayardılar, ki taa islää gagauzlara da atmaa bişey doruluk, biraz yalan profilaktika için...

Bu türlü 1950-nci yıllarda başladıydı verilmää kimi ilinniklär, kimi kösteklär sansın düşärdilär, sansın buzlar erimeyä başladıydılar. Ozamankı liderlär, gagauz öndercileri Dionis Tanasoglu, Nikolay Baboglu, Dimitri Kara Çoban, Mariya Maruneviç, İvan Çoban. Hazırladılar gagauz alfabetin proektini da verdilär kavilemää Moldova Üsek Sovetin topluşuna. Bu alfabet kirilik yazıların temelinä düzöldüydü, peydalandıydı aramızda laf, ki gagauz dilinä taa uyacek latin alfabetin temeli. Ama kimsa ortada şekadan demiş: „Her çok laf kaldırısanız, olur hiç bir da alfabetiniz kavilenmesin!”

Son sonunda Gagauz halkına kabuledildi rus bukvaların temelinä alfabet. Dionis Tanasoglunun hem moldovan yazıcınının George Georgiun çalışmalarınnan hazırlandı basmaa ozamankı ilk gagauz dilindä kıyat „Bucaktan seslär”. Moldovanın ikinci yazıcıların Kongresinä D. Tanasogludan başka teklifedildiydi N. Baboglu, M. Kösä hem D. Kara Çoban. Kongrestän sora, hem ilk kıyat basılmasından sora, toplaşêr gagauz literaturasına taa çok gagauz başlayıcı yazıcılar Aleksey Tukan, Stepan Yamboglu, Kostantin Vasilioglu, Aleksandr Banev (Bolgradtan). Taa sora gagauz işlerinä toplandı ikinci pleadadan aktivistlär Petri Çebotar, Vasi Filioglu, Stepan Kuroglu. Kimisi dostlarımızdan artık raametli olduydular, ama saa olannarınmızın sesleri o zaman artık çetin işidilirdilän. Sovet politikacıları, kim biraz boşandırdıydı yolu gagauzlara, tez annadılar, ki gagauzlar ansızdan çok hızlı uyanmaa başladılar, insanın çoyu duydular, ki var dorulukları taa çok büyük işlerä...

Sovet büyükleri Kegebecilär tez söledilär erindä başlara, ki yok neçin çok kolvermää gagauzları, zerä onnarı durgutmaa zor olacak... Bu beterä histirdılar gagauz ündercilerin üstünä saklı agentleri, onnarı yapardılar duşman hem hepsinin üstünä vardı yollanmış saklı

amazcılar, kegebe sinircileri. Onnar kollardılar neredä gezeriz, nasıl şiiirlär okuyêriz, kollardılar angı küüylerdä gezeriz, ne yazêriz... Bu türlü yaşamamız uzandı 35 yıla yakın.

Yıllar geçärdi, Sovetlär Birliin daalmasına taa vardı çok, bu vakıtta gagauz halkın ilerlemesi olduıdu çok korkunç. Eski basıcı sovet politikacıları günün birindä izinnän, çünkü gagauz halkın adından, kapadılar gagauz dilindä şkolaları, ani artık işlediydilär ana dilindä üç yıl. Salt Kıpçak küyündä, bakmadaan yukardan zakonnara gagauzça şkolada üürenmäk uzandı taa iki yıl (1962-cıyadan). Bu terrorlu baskıdan sora, sade Moldova Yazarlar birliindä kaldıydı iştä bir gagauz yazıcı sektöri hem Moldova Akademiyasında da kapayamadiydılar gagauz bilim bölümünü.

Otuz-otuzbeş yılın üstünä uzandı gagauzlara karşı terror Hruşçovun hem Brejnevın diktaturalarından. Ama bu dünnäda herşeylär geçek. Geçti gagauzlara deyni da karannık, baskı zamannar da geldi eni aydınnıklı günnär, başladı perestroyka... Bu perestroykayı, nasıl biz annardık, vardı bir çok köktän derin devrim, yakındı bizä gagauzlara da taa açık şılasın gün. Ölä yaşayalım, ki korkusuz bol söleyelim düşündüümüzü, yazılı annadalım fikirlerimizi, radioda, televiziyada, gazetalarda, şkolalarda üüredelim ana dilimizdä uşaklarımızı... Bu fikirlär pek çoktan saklı taşındıydı akıllı gagauzların kafalarında, çoyunun göründüydülär sade düşlerindä. İnsannarın aklına gelirdi nasıl 1959-1960-ncı yıllarda biraz şıladıydı önümüzde doruluk da sora koparıldıydı tenimizdän etlän, kannan karışık yazımız, şkolalarımız. Eni politika durumu, perestroyka olurdu enidän versin aydın günnerimizi, işlär alırdılar gagauz kültürası hem doruluu için eni, çok kismetli yollar...

Çoyu eski karşı çıkannar o saat diıştirdilär yabancı derilerini kuzu rubalarına, neçin ki duydular, ki gagauzları läüzım saymaa, annadılar kendi yannışlıklarını, ki çoktan läüzımdı bu halkı tanımaa, koymaa onu istoriya tarafından milletlik sayısına.

Gagauz halkın kendi çeknik, utacak hem yavaş karakteri brakmıştı onu istoriyadan çok vakıtlara bir tarafa nicä bir unudulmuş insan toplumu. O kendisini üzä çıkarmamıştı hem kaldırmamıştı kendili

için nasıl başkaları, kavgalar hem ateşli düüşlär. Onda zamandan en büyük zoruydu karnını beslesin hem uşaklarını büütsün... Ama taman bu perestroyka arasında yaşamak, istoriya hem politika lüzgerlei verdiydilär gagauz halkına da büyük şans – uyansın, kendi kendini saysın, çıksın istoriya ortalına, olsun ölä, nasıl düşer dünnäda herbir milletlerä, ölä nicä Allahtan baaşlı herbir insana bolluk, saygılık hem dooruluk.

Gagauzlar uyandı, başladılar kaplamaa dünnäda onnara düşän eri. Şindi çoyu bizim eski duşmannardan üüneräk sölerlär hem yazêrlär, ki bu gagauz unutulmuş insanı doru yola çıkardık biz, Moskova, Kişinêu, biz Bukureş...

Hadi düşünelim acaba haliz onnardı, mı kim gagauzları adam etti?

Yo-ok... Gagauzlar son-sonunda kendileri uyanıp açtılar gözlerini, baktılar dünnääya, yaşamaya eni bakışlan, kaldırdılar aralarından akıllı önderci liderlerini. Bu iş oldu ilkin kendi gagauz dilin yardımınnan, original naşional adetlerimizlän, kendiliyimizlän.

Ama Moskvayı hem Kişinêu bu "kalın üzlü", yok gibi gagauz halkın uyanması, ilkin ateş üfkeyä soktu, sora kuduz kıskanmaklar çıktı, ama taa sora duşmannı kötülük, üfelär, fenalıklar döndülär. Onnara kendilerine läözımlı oldular dostlaa, kafadarlaa... Büün bizim ozamankı eski duşmannı kıskançlı önderlär saklandılar, yıkıldılar istoriya gübürlerinä, çıktı eni çok annar adamnar, politikacılar da aramızda laf artık döner eniyä heptän başka...

Oldu ne oldu-büün dostuz! Saa olunuz! Biz gagauzlar, kin tutmêêrız. Kinnik, kıskançlık bizä yabancıdır!

Moldova halkın arasında çıktı akıllı politikacılar da onnarın dayan maklarınnan, bizim saburluumuzlan geçildi aramızda çok çalılı bir yol, yaşamak yolu, ama şükür Allaha, onu geçtik nicä bir uzlaşmak yolu tüfeksiz, çenksiz...

Kabuledildi Moldova Respublikanın devlet kararı ki olsun Moldovanın içindä bizim kendibaşına Gagauz Avtonom Bölgemiz „Gagauz eri”, bu oldu dekabri ayın 23-ndä 1994-ncü yılda. Bu devlet kararın temelinä yapıldı bizim erindeki zakonumuz „Gagauziyanın Ulojeniyası”. Bu läözım oldu ki Moldovanın olsun eni doruluk

sistemesi. Moldova Devleti bulunarak Evropa ortasında gagauz halkınan devlet durumunda çıkarêr eni original demokratiya metodları, kendi insannarın arasında annaşp baarışlı yaşamakta. Bu türlü var Gagauziyanın Ulojeniyası, angısını kabuletti Halk topluşu may ayında 1998-ci yılda. Bu istoriyalı temel kanunu imzaladı ilk gagauz başkanı Georgi Tabunşçik hep o yılın iyün ayın 5-dä.

Gagauziyanın temel kanunu hazırladı deputat Petr Paşalı, İvan Bejan hem İvan Çoban. Bu zakonu kabuletmektä lääzım oldu çok karşılıkları ensemää, burada büyük akıl hem kullanıcı beceriklii, saburluu gösterdi deputat Petri Paşalı.

Ulojeniyayı kabulettiktän sora gelän zamanda Moldovanın temel federativ düzülmesi olêr hem olacek doru kanun printiplerine görä:

1. Naşional hem teritoriya bütünnüünü tanımaa dürtülmedik.
2. Tanımaa halkların birtakımlıklarını hem onnarın doruluklarını kendibaşinalıına görä Moldovanın Respublikasının içindä.
3. Esaba almaa Moldovada zamandan yaşayan halkların kendiliini.
4. Tanımaa hem kavilemää Moldova Respublikanın subektlerin birtakımlı doruluklarını, onnarın yuridik hem haliz yaklaşmaklarını.
5. Dostlukta tutmaa Konstitutiya temel birliklerini, halklar kuvetini saymaa, panayır ekonomikasını kullanmaa, en üüsek saymaa zakonnarın kuvedini. Kolvermemää aramızda duşmannık, ya zararlı çalışmaklar Moldova Devletine, ya "Gagauz Erini" yıkıp bozmaa.
6. Tanımaa Moldovan (romın) dilini, nicä devlet dili birtakımlı doruluklu, bilmää hem korumaa gagauz dilimizi sora rus, ukrain, bolgar hem başka dilleri da. Gagauziyada saymaa birtakım doruluklu üç dil: gagauz, rus, moldav. Gagauz dilini maasuz ilk saymaa da onu zakonca korumaa asimileatıyadan.

7. Bütünnü hem dürtülmedik saymaa hem tutmaa Moldova Respublikanın topraanı onun sınırlarını.

Butakım Gagauziyanın Ulojeniyası çaarılı bir taraftan kolvermesin baskıya duşmää Gagauziyanın insannarını, korusun onnarın intereslerini, başka taraftan kurtarsın üülen tarafından Moldovanın yabancılıandırmasını hem koruntulasın devlet sınırlarını, korusun Moldova devletliini hem vatandaşların doruluklarını onnarın

serbestliini nicä kendi insannarının.

Zor bir zaman "Gagauz erinä" hem onun kanununa oldu krizis, ani çeketti Avtonomiyada 2002-nci yılda iyül ayında. Bu beterä düştü enez ayrılmış halk başkanı D. Kroitor.

2002-ci yılda senteabri ayında oldu enidän bütün halktopluşun eni seçimneri. Enidän Başkan ayırıldı G.D. Tabunşçik.

Mahkemelär Moldovadan, merkez seçim komisiyalari dayma-dayma danıştılar Gagauziyanın Ulojeniyasına da buldular orada läâzımını soruşlara cuvapları. Bu doküment, ani halkın kısmetinä zor çalışmalarda peydalandı, dayandı dolaşık zorlara, verdi läâzımlı cuvapları. O geçirecek taa çok denemeklär...

Ama „Ulojeniya” zakonuna da nasıl herbir işä läâzım enilenmäk, vakıda görä taazelenmäk. Onu yapacak läâzımlı zamanda Gagauz Halk Toplusu. Sanılêr, ki bu Ulojenyie verecek taa çok kolaylıklar sökmää Gagauz halkın dolaşıklarını, devlet yaşamasında taa bütün gelän uzun zamannarda...

Gagauzların eni dirilmäk başlaması

Ne gözäl başlantılar, ne devletlik işleri dirildi unudulmuş, birçala sayılmadık gagauzlarda. Ama islää işlärlän başlanan gagauz halkın devletlik yollarında çıktı üzä çok kusurlar da, angılarını eer saklarsak, onnardan hiç kurtulamayacez. Bu yazıda çalışacez hiç saklamamaa tımak karası kadar da bir yannişlık ya kusur, neçin ki o diil sade büünkülerä deyini, ama çok gelän evlat boylarımıza da.

Lafi çekedecez ondan, ki kimisi ayrılmış başlar kullanıcılar çıktılar uursuz hem satkın. Sanêrız, ki onnarın yaşamasında kaldı silinmedik kimi eski 40 yıllık totalitarizmadan naamuzsuzluklar. Gelän ayırmaklarda bölelerindän mutlaka läázım olacek kurtulmaa, suçuları da cuvaba çekmää.

Böylä gidärdi işlär Basarabiyada kolhozlar başlamasında. Bir bakış atalım erimizin kultura tarafına da. Meraklı bütün Moldovada durum. Ama taa pek Bucakta gagauz halkın işlerini inceleyelim, neçin ki Paşi Kanazerli bobasından miras gibi, izin gibi nasaat kabuletmişti kendi Gagauz halkın kalkınmasına, karannıktan çıkmasına hem uzak geleceenä, kendibaşınalına, baamsızlına çalışsın, bu uur için yazsın, bu olsun onun yaşaması...

Paşi Kanazerlinin baalantıları kendi duuma memleketinnän Basarabiyailan, onun tanışması doktor Mihail Gubogluylan sora halklararasında politikä durumları gösterdiydilär, ki gagauz halkın uzak geleceä, politika hem ekonomika gelecekleri baamsızlık için yırak neetlerdän olduydular bir çok yakın halizlenecek iş. Burada bilinirdi, ki cenktän ileri gagauz küüylerindä insannarın sade beşinci payı kıyat bilirdi, ama karıların arasında sadece üzdä beş – on kişi bilirdi yazmaa – okumaa, kalanı hepsi kıyat bilmäzdilär. Ama kolhozlar düzülmää başladıynan Sovetlär koydular neet, ki hiç bir da insan kalmasın kıyatsızlıkta. Kanazerli nişannêr notlarında, ki kıyatçılıklar gagauzları kurtarırdılar karannıktan, katardılar politika işlerinä, sayılêr kıyatçılıklar insan taa tez başlaardı tanımaa kendini, karışmaa politika işlerinä da çalışmaa kendini katmaa çokluun işlerinä, desteklemää halkın yolunu kendibaşınalına...

Ama bu kıyatçılıın vardı bir da kötü tarafı. Şkolalar kıyat

üürenmäklän zoruna ekärdilär rus dilini, yavaş-yavaş unutturulurdu ana dili, gagauzluk insan, kaybedirdi milletliini, gidärdi zoruna asimilätüyaya, saklı ruslaşmaya. Bu durumu çekärdi diil sade gagauz azınlıkları, ama başka da az sayıda sovet milletleri (bulgarlar, moldovannar, greklär, ukrainnär, çingenelär).

Butürlü kultura durumuna bakmadaan halkın gençleri başlaardılar uyanmaa. Bin dokuzüz elli edinci yılda gençlerin toplantısı kabuleder gagauz dilin yazısını, açılär ana dilindä şkolalar. İşlär çok hızlı ilerleerlär.

Tezdä kuvetlär korkup başlêêrlar geerilemää. Ama o işlär, ani çekedilmşti 1957–1960-ncı yıllarda kök salêr gagauzların fikirlerindä, canında. İlk radio, sesläyin "Burası Kişinêu", sesläyin haberleri gagauz dilindä. Programnari hazırlayannar D. Tanasoglu, Nikolay Tanasoglu, İgnat Baboglu, diktör Mariya Maruneviç. Kişinêuda peydalanêr ilk gagauz dilindä gazeta "Moldova soçialistâ" gazetasına eklenti, hazırlayannar Nikolay Tanasoglu, İgnat Baboglu, Nikolay Baboglu.

Perestroyka zamannarında bu kultura işlerinä gençlär geler taa büük havezlen ilerleder artık gagauz politika işlerini da bizim taraf kabuleder artık bir eni hızlantı. Çadırda hem Komratta politika çevreleri koyêrlar soruşu düzelim **Gagauz Sovet Soçialist Respublikasını** Aktivistlär Leonid Dobrov, Stepan Topal, Mariya Maruneviç, Feodor Marinoglu, Stepan Bulgar, Nikolay Baboglu hem başkaları, çıktılar Moskvaya bu soruşlarlan da hiç beklämedän cevap giriştilär işä.

1989-ncu yılda Komratta toplanêr hepsi gagauz küüylerin hem gagauz Sovetlerin delegatları da milletin adından haberleerlär "**Sovetlär Birliin İçindä Gagauz Sovet Soçialist Respublikasını**" Düzerlär Gagauziyanın Üšek Sovetini, seçerlär Gagauziyanın öndercilerini...

Gagauziyada ansızdan olan bu büük politika işleri Merkezlerde başlara gelerlär nicä bir canerlerinä tüfek patlantısı. Ne Moskova, ne Kişinêu istämerlär tanımaa Gagauzluun doruluklarını. Kişinêuda lafederlär: "Ölä da küçük respublikamız, onu taa nereyâ paylaşırmaa?" Tanınmadık Gagauziya yaşêr geräâ gibi vakıt. Avtonomiyamız olêr defakto ozaman, açan Belovejada haberlener Sovetlär Birliin daalması. O günädan Gagauziya hep taa tanınmadıktı. Sadece Moldova baamsız

olduynan hem ondan Pridnestroviya ayırılmaa çekettiynän bu türlü politika durumu ozamankı Moldovada başları hızlandırêr. Butakım 1995-nci yılda 19 avgust ayında Moldovanın baamsız parlamenti tanıyêr Gagauziyayı nicä bir Avtonom Bölgesi Moldova Respublikanın içindä da verer ona bu statusu "**Gagauz Eri**" adinnan.

Bu istoriyalı olay için haberlär Romıniyaya etişerlär bir geçenin içindä. Ama ne yazık ki **Paşi Kanazerli** öldü Bukureşin er debremindä mart ayın 4-dä 1977-nci yılda. O zavalı etişämedi bu gagauz halkın baamsızlına 18 yıl hem 3 ay. Yazık doktor Mihail Guboglu da etişämedi işitsin onun bütün ömürün hayalını Basarabiyanın baamsızlını – sade bir gün ileri geçindi. O günnerdä M. Guboglu hızlanmıştı Türkiyeye bir bilim konferençiyasına. Da taa etişmedään Eskişehirä, İstanbulda onu tutêr bir can krizi da etişir-etişmüz evä Romıniyada can verer. Onun gömülmesindä Türkiyedän doktor İrfan Nasrattinoglu haberler, ki çok beklenmiş günä Gagauziyanın baamsızlına bir gün etişämedi Guboğlu. Ne büyük yannışlık yapmıştı bilimci M. Guboglu, açan demişti: "Bucak, Gagauziya baamsız olacak mutlaka, sade bu gün gelecek yakın 50 ya en çok 100 yılların içindä". Ama istoriya hızlandırmıştı bu işi kendi örümünä görä. Te bütün sade birkaç saat ayırdı raametliyi onun hayalından, dayanılmış hem çok işlenmiş ter dökülmüş düşlär için. Gömücülär raametlinin adından bir uzun "URA!" baardılar da bu "Ura!" işidildi uzak Çadırdä da, Komratta da. Kişinêuda da bu iş ayırı nışannandıydı sade bilir kişilerin arasında. Ama hepsi bilirdi, ki taa gelecek bu nışannı serbestlik günnerin vakıdı, açan onnar için ayırı konuşulacak hem anılacaklar büyük halk sevinmeklerinnän korkusuz horularlan, türkülärlän, tantanalı teremoniyalarlan.

Şindi göz atalım gagauz taraflarımıza Komrata, Çadıra, Valkaneşä bakalım nasıl yaşêr tarafımız kazanılmış baamsızlık günnerimizdä. Çiftçilik sanacan durgunmuştu. Hepsi insan satêr olur-olmazı alışverişiçi. Çıkarılmışlar eski partalları ya Türkiyedän getirilmä çorap, deri, emeni... Ama alıcı ya var bir-iki, ya hiç yok kimsey. Hepsi teklif eder "alın"... Var çok adamnar, eski anılmış çiftçilär brakıp evlerini işsizlik beterinä

kırlêêrlar gurbetâ Rusiyaya, Moskovaya. Orada bulup kendinâ en aar, en miskin işleri çalışêrlar birâr para kazanıp evlerinâ, uşaklarına yollamaa. Gagauz karıların da çoyu hızlanêrlar yabancılaa zengin Türkiyeye. Orada İstanbulda, Ankarada, İzmirdâ, Bodrumda milionerlerin aylelerindâ küçük uşakları, yatak ihtârları bakmaa 300 dolara ayda. Bu ödek Serbestli Basarabiyada kazançlara bakınca sayılêr çok islââ, neçin ki komunizmadan ayrılmış diri soyulmuş taraflarda, niceydi Basarabiya en zor işlerdâ aylık maaşı çıkardı 25–30 dolara.

Kimisi bizim taraflardan İstanbul sokaklarında eltenirdilêr alış-veriş yapmaa, ama o da bizim acamı yoksullara az yardım verirdi – gündâ bir-iki dolar ekmek parası. Aşırı uzaklarda kim olsa vardı nasıl durgudup sorsun, ne aarêrsın burada, var mı dokumentin?

Kaçak diilmysin senin yok dooruluun kimseyâ aalaşmaa, senin yok vatandaşın yakında, ani korusun seni. Te neçin bizim çoyu gagauz genç kızları zoruna olurdular ucuz av yabancı zulüm horospulara.

Büük gagauz küüylerindân Türkiyedâ bulunurdu binnêrlân karı, kız Tomaydan, Çeşmä küüyündân, Kıpçaktan, Çadırdan, Ütülü küüyündân, Valkaneştân hem başka erlerdân. Zor işlerdâ çalışannarın sayısı hiç azalmazdı...

Tomaylı Kapaklılar

Tomaydan Kapaklı Andrey kendisi küüydâ doktor. Kazanêr 15–20 dolar ayda, var üç uşaa-hepsi küçük, onları hemen lââzım bakıp terbietmââ, ama anaları bakmadaan, ki var zanaatı – üüredici, erindâ kazanamêêr imelik parası da. Andreyin bobası – eski kolhozçu, pensiyası sadece altı dolar, ama anasında hiç pensiya yok, demäk az kolhozda çalışmış deyine. Topunu aldıynan bu ayledâ evin geliri etişmeer sofraya imelik almaa, ama bir ayledâ imeliktân başka taa kaç işlâr lââzım. Bu zorlara bakmadaan eni devlet başları ödekleri zaamet için hep taa azaldêrlar, pensiyaları, kazanılmış yok kadar ödekleri, aylar dolusu hiç ödâmeerlêr insana.

Andreyin bobası dâdu Örgi oolunnan lafa durêr:

– Nasıl günnerâ etiştik, oolum, var mı bu durumdan çıkış? – sorêr ihtâr.

– Bilmeerim, boba, kendimin da kafam daalêêr düşünmektän. Hastalar çok oldu, yılaç etişmeer, utanêrım insanın gözünä çıkmaa. İnsannardan kimisi zoru da olsa gelmeerlar yılaçlanmaa, çoyu da gittilär Türkiyeyä kazanca, bän da läázım gideyim orayı da orada ilaçlayım küüylülerimizi.

– Biz da, oolum hastayız, ihtärız senin başında. Sän beki gidecän Türkiyedä ekmeeni kazanacan, uşaklarına bişey yollayacan, ama biz iki ihtär nereyä gidelim? Kimä biz läázımız? Baariliim taa tez ölsäk da kurtulalım...

– Bän, bobacıım, bireri gitmeyecäm kazanca, yok kimä sizi brakayım, uşakları kim bakacek? Ama karımı Nastiyi yollayacam bişey kazansın. Biz da burada biraz auldan bereketlän bekim hır-kötü yaşarız, beki gelir yaşamanın islää günneri da.

Nasti Kapaklı annaştı adamınnan Andreylän hem şkolada buyurucularlan da braktı biologiya uroklarını, gitti Türkiyeyä birkaç para kazanmaa. Uşaklar anasını geçirdilär avtobusa. Nasti öptü edi yaşında kızçaazını Marinkayı, on yaşında oolunu Vaniyi hem büyük çocuunu 12 yaşında Sandiyi da söledi onnara, ki gider yabancılıkta diil iiliindän, ama zordan çalışmaa. Uşakların bobası, doktor Andrey Kapaklı, ani olduydu doktor da sanırdı insanı zor acılardan kurtarıp kendinä da bir gözäl varlıklı yaşamak düzecek, etiştıydi büünkü hala. Birçala sansın etiştıydi kendi neetinä görä, düzdüydü ihtärların da, çalışmasınnan anasının hem bobasının-zaamet yardımnanın bir isleecä ev, aldıydı ötää-beeri mobila, etiştıydi uşakları, parası hem imeli da çok yoktu, ama etişirdi. O yaşarda çok annaşmakta aylesinnän hem ihtärlarlan da...

Ama nasıl tarafımızda yalancı demokratlar kuvetä etiştıydilär, Kapaklı düştüydü kahıra. Olduydu altı yıl işleer bolnişada, küüyün zavalılarını yılaçlaardı diil ödek için, ama can acısından. İnsandan o yoktu ne alsın hem hiç istemäzdi da, ama devlet doktorun zaametini läázımdı ödesin. Karısı da Nasti aylarlan ödeksiz uşakları üüredirdi...

Şindi doktor Andrey kırık üreklen, uşakları da yaşlar gözlerindä ayrılırdılar anasından, ani gidärdi universitet diplomunnan elindä yabancılıkta zenginnerä çamaşır yıkamaa bir parça ekmää.

– Bakın uşaklarım, – sınırladı Nasti, – seslâyiniz bobanızı, unutmayın aulda kuşları bakmaa hem kazmaa ekilmişleri fasüleyi, kartofileri, zerâ imelik umutluu aulda. Siz unutmayınız dâdunuza hem malinizâ vakıdınca bişey imâk vermää hem çöşmedân taazâ su getirmää... Ayırılmayı Nasti savaştı taa kısa yapsın, bu diildi bir çok meraklı iş, erleşti avtobusun en geerideki köşesinä da tez gitti.

Nasti bir esmeer hem çok yakışıklı gözâl genç insandı. Sık kestenâ boyasında saçları arasından, görünürdü küsülü ama kıvrak bakışı. Açık-maavi gözleri doluydular yaşlan. Ama bu yolcular arasında o hiç bir damna da istemâzdi göstere sin kendi gaarip kefini. Zordu yazıya döşemää bu insanın ruh durumunu. Bân benzettim onu bir eni gelinâ, angısını verirdi anaları-bobaları sevilmedik zengin yaşlı adama. Bu avtobusa gelennâr belliydi, nereyâ gideerlâr. Onnar hepsiydi karı hem kız. Belliydi, gideerlâr bir kazanç için, ki zorlardan kurtulmaa. Hepsi belliydi ani hazır çok aar işlerdâ çalışmaa sadece kazanç olsun. Ama yolcuların arasında vardı kimi gençlâr, ani aar işâ istemâzdi lâr tutunmaa. Onnar da hazırdı kendilerini satmaa sade bir para kazansınnar. Bu iki türlü yolcularını zengin Türkiye memleketi çok kolay tanıyiverirdi. Tezicik belli olurdu kim ne iş aarêr. Meraklı iş bu yolcular kendi aralarında may hiç lafetmâzdi. Nasti pek sakınırdı, ki geçirennerdân birkimsey onu tanıyip sormasın.

– Sän da mı, mari Nasti, etiştin bu yollara?

Ozaman Nasti cuvap erinä mutlaka başlayaceydi aalamaa... Ama kısmetinâ kimsey ona bişey sormadı. Avtobusun aydaycıları, iki kara bıyıklı türk kontrol yaptılar beletlerâ da gözâl konfortlu mercedes yollandı. Kara bıyıklı sürücü dedi:

– Öbürgün sabaylân İstanbulda olacez. Öbur yardımcı şofer da dedi:
– İi saatlan, ilin yolculuk, sayın arkadaşlar!

Başladıydı Kapaklıların aylesindâ anasız yaşamak. Doktor Andrey sevgili ilaççılık işini brakmadı. Ama eni durum ürettiydi onu olmaa hem doktor, hem evdâ boba, hem "ana". Şaka diildi iştä insana iilik bildirmää bu yoksullukta ilaç etişmemeziindâ. Vardı taa başka da kusurlar: yapılar eskirdi, yufkalanırdı, yıl yıldan lââzımdı düzmäk,

temizlemäk, suvamak örtüleri saatlamak, ama bu temizlik işlerine bir da para verilmäzdi ortadan. Becerikli doktor artık islää bilirdi, ki yukardan yardım yok ne beklemää. Orada hırsız politikacılar çalışırdılar sadece ceplerini doldurmaa, düzärdilär kasabalarda kendilerine çok odalı büyük evlär "dilenci" halkın parasınnan hem, aacılık cekennerin gözleri önündä. Kişnêvda, Komratta, Odestä peydalanırdı paalı taştan demirdän örtülü yapılar...

Doktor Andrey küüylü yoksullarlan annaşardı da el eldän koyup zaamet, meci işlerin yardımınnan tutardı küyün bolnişasını yıkılmasını. Bu işlerdä sevgili doktoru çoyu küüylülär destekleyip tutardılar. Kendi aylesindä da doktor Andrey üürendiydi çoyunu karı işlerini da. Gelirdi sıra gecelerdä çamaşır yıkaardı. Uşaklarını üürettiydi herkez halına kadar çalışsınnar süpürsünnär, paklasınnar, bulaşıkları yıkasınnar hem ihtärlara da bir yardım versinnär. Andreyin kendisinin çalışkanlı uşaklara büyük örnekti. O üürendiydi aftada bir kerä aylesinä ekmek da pişirmää...

Nasti bu uzun yoldan yorgun etişti İstanbul kasabasına da gördü bu büyük hem çok zengin kasabanın Laaleli maalesini. Burada gelip duruklanırdı avtobuslar Rominiyadan, Moldovadan, Ukrainadan hem başka erlerdän. Gelenlerin arasında vardı alış-verşçilär, ani alırdılar İstanbuldan toptan mal: çorap, sakız, ayak kabı hem taa başka giimnär uşaklara hem büyüklerä da sora getirip erinä satardılar onnari arttırıp kendilerine birär küçük kazanç. Taa çoyu gelennär aarardılar kendilerine iş, ani verirdi haliz bir imelik hem toplamak kazancı. Gençlerä hem taa boyluca kızlara artık vardı alıcı. Karşılardı bu yolcuları bir türk, ani islää bilirdi rusça, moldovanca. O erif giimniydi eni kostümnan, boynunda kravatlan, toplardı gençleri dolayına da nesä annardırdı.

Nasti taa bir karıylan dururdular bir tarafta. Sora onnara da yaklaştı bir dik türk da dedi:

– Bizim var şirketimiz, sayılêr firmamız. Olur sizä iş bulalım, ama şirketä sizi erleştirmäk için ödeyeceniz üzär dolar...

– Bizdä ölä para yok! – dedi Nastinin yanında duran karı.

– Şindi para diil lääzım, – cevap etti türk. – Siz başlayeceniz

çalışmaa, kazanacınız para da ozaman ödeyeceniz. Biz sizi bulacez.

– Kayılız, – dedi Nasti. Onnar pindilär türklerin maşinasına, angısına dedilär haraba. Bölä laf Basarabiyada insannarın annamasında, sayılırdı taliga, saman hem koçan taşımak için. Türkiyada laf haraba o benzinnen çalışan maşına – o demäk avtobus ya minibus, ama bizim annamamızda taligaya, türklär deerlär at harabası, sayılär beygirlen taliga.

Nastiyi getirdilär bir evä, neredä vardı iki ihtär, karı-koca. Onnarı bakmaa alınırdı Nasti. Dädu geçmişti doksan yaşını, ama taa tutardı kendisini, yufka görürdü, ama gezärdi hem aklı da erindäydi, karısı – babu taa yufkaydı, yatalaktı. Onun yaşı etmişi geçmişti hem en büük zoruydu, ki kendi kendinä hiç izmet edämäzdi, aklı da zamanca erindä diildi.

Bu içerdä Nastidän başka vardı taa bir izmetçi kadın adı Ajda. O türk kadınıydı, bu içerdä vardı salt bir uuru – imää hazırlamaa hem istärsa kimär sıra yardım etsin Nastiyä temizlik yapmaa, babuyu kurulamaa, diiştirmää. Ajda hergün sabaylen gelirdi, bütün gün çalışırdı, ama avşamneyin gidärdi evindä gecelemää. Nasti yabancılıktan gelmişti, yoktu nereyä gitsin gecelemää, o yatıp kalkarda iş erindä bir ayırı odada. Däduyu hem babuyu bakardı, doyururdu, gidirirdi, yıkardı hem odalarda temizlii yapardı.

Başlantıda Nastiyä çok zordu. O en ilkin çalışırdı alışın aylesindän ayırmaklan. Onun can erindä gidärdi bir saklı güreş. Ama Nasti kaavi bir insandı da o alırdı kendisini elä. Onun dayma aklındaaydı çok sevgili uşakları, oolları Vani hem Sandi, hem kızı Marinka, adamı hem ihtärları. Umutluuydu, ki bu durumdan da o bulacak kolayını çıkmaa dayanmaklan. Aklına geldikçe, neleri o çalışırdı unutsun, Nasti sarardı üzünü incecik çemberinnän da ölä bakardı işinä. Nastiyi sarılı üzlän dädu görmäzdi, ama babu bir kerä sordu ona:

– Kızım, beki senin başın acıyêr?

Nasti söläärdi, ani bişeycii acımêr... Nasti beenirdi, ani ona danıştırdılar adınca hem küçük yanlışlıklarını, çalışmakta kusurlarını çorbacılar yapardı kendilerini, ki denämeerlär.

Bu içerdä Nasti saklıdan götürürdü kendi yazılı notlarını, angıları yardım ettilär bu kiyatta annatmayı taa islä, taa meraklı yapmaa...

Nasti Kapaklı kendisi için

Mutluydum ki etiştım bölä bir içerdä çalışmaa. İşim diildi zor. Bakardım дәdü **İsmail Turanı** o Türkiyedä bir büük devlet adamymış. Pensiyasına çıkmıştı çoktan, vardı banklarda çok parası hem Türkiyenin Meçlisindä yakın tanınan adamnarı. Bu arada hastaydı gözlerindän. Kendi oolları Mustafa hem Necip evliydilär, yaşardılar ayırı kendi evlerindä. Onnar ödärdilär benim aylımı, 300 dolar ayda hem siyrek-siyrek gelirdilär karılarınınna kendi uşaklarınna bu evä anayı-bobayı dolaşmaa. Bän borçluydum sofraya izmet edeyim. Ortaam Ajda mancaları pişirip hazırlardı. Oolu Mustafa bobaya musaafirlää geldikçe дәdü sevinirdi. Hepsi hazır olduynan başlaardı sofrä. Bu sofraya birliktä otururduk hepsinnän bilä biz izmetçi çıraklar da, nicä bir ayledä.

Ajda bendän biraz taa büüktü yaşta hem taa icerli-başlydı, neçin ki girmişti o bu içerdä işä çoktan. Ajdanın bu işä erleşmesinin haliz neetini bän çok taa sora annadım. O umutlanırdı, ki çorbacılar yaşlı, дәdü hem babu tezdä geçineceklär da Ajda kalacak bu evä kendisi çorbacı. Bu şalvir hem biraz da kinni insan girmişti дәdü İsmailın inanına okadar çok, ki boba kendi oollarını okadar çok inanmazdı, nekadar Ajdayı. Büük oolunu Necipi boba pek sevmäzdi. O biraz haylazdı, üçüncülää evlenmişti da bu üçüncü karısını olur olmaz horospularlan sık-sık diıştirirdi, para elindä tutmazdı. Bobayı dolaşmaa geldiynän ilkin aaraardı ne var imää... İyip, doyunup, biraz çenä çalkayıp tez sauşurdu kendi işlerinä. Kimär sıra yatalak anasının odasına hiç girmäzdi. İstanbul bekrilerinnän sokakları ölçärdi, biliard hem kumar oynardı. Ama bobanın öbür oolu Mustafa akıllıydı, iş adamıydı, vardı kendi şirketi hem zanaatı – injinerdi. Boba İsmail Turan Mustafayı çok sevärdi hem inanırdı. Onun elinä inanmıştı parasını. İzmetçi karıların ödeklerini o ödärdi hem ana-boba evin başka harçlarını çekärdi. Kimär kerä bu harçları ödärdi Mustafanın karısı Nedret hanum. Sofralara imäk işlerini, tuz-sabun, hasta bobaya ilaç, pampers hem başka işleri kasabadan kendisi Nedret alıp getirirdi. Ama izmetçi Ajdaya bölä Nedret gibi aracı yardımcılar hiç kurtarmazdı. O İsmail bobanın önündä yapaklanarak, gösterirdi ki çok sever onu hem ihtär yatalak karısını Ficrä hanumu.

Gelini Nedreti kaynatasının İsmail bobanın önündä gözdän çıkarmıştı. Ölä bu zavalı Nedret bir çala hiç gelmäzdi ihtärların evinä. Bu durum çok yakışırđı Ajdaya. O kendisi her kerä yapardı bir liste nelär-nelär läözımdı almaa kufneyä hem içeri. İsmayılın oolundan Mustafadan ya kendindän İsmaildan alırdı para peşint da kendisi panayırdan alıp getirirdi hepsini nelär läözımdı içeri. Butakım herbir panayırcılıktä Ajda kendisinä arttırırdı läözımnı paranın üçüncü payını, hem taa türlü yalannarlan Hajda, ödekindän başka kazanırdı taa bir maaş. Ama bununnan da o doymazdı. İsmayıl bobadan dayma kabuledärdi millionnarlan para baaşış, neçin ki hep aalaşırdı çok edeksiz fena oollarından. Onun oolları Serkan hem Hakan hojma karışırđılar türlü düüşmeklerä çekişlerä, bıçaklaşmıklara hepsi İstanbul hırsızlarınnan. Bobanın canı acırdı Ajdaya da verirdi yardım para. Ajdanın kendi zor iç problemneri, bu içerdä dayma laftaydılar. Nedret bu yalancı kurnazlıkları tez duyardı, bobanın büyük oolunun da karısı Zeynep annayardı, ki olêr yalancılık, ama açıklamazdılar soruşları, neçin ki boba İsmail Ajdayı hiç kirletmäzdi hem gelinnerin adamnarı da Necip hem taa pek Mustafa bu işlerä istemäzdi çok bakmaa herşeyleri alıp-satmazdılar. İsmail boba kendi ihtär karısını Ficireyi çok sevärdi, ama Ajda burada da yapardı iki üzlülük sade bobanın üzündä gösterirdi, ani karyı Ficireyi sever. Halizdän sa o babuya karezliydi türlü maasuz saklı imeklärlän hazırlardı babunun ölümünü. Zavalı hastayı çok kötü doyurardı muştalayıp itirirdi onu yataa, Ajdaya çok önemliydi ki babu kendi adamından İsmaildan ileri ölsün.

Bän sa diildim alışık fenalık yapmaa başka türlü terbiliydim. Bu ihkimsiz hasta karyıya canım acırdı bu beterä dayma Ajdaya danışırđım: "Ajda marı olur mu ölä hasta insanı zeetlemäa, Allahtan diilmi günäh?"

– Boş ver, mari Nasti, çok mu babu annayaêr nasıl biz onu bakêriz, baksana, o artık hiç kendindä diil. Yaşamış o artık kendi yaşayaceynı, ko taa tez gebersin, sesin çıkmasın, işittin mi? – tembihlärđi beni cansız cellat Ajda. Babu ileri ölürsä bizä çok taa islää olacak, ne okadar işi da mı annayamaersın?

Bän kayıldım boba da, Ficare babu da taa çok yaşasınnar raatlıktä. Öselär da benim mezarımı doldurmayacaklar, ama Ajda sanırdı, ki bu işlerä bän da onun gibi bakêrim. İhtärların saalında İsmail bobadan

tutmaya dayanıp, Ajda artık bu zengin içerdän taşımıştı çok işlär. Büük boylu babu taşırımış çok paalı güimnär, altın bilezik, küpelär, üzüklär hem taa çok başka işlär, onnar hepsi tezdä Ajdanın olmuşlar.

Ajda bir gün gösterdi bana Ficrenin hem İsmayıl bobanın fotolarını. Birisindä vardı Türkienin Meclis binasından foto. Türkiyenin Baş Bakanınan karısı hem İsmail Ficare birliktä öpüşürdülär. Bän taa bir sıra annadım, ani düştüm izmetçi İstanbulun en saygılı en zengin insannarına. Adetimä görä hem bu üzerä çalışırdım izmetimi yapayım nekadar taa islää. Ajda da işimi görüp annadıydı, ki benim zorum yok amazlamaa çorbacılar, ki o şalvirlik yapêr da bakardı işinä nicä ona uyardı kahırsız. Bän izmettä saymazdım zaametimi da kimär kerä kendi işimdän başka Ajdaya da kimisini işlerini yapardım, o da kendi tarafından çorbacı bobaya beni metedärdi. Boba da, Ajda avşamnarda evinä gittikçä, benimnän lafa dururdu, gam daadırdı. O beendiydi, ani bän gazetaları okuyurdum, meraklanırdım türk muzikasınan, türk türkülerinnän hem türkücülerinnän. Boba İsmail beni koyardı okuyayım ona gazetaların başlıklarını, oradan annardı nesa...

Bir gün Ajdanın kefi çok isläykän başladıydı bana annatmaa nasıl kocasınan yaşamış da sonunda ayrılmış. Bu insan kendisi çerkez damarındanmış. Dedeleri gelmişlär Türkiyeye çoktan. O şkolada üürenmiş sadece bir klas, yazmaa hem okumaa may bilmäzdi. Kultura tarafından pak kör gibiydi. Benzedirdim onu bizim Besarabiyalı kurnaz çingenä kadınlarına, yaşamasında kullanırdı içkicilii hem tütünü, ama horospuluu başlamıştı taa evlenmesindän çok ileri. Adamı kıskançmış da Ajdayı sık-sık düärmiş. Bu kadının aazında dişleri hepsi koymaydılar protezdän. Bu belayı kazanmış adamından, angısı tutmuş onu başka adamnarlan da aazına sopaylan urup daatmış dişlerini, ama adamı vazgeçtirämemiş Ajdayı maskaralıktan. Son zamannarda Ajda almış kolayını da kendisi başlamış adamını düümää. Taa sora düüşlerdä artık başlamışlar bıçaklar da kullanılmaa. Adamı görmüş, ani bu türlü yaşamakta günün birindä işlär olur kötüyä varsınnar da o alıp kendini gitmiş yabancılää. Orada evlenmiş başka karıya. Butakım Ajda kalmış dul dört taane uşaklan. Ajda annadırdı açık bana, ki o artık on yıla yakın horospuluk yaparmış, adamnarlan birleşmektä kendinä zevk

bulurmuş, çok beenirmiş orta yaşta kara bıyıklı, geniş arkalı adamınarı. Beendii adamı yapıpedip çekärmış kendinä. Bunu bän annadıydım Ajdanın telefon laflarından da, ani onu bulurdular bu bizim çalıştımız evdä da. Vardı onda Ahmet, Mehmet, Ali, Necip, Adnan, Kerim hem çok taa başkaları. Onnar sık-sık aarardılar Ajdayi, sorardılar, dipläardilər her şeyleri, ama bän bu lafları kısa kesärdim. Yok, bilmeerim da bitti. Vardır işittiim Ajdanın telefonda lafını. Te birkaç laf:

– Ajda. "Bän, Ahmet bu avşam sana gelmeyecäm, ama yaarina avşama mutlaka gelecäm. Hazırla içki hem kendin ol hazır..." ya başka.

– Ajda. "Bän bu gün gelecäm, ama bak olmasın öylä, nicä geçti zaman oldu..."

Bana Ajda açık annadırdı nasıl bir avşamda gidärmış ilkin Aliye, ondan sora Ahmata, sora Adnana... Bir avşamda en aazdan 2–3 adama gidärmış.

Bir sıra Ali yavklusunnan sarılmış belaya. Gitmiş onun evinä gündüz. Ali onu soyundurmuş da başka türlü yatmışlar. Ajda ilktän korkmuş, ama sora beenmiş bu türlü sevişmeleri. Bän eltendim sormaa:

– Sän hiç mi iirenmedin bu türlü pisliktän?

– Neçin iireneceymişim, – sordu o, – insanın parmaa, burnusu hem kalan erleri hep bir takım pak hem pis. Bu belli ondan, nasıl erif kendisini pak tutarsa. Bän adamı aldım baniiyoya, yıkadım läözümlü erlerini sabunnan da ondan sora yap ne istärsan. Seks işindä ona da ii, ama sana taa da iii... Sän inanmayacan, Nasti, ki bu ölä bir zevk, ani onu saadece yaparsan annayabilirsın dadını. Sän onu ilerdän duyêrsın, nasıl hep çetinner, büyük olêr, ama kendinin da apış aralarında duygun bekleyor sansin hemen-hemen masturbaşıya olacek... Ama can da duyêr kı sän hazırsın. O gecer senin läözümni erinä, etişer senin içinä... Dünnä uslu sora ilin uulmaklar, çok datlı kıpırdamaklar... Bir iki dakika bayılıyorsun, sansın hepsi dünnää senin da başka hiç bişey diil sana läözüm. İş taa bitincä seni hemen uykuya çeker... Bu türlü zevk ilk defa Aliylän duydum. Sora kendim üürettim buna yavklularımı Adnanı, Necibi, kendi sarfoşçu adamımı da, ama o bişeydän annamadı, Neysä, şindi hiç umurum da diil...

Ama bir başka gündä Aliylen taman işimize cekettiydik, kimsa kapuya urdu, çan çaldı. Bän tez fistanımı geçirdim da kapu ardına

geçtim, poşetim da elimdäydi... Bu Alinin karısıymış, o kendi anatarınnan kapuyu acıp girdi içeri. Ama bän ayak kaplarını geçirmedään fırladım dışarı da çorapça pinip avtobusa sauştum gittim. Nasıl kurtulmuştu bu seremcelerdän Ali hiç büün da bän bilmeerim, – söledi kahırlı Ajda biraz düşünmeyä kalarak.

Bizim evin telefonu hiç durmazdı şindi artık Ajdayı dayma aarardılar. İsmail boba bu şüpele Ajdanın telefon oyunlarına kızmaazdı. Ama açan bu içerdä çalışmıştı gagauz kadınları Alina hem Tamara, ani onnarı da durmamaca aararmışlar telefonda erkeklär bu konuşmaklar çok üfkelenirirmiş bobayı, sonunda düşünmüş kuusun Alınayı taa pek ozaman açan Alinanın Gagauziyadan kıskanç kocası bulmuş gezintici karısının erini. Bu üfkeli erif erleşmiş saklı o eva da kollayıp tutmuş Alınayı. Çok çirkin düümüş karısını hem bütün dolayda büyük çekiş kaldırmış. Moni, kocası Alinanın orada saklı bir maazada dururmuş hiç evä gitmüzmiş, gelän-geçennerä hep sorarmış: "Siz da benim karınnan yattınız mı?"

İstanbul kasabası yaşamasında görmüştü çok maskaralık, horospuluk içer çekişleri, ama böylä delilik, açık kuduz kıskançlık görmemişti. Bir çala, eer Alina etiştirip saklanmayaymış, Moni hazırmış onu öldürsün... Ama bölä çirkin korkular da Alınayı uslandıramazdılar. O Türkiyeye gelincä taa tanışmıştı bir evli adamnan Buran. Gagauz Moni üürenmiş Buranın yaşadı evini da günnär boyunca kollarmış orada öldürmää o horospuyu. Ama Buran saklanmış da Moninin gözünä ilişmemiş. Buranın erinä Moni kendi "gözäl" karısını dört, beş sıra ölä çirkin "silkmışti" ki may yakındı saalık brakmaa. Nesi var Moni karısını ölä düvärmüş ki heptän öldürmesin. Sonunda lobuttan sora Alina düşmüş bolniçaya. Orada doktor demiş, ki zor alışacak, demäk eer sade Allah yardım edärsa...

Ama horospu kadınnarı diil lobut, ama cendemın ateşleri da vazgeçtirämeerlär kötü tabeetlerindän. Alina düülmüş kedilär gibi dirilmiş da eski Buranlan eski yolunda gezärmüş. Moni bir afta kadar İstanbulda "gezilerini" yaptıktan sora gitmiş evinä Moldovaya. Orada aftalar boyu içkicilik yapıp üfkesini kayınnasından çıkarırmış. O kırarmış kapuları, pençereleri... Kayınnası hem uşaklar kendi bobalarının beterinä yaşaarmışlar nicä cendemdä. Kıpayım bu işleri

tez işitmiş Kışınêudan polisler da kapamışlar bozuk kafali kudurmuş Moniyi kapana. Ama orada da yabancı misilli ortalı yıkarmış, uslandırmak için Moniyi iki hafta baalı tutmuşlar.

Moninin İstanbulda gezdikleri, yaptıkları Fener maalesinde evsaneler gibi çok vakıtlar dedi koducuların aazdan-aazlarında gezarmışlar. Alınayı da bilirmiş İstanbulda Bostancı, Pendik, Bogular, Maltepe... Moldova için laf oldukça İstanbulda Moniyân Alınanın masallarını türlü-türlü annadılmışlar.

Moni gezip aaramasının anılmıştı diil sadece İstanbulda, ama Ankarada, Bodrumda, Antalyada, Kayseride, ama onun "gözelliini" işli öğrenmiştiler Moldaviyada bütün Gagauziya, çoyu küüyler hem kasabalar. Hepsi enikler gelirdiler Türkiyeden Gagauziyaya, Moldovaya, neçin ki Türkiyede vardı pek çok insannar çalışmakta, sade Tomay küüyünden bir buçuk bin, Kongazdan dokuz üz, Kıpçaktan binikiüz, Baurçudan, Valkaneştân, Beşalmandan. Gagauz karılarından başka Türkiyede çalışan moldovankalar, bulgarlar, erli türklere artık işitmiştiler Moni hem Alina için. Türkiyede çalışan yabancı yoksulların sayısını sade bir Allah olmalı bilirdi. Çoyunu onları yabancılıkta çalışmak dayma horospulaa götürürdüler.

İsmail boba bakmadan, ani gözü görmazdi hem kulaa da zor işidirdi, kendi izmetçisi Alina için hepsini bilirdi. Onun dayanması çoktan kopmuştu da kuumuştur Alınayı.

Te bu türlü kurnaz horospu Alina çıkêr bu içerdân da taa o gün kalêrım bân İsmail bobayı hem onun karısını Ficare hanumu bakmaa hem taa bu içer işlerini yapmaa vardı çoktan bu evin işçisi türkiyeden kadın Ajda... yazardı Moldovadan Nasti Kapaklı kendi notlarında.

Önemli nişannamaa, ki bu evde eni izmetçi Nasti Kapaklı bilmazmış, ani onun gelmesinden ileri bu ortaanın Ajdanın hem ani onun gelmesinde bu içerdân kuldu Moldovalı Alınanın aralarında nekadar kötü zararlar hem hırsızlıklar olurmuşlar, nasıl onlar biribirini tutarmışlar zorlarda dayaklarmışlar türlü kötü durumlarda horospuluklarda. Bu işler için okuyucu nelere sa annadı, taa derinini ürenecek gelen sayfalarda.

**Komrat. Bu binada çalışêr Gagauziyanın Bakanlık komiteti
hem Halk Topluşu**

Gagauziyanın Halk Topluđu. Foto yapıldı temel zakonunu *Gagauziyanın Ulojeniyasını* kabuletmektän sora. Komrat, may 1998

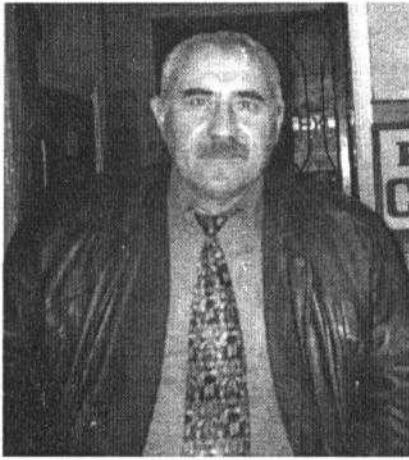
Komrat. Eni bir hotel

Gagauziya Yazarlar Birliin birinci Kongresi, 11 fevral 2001 yıl

Fotoda (soldan saaya): M. Kösä, D. Kara Çoban, N. Baboglu, D. Tanasoglu,

Gagauz yazıcıları Nikolay Baboglu hem Stepan Bulgar

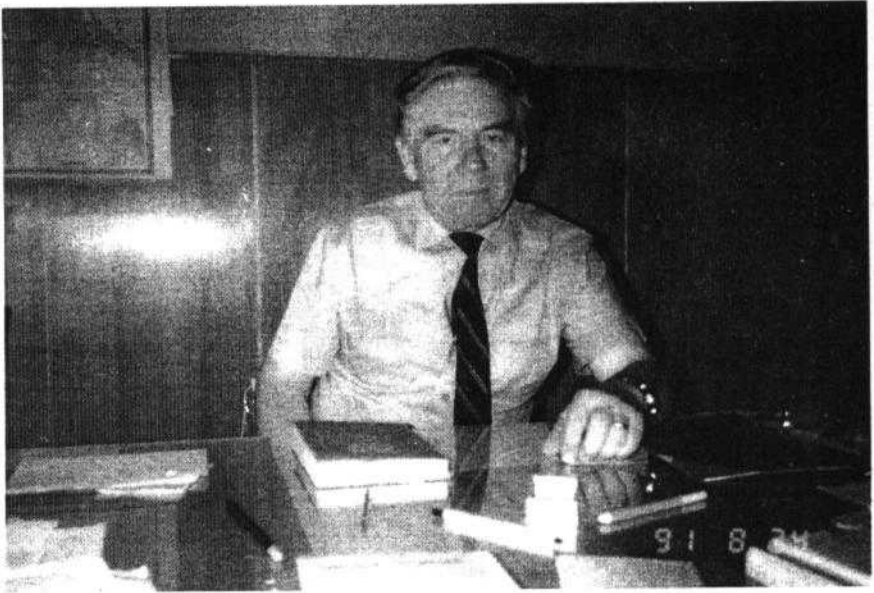

Gagauz Eri avtonom Bolgenin *Halk topluşun* ilk spikeri Petri Paşalı (soldan ilk) hem Gagauz Eri ilk bilim ministiri yazıcı Mina Kösä (sadan ilk)

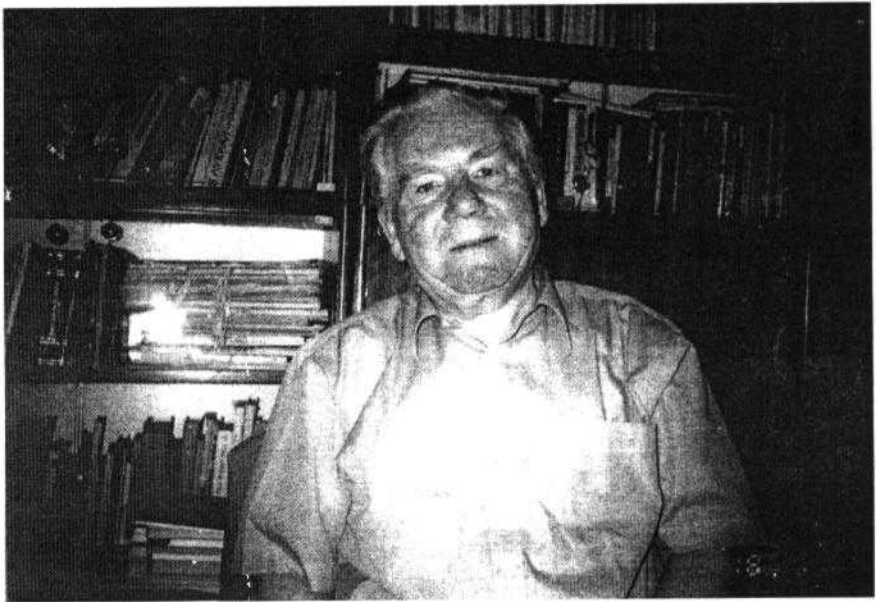

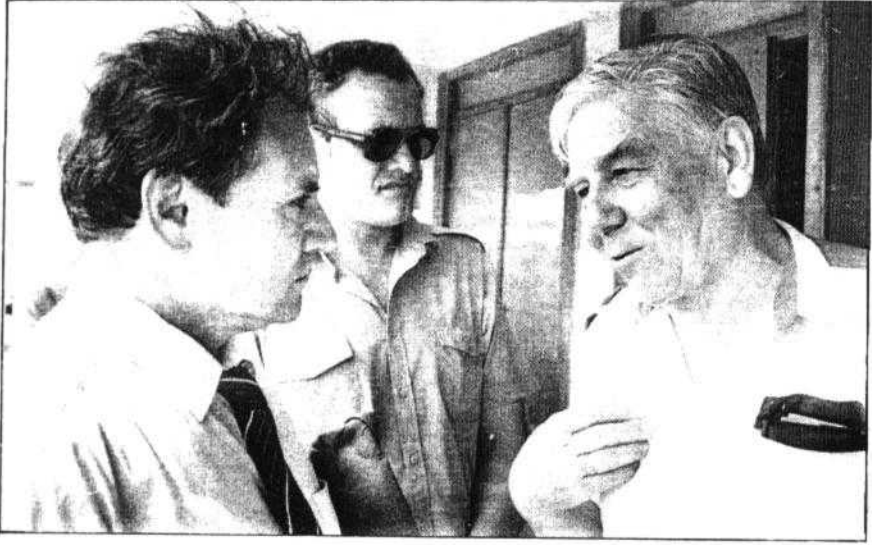
Yazıcı N. Baboglu Kongazlı okuyucuların arasında

**Nikilay Baboglu Moldova Üretim Ministerliin, Ministr Yardımcısı (1991-ci yıl)
hem evdä kendi bibliotekasında**

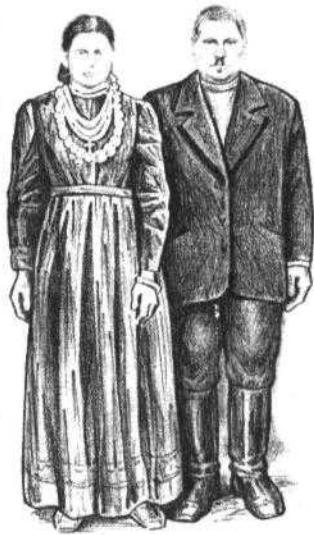

Nikolay Baboglu İvan Kostandogluynan bir acık söz

Mikrofonda N. Baboglu

**N. Baboglunun anası hem bobası
gençliğindä**

**N. Baboglunun anası bobası hem genç
kardaşı Vani, ani kuçıklüündä
geçinmiş**

**Gagauz dili üredicisi Viktoria Baboglu,
yazıcı N. Baboglunun çok sevgilisi,
vakitsiz raametli olan karısı**

**N. Baboglu karısının Viktoryaylan,
1950-ci yıl**

Moldova yazıcılar birliin ikinci kongresi, 1950-çi yıl gagauz yazıcıları N. Baboglu hem M. Kösä kongresä katılanlar

N. Baboglu (1954)

Kıpçakta yazıcı-gazetacı Petri Yalncı (soldan), Radion Angilçev resımcı (soldan üçüncü), Nikolay Baboglu yazıcı (soldan dördüncü), İvan Kopusçu şkolada direktor

Büünkü gagauz şkolasında ana dili dersi götürer üüredici Mariya Mavrodi

Memorial fotosu Çadırda. Gagauz literaturacıları Mihayıl Çakirin heykelindä

**Ortada Pantiley Mihayloviç Baboglu
Kıpçak küüyündä küy başın yardımcısı,
yazıcı N. Baboglunun boba tarafından
dädusu**

**Saadan sola ilkinçi Kıpçak küyün başı Lügorun Andrey, ikincisi Pantiley M. Baboglu
küy başın yardımcısı yazıcı N. Baboglunun boba tarafından dädusu.**

Yazıcı N. Baboğlunun en yakınıları. Vasıla, Nina, Tanea, Anku, Mariya, Semön

N. Baboğlu Kıpçalı okuyucularla birlikte

İstanbul. N. Baboğlu Türk
sponsorunun Beyti Çemennän
birliktä

N. Baboglu gagauz resimcisi İvan Kavarnahylan birliktä

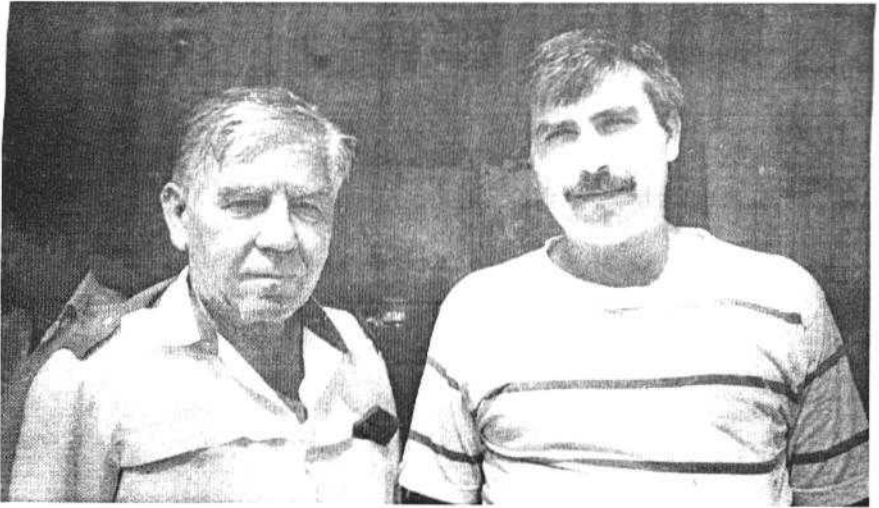
Gagauz yazıcısı N. Baboglu (saada) hem
Moldovan yazıcısı, Kişinev kasabanın
primariyasının işçisinnän Yulian Filiplan
birliktä

Eni evlilär çiçek koyêlar Gagauz halkın
aydınnadıcısının Mihayıl Çakirin anıt
taşına

Yazıcı N. Baboglu onun anası Fedora Nikolaevna hem karısı Viktoriya Dmitrevna
kardaşının İ. Baboglunun kızının düünündä

N. Baboglu bir bulgar dostunnan birliktä

N. Baboglundun Kıpçaklı okuyucuları Kişinêuda festivalda

N. Baboglundun Başküydän (Kirsova) okuyucuları Kişinêuda festivalda

Komrat. Sobor küsesi

**Nikolay Baboglu hem onun ikinci
karısı Ana Nikolaevna Boeva**

**Türkiye. Eskişehir kasabanın vaalilii. Vaali başınnan Bahaeddin Güney eşinnän hem
Moldova Uretim Ministerliim Ministr yardımcısı Nikolay Babogluylan birlikte**

Ajdanın taa başka yaşamak yolları

Ajda bir türk kadınıymış okuyucumuz ürenmişti, ki onun duuması Türkiyenin poyraz tarafında Karsa kasabasındaymış, bobası o taraflara gelmişmiş Kavkazdan, ama kızı Ajda evlenmiş İstanbulda bir adama da yaşarmış orada. Birkaç yıl geeri Turan çorbacının gelini Nedret hanum getirmişti ihtâr yatalak kaynatalarının içer izmetlerine Ajdayı. Taa o geldii gibi bu içeri göstermişti kendisini becerikli zaametçi hem hatır güdücü işçi. O en çok becerirmiş imäk işlerini, panayırdan ayırıp en taazelerini satın almaa hem çok mezetli mancalar yapmaa. Bu türlü izmetçiliinnen, gözäl çalışmaları saklarmışlar onun harakterinin bir sürü kusurlarını. İlkin Ajda çok horospuluu sevârmış, sıkıymış hem saklıymış, tamahlı hem büyük kurnazlı da varmış. Ajda yıllarlan çalışmış bu ayledä, beendirmiş içerdä kendini. Ama açan Turan İsmailin karısı Ficriye babu derin hastalanmış, o içeri almışlar taa bir insan izmetçi Moldovadan bir gagauzkayı Alınayı. O bu iştä Ajdaya bakınca çok taa eni hem acamı sayılırmış. Ajda taa baştan denemiş, ki eni ortak haylaz Alina işi pek sevmeer, ama yapmaa herşeyi becerer, kendi düşündüü neetlerini saklı tutêr. O yabancıliktan gelmä deyine işä alındıydı Ajdadan çok taa küçük ödeklän. Eni izmetçinin bu içerdä borcuydu ihtârları ykamaa, doyurmaa, paklamaa, dösemää yorgannarı hem kaldırıp toplamaa onnarı. Sofraya mancaları, imekleri hazırlayardı Ajda.

Dädu İsmail baştan beendiydi eni işçiyi Alınayı. Ona bu kız göründüydü utancak, çalışkan, ama anı varmış büyük horospuculuk tabeeti bu baştan yoktu belli. Kötü kusur annaşılmış, açan telefonnar başlamışlar sık-sık çok şüpeli cingırdamaa. Boba İsmail iktän alıp-satmazmış, ama sora derin şüpelemiş da sormuş:

- Alina kızım, ne okadar çok sık seni telefonnarda türlü adamnar aarêrlar. Bän onnarın kimisini tanıyêrım, onnar naamuzsuzdurlar... Beni biktırdı senin o dayma konuşmakların. Sana açık söyleycäm ya konuşmaları telefonda siirelt, ya läázım olacek kendinä başka iş aarayasın...

Burada Alina artık sayarak kendini içerli-üzlü eltenmiş bobaya kalın üzlü cuvap versin.

– Ne boba pirelenersin, – demiş ö, – Sadece bana mı telefonnar geler. Ajdaya çok taa sık telefonnar çalêr, beni sade görersiniz.

– Sän, kızım, – demiş çorbacı, – bakma Ajdaya. Biz onun dostlarını islää bileeriz. Hem onun dedii bu içerdä ölä geçerli, nicä benim kendimin. Ama sana deyine telefonnar yabancılara bitsin. Sän bunu tak kafana, annadin mı?

Bu türlü kesmiş çorbacı Turan izmetci Alinanın kalın üzlülünü.

Bu iki tabeetli içer izmetçilerini Ajdayı Türkiyedän hem Alınayı Gagauziyadan çok yaklaştırmış hem dostlaştırmış ilkin onnarın pis tabeetleri-horospuluk. Baştan onnar biri-birindän saklarmışlar bu türlü kusurlarını. Hem taa pek istemäzmişlar bu işleri bilsin ev saabileri...

Boba İsmail çok sevinirmiş, açan evinä onun oolları musaafirlää gelirmişlär. O günü ihtär traşlanırdı, eni biyaz gölmeklerini giyardı, bu günnar kalmıştılar ona en kısmetlilär. Ama oolları onu son zamannarda hep taa siyrek dolaşırdılar. Birçala bobaya sıkça musaafirlää başlamış gelmää bobanın büük oolu Necip Turan. Tez belli olmuş, ki onun gelmäk sebepiymiş Ajdaylan buluşmak. Bunu ilkin denemiş Alina. Ama o yaparmış kendini ki hiç bişey bilmeer, bişey şüpelemeer da. Taa sora tilki Ajda da duymuş, ani Alina neysä biler da kendisi öncedän ilersini almış. Sölemiş Alınaya, ki çorbacının oolu kapamış Ajdayı öbür odaya da bakmadaan onun kayılsızlına zorlamış onu. Bu seferdän sora artık Necipin takılmasından kurtulamazmış. Hem da acıklamış, ki başlamış Necipi beenmää.

– Sana ne başka erkek mi yok? – sormuş Alina. – Sän hiç mi düşünmedin, ki bunu olur duysun İsmail boba?

– Boba bendän ölä iş hiç şüpelemez da, – demiş Ajda, – eer sän ona bişey çıtlatmasan. Ama biläsin sän sölesän dä bobaya bölä bişey o inanmaz. Hem senin da olmalı aklın erer, ki bu bizim işleri hiç kimsey olmaz ne bilsin, ne şüpelensin. Hem taa da çok läüzüm bizim işleri bilmesin büük oolunun karısı Zeynep hem küçüünün karısı Nedret.

Bu sündük gelinnerin aazlarına gecärsäk, onnar olur bizi ikimizi da kuudursunnar buradan. Ama sän taa enicä olur ilkin seni sauştursunnar.

– İslää, kim suçlu olur çeksin yaptını, ama beni neçin olur kabaatlasinnar? – sordu Alina.

Elbetki Alina da Ajdadan taa az horospu diildi, ama şindilik taa Ajdadan tabeetçii saklıydı.

– Sän akına kabaatsız, ama Necip bana söledi, ki seni da çok beenmiş. Beklä bir gün o takılacaktır sana da. O çok seksual, sever çok karıları hem çok türlü seksleri biler.

– Horospu Alinayı bu iş saklıdan meraklandırmış. Açan uygun saat gelmiş kendisi, maana şakadan ilişmiş adama. Necip annamış da hemen çekmiş onu yalnız odaya da yapmış ona ölä bir seks, ani Alina parmaklarını da yalamış zefktän. İsmail boba kaafesini içincä Alina hem Necip en büyük "işlerini" başarmışlar. Sora Alina bakmış izmetinä – doyummuş anayı, gezinmiş onunnan içerdä, sora konuşmuş İsmail bobaylan ölä şüpesiz, sansın şimdi hemen ne suvan imiş, ne suvana kokarmış. Bu arada gelmiş Ajda, görüncä Necipi, yalpak ona danışmış, Alinaya da kırmış gözünü çekinsin bir tarafa, istär gitsin bir saata kadar şehirä. Alina annamış durumu da tez saşmış kasabaya alış veriş yapmaa. Necipin üzü-gözü gülmüş. Te şimdi hiç bir şüpesiz, korkusuz içmiş kadınnan viski sora çekip onu öbür odaya döşeyip krivada yapmış ona da zefkini. Bu gün Necipä en uygun gün. O bir kadının erinä taman iki geçirmiş eldän... Turanların evelki hatırlı evi bu izmetçi kadınnarın kötü horospuluklarınnan pak bir seks kulubu olmuş. Burada izmetçilär Alina hem Ajda çok raat bol duyarmışlar kendilerini, nicä balık duruk suda. Onnar meraklan haylak zamannarda ayın açık biri-birinnän beendii yaşamaklar için en seci işleri paylaşmışlar...

Bu evin izmetindä varmış taa bir işçi kapucu adam Mehmet adında, o çiraklık yaparmış bütün evä, hepsinä üçünä da katlara atarmış boklukları, kimi ufak-tefek malları panayırdan getirirmiş hem başka. Bu Mehmet bir çirkin adammış kel kafalı, buruşuk suratlı, ama o da nesä becerirmiş. Taman Ajda açmış bu Mehmetin meraklı erini. Bir

gün açan Alina çıkmış, Moldovadan ona musaafirlää gelän kızlarla kasabaya, biraz hava almaa, gezinmesi tez bitmiş da, ansızdan dönmüş evä. O baksa öbür odada kapucu Mehmet Ajdayi koymuş domalık da nesa yaparmış. Alina yapmış kendini, ki o bişey annamadı, sauşuvermiş bir tarafa. Kapucu Mehmet duymuş, ki geldi kimsa da tez çıkıvermiş dışarı. Ajda gelmiş Alinaya da istemiş ilersini almaa. Sölemiş, ki istemiş denesin Mehmeti, sanki becerer mi o da bişey bu işlerdä.

– Kimär kerä bu türlü beenilmediklär yatmakta olur metin çıksınar.

– Ajda kumam, – kestirmiş lafı Alina, – nekadar da islää olsun, o çok çirkin adam, kafası kel, suratı nasıl bir borsuk kaun, yok ölenin neresinä bakmaa.

– Bilmäzsin, – demiş Ajda, – taman bölesi olur çok sarp olsun döşektä. Lääzim hepsini bilmää.

– E nasıl sän beendin mi onun işini?

– Yok, bän beenmedim, ona başka vermeyecäm.

Bu olaydan sora horospular artık kendi herbir işlerini taa da açık konuşmuşlar. Horospuluk meslekindä onnar yakın birtakımmışlar. Sade Ajda taa yaşlıca artık, taa çok erkek tanımıştı. Ama 30 yaşında Alinanın siması, üzü, butları taa güzelcä, taa yakışıklıcaymışlar. O olmalı taa etiştirmemişti Ajda gibi çok adamnarlan işi olsun. Ama nekadar da kişi geçirmişti, artık eteceydi bilmää, angı erkeklär taa ii işleri becerer.

– Elbetki, – dedi Ajda, – erkek lääzım olsun boylu, kaavi, gözäl, ama kimär kerä taman o gözellär döşektä hiç bir da para yapmêrlar.

– Bän sa, – söledi Alina kendisi için, – sayêrim, ki erkek ilkin lääzım olsun boylu, kaavi, gözäl; ilkin gözün görsün sora kalan işlär da olur gitsin. Ama nekadar da beensäm adamı, bän ona pek tez doyêrim, gözlerim gezer başkalarında. Nekadar adam eni, okadar taa büyük ona interes, okadar taa islää o beni doyurêr... Bu türlü bu iki kadın herbir eni geçirdiklerini konuşurdular. Bu konuşmaktardan da eni zefk, eni praktika kazanırdılar.

Sade çorbacı İsmail boba bu işlerdän hiç bişey bilmäzdi hem merakı da onnara yoktu. Ajdayı ev saabi sayardı çok islää bir insan. Onu

herbir işlerä yollaardı, onu yaptıydı kendinä saa el gibi. Alina sa boba İsmailin gözündä sayılırdı bir terbisiz yıraktan bir horospu, bu annamasına görä onu tutardı kendindän taa yırak.

Alinanın çok kötü tarafları taa pek belli olduydular çorbacıya, açan Alinanın adamı Moni geldiymi İstanbula üürenmää, nasıl çalışêr onun "gözäl" karısı yabancılıkta. Hem bundan başka taa bir iş doldurduydı Turan İsmailin dayanmaklarını.

İçerdän kayıplar

Birkaç yıl geeri, açan İsmail bobanın duuma günü olmuştu, ona andenki dostu Türkiyenin bu gündä devlet bakanı bir çok paalı baaşış vermişti. Baaşış oydu bir altın saat, angısının üstündä Ministirin adı yazılıydı. Bu baaşışı saabi korurdu kendi gözü gibi. Bir gündä saabinin içersindän kaybelmiş paalı baaşışı hem çok taa başka işlär. İçerdä kalkmış büyük kahırlık hem üfelär. Lääzımmış kayıpları bulmaa.

Ajda bakmadaan, ani Alinaylan büyük dostluktaydı, kendisindän şüpeyi sapıtmak için söylemiş bobaya, ki hırsızlı olur olmuş yaptı ya kendisi Alina, ya onun kızkardaşı İvanka, ani gelirdi dayma Alinaya musaafırlää. Bobaya başka kayıp işlär az lääzımmışlar. Ama altın saat için tez telefon açmış Hükümetä. Oradan Ministir tez emir vermiş Fener maalesinin polislerinä kaybı bulsunnar da 24 saadın içindä rapor versinnär ortaya. Polisleri almış korku. Onnar ilkin Ajdayı hem Alinayı karakola kapamışlar. Onnara söylemişlär, ki eer saat bulunmasa ikisi da çok yıllara kapana düşeceklär.

Polislär yanılmamışlar, ki içerli kişilerdän kaari yokmuş kim bu hırsızlı yapsın. Türlü sorulardan sora Ajda telefon açmış evä da söylemiş çorbacı Turan bobaya, ki kaybı ayak kaplarında aarasınnar. Evdä aaramışlar da saati bulmuşlar. Ondan sora Ankaraya haberlemişlär, ki saat bulunmuş. Karakoldan suçuları kolvermişlär.

Olur okuyucumus düşünsün sanki Ajda neredän bilmiş, ani saat var nasıl bulunsun ayak kapların içindä. Hiç diil zor annamaa, ki zararda Ajda kendi kabaathıydı, ya da o Alinaylan birliktä annaşıp da

sakladılar saati, ki sora satıp parayı paylaşmaa. Ya da Ajda yalnız sakladı saati, ki kabaatı Alinaya atıp kendinâ onu almaa. Buradan taa bir iş olur annamaa, ki horospu insannarın dostluu da sade bir görüntü, çok kısa zamana yalancılık. Elbetki Ajda karakoldan geldiktän sora nesâ söledi İsmail bobaya.

Elbetki o Turan İsmaila demedi, ani kendisi sakladı, o demedi, ani onnarı Alinaylan bilâ sakladılar, ama o dedi, ani altın saati sakladı "sevgili dostu" Alina, ki sora satıp da parayı cebinâ almaa. Ama o zoru gördu karakolda da söledi Ajdaya açıklasın işi polislerâ... Boba Ajdayı inandı, nasıl her zaman onu yalancı da olsa inanırdı. Alina bu olaydan sora artık kuuldu Bobanın söylemesine göre "Hemen def oldu!"

Alina gitti. Yoktu nereyâ gitsin tanınılmadık İstanbulda. O geldi Ajdada birkaç vakıda yaşamaa kendinâ eni iş bulunca. Burada olur genâ düşünelim bu insannarın arasında "dostluk" için, ne kadar kaviymiş, ne kadar aslıymış o dostluk.

Ajda bobada çalışırken bir büyük belaya düşmüş. Onu bir çirkin hastalık tutmuş. Horospuluk yapa-yapa başlamış içindän kan gelmää. Bu bela Ajdayı nekalmış mezarlaa soksun. Ama yakında bulunmuş bir karı hastalılı doktoru Osman adında. Ajda danışmış o adama, yalvarmış yılaçlasın. Doktor bakıp Ajdayı demiş, ki onun işi çok kötü saalıklan.

– Eer tez paalı ilaçlarla ilaçlanmazsan, olur bir aftaya kadar öläsin.

– İlaçla beni, doktor! – yalvarmış Ajda. – Ne istärsän verecäm.

– Kendini verirsän, – demiş doktor, – bän sınır aşırıdan bulup ilaç seni kurtaracam.

– Annadım, – demiş Ajda. – Alıştım gibi her zaman senin izinindän çıkmayacam, senin izmetindä bulunacam.

Bir aydan sora Ajda düzelmää başlamış, ama taa biraz sora hastalılı geçmiş... Şindi Ajda dayma gelirmiş doktora "Ödeşmäk üzerinâ". Doktor Osmanda "ödek" yapmaa bir zeetli işmiş. Her buluşmakta kadın ter su içindä kalırmış. Ama söz verilmiş da başka çıkış aaramaa olmazmış.

Doktordan gelip İsmail bobada izmetä, Ajda kendi tabeetinâ göre düzärmiş türlü yalannar.

– Bobacıım, bän çok yorulduım, bütün gecä çamaşır yıkadım. Mutfakta hem içerlerdä temizlik yaptım. Bu benim oollarım bilerlär sade kirletmä, gübürlemä, ama temizlemä anelerinä hiç bir da yardım vermeerlär. Hiç istämeerim befta da edeyim onnara, günahtan korkêrım. Demäk kendi uşaklarım e, Allah ta taa çok beni kabaatlı bulur...

– Ajda kızım, – deyärdi çorbacı, – sän bizdä evdä gibiyisin. Hemen burada işleri brak da yat dinnen. İşlär av diildir, kaçıp gitsinnär.

Ajda da bobayı sesleyip doktorda "izmetindän" sora iş evindä yatıp birkaç saat dinnenirdi. Boba İsmail çaarıp öbür izmetçiye sölärmış uslu gezsın şamatasız da Ajdanın raatını bozmasın, zerä "zavali" çok yorgun gelmiş kendindä o "zulüm" oollarından.

Dinnendiktän sora Ajda kalkêr, başlêr işini, demäk hazırlamaa İsmail bobaya hem onun hasta karısına sofraya imekleri. Telefon cingirdêr:

– Bu doktor Osman telefon eder...

Boba kefsiz, halı bozuk, bişey annamêr.

Ajda alêr telefonu bobadan, konuşêr saklı, ki boba annamasın. O bir yanından işitmeer, bir yanından da hiç meraklanmayor Ajdanın lafetmesinnän. Osman sımarlêr Ajdaya telefonda hazırlasın nekadar taa tez imekleri: pırzola hem bonfile da iki saattan sora gelsin filan erdä o hazırlamış içki da geçireceklär birkaç saat birliktä.

– Olur sevgilim, – cuvap edärmış saklı sestä Ajda. – İmekleri hazırlayacam hem ölä bir üç saattan sora gelecäm, şindi öncedän läüzım gidip taazä et alayım. Hem taa kufnedä bobaya imekleri hazırlarkan bizim imeyi da yapacam. Sän, sevgilim, hiç düşünme, hepsi olacek hokey. Sorêr bobaya:

– Bobacıım, nasılsın, çok mu acıktın? Şindi imeklär hazır olacek.

– Kahırlanma, kızım, sän nasıl dinnendin mi?

– Dinnendim, bobacıım, ama mutfakta taazä etimiz yok...

– Al, kızım, orada para var hızlanıver kasapa te buna, ani bizä yannaşık.

– Oldu, gideerim, bobacıım, ama başka bela var. Oolum telefon açtı iki saattan sora gideyim onu hastahanedä dolaşmaa... Genä nesa

düüşmüşlär da onu bıçaklamışlar. – Aalamaa yakın söledi o.

– Aman, kızım, sän brak herşeyi da git ooluna. Aalama, brak, aalayış yardım etmäz. Bizä düşünmä, bulduumuzu iyiriz.

– Yok bobacım, gitmeyecäm sizi beslämeyincä. Bu benim oollarım beladan belaya gezerlär. Neredä bir düüş, kavga onnar da mutlaka orada, beni artık perişan ettilär. Geçennerdä küçüü gitti apisä da taa çıkmadı, şindi da büünü saplamışlar... – Ajda taa birkaç damna yalancı gözyaşı akıttı. – Analar mı dayanır bu türlü evlatlara?

Boba da can acısından bilmäzdi nasıl uslandırsın "zavalı" "kısmetsizi".

– Dayan, kızım, – dedi o, – Allaha duva et, bekim senin da güç yaşaman düzelir.

– Duva ederim, bobacım, sade bir Allahta umudum.

– Sän ozaman, kızım, acele ol da git, bekletmä ıdırannı oolunu.

Ajda tez getirer taazä et da başlêêr işini kufnedä, deer "Bän tez çalışacam". Boba kahırlanêr, ama Ajda bakêr hızlı-hızlı işinä, hazırlêêr yavklusuna bonfileyi, pirezolayı bobanın parasınnan alınma etlerdän.

Yarım saattan sora oturêr bobaylän üülen ekmeenä.

– Buyur sän da – Ajda, ne imeersin? – sorêr kahırlı boba. – Bişey buazımdan geçmeer, – söyler Ajda. – Ama kendisi maasuz imeer, neçin ki läüzüm olacek konuşsun horospu yavklusunnan. İmeyi başarır-başarmaz Ajda gider işinä, etişer restorana. Osman Ajdanın geldiinä seviner. O izin eder garsona imäk onnara getirmesin, versin sade filcannarı, kaşıkları, peşkirleri, buz dolabından buzları...

– Gözäl bir akşam yaşayacez, – deer sevinmeli Osman.

– Bir akşam hem bir da gecä, – ekleer çok duygulu Ajda güleräk.

Sevgililär üç saat iyip içtiktdän sora restoranda, gittilär Osmanın üç odalı apartımanına Moda maalesinä. O gecä akına Osmanlan Ajdaya "sevgililerä" olmuştu bir çok uygun, çok "gözäl". Onnar soyundular çır-cıplak, kokuştular, seviştılar...

EVDÄ GAGAUZİYADA

Şindi brakalım Türkiyedä gagauz çırak karılarını geçirsinnär "eni" yaşamalarını yabancılıkta da bakalım, nelär olêr evdä Gagauziyada, neredä kaldı onnarın yarı üüsüz uşakları, analarına hem kayınnalarına. Hem taa kalmıştılar evdä küüylerdä kimi mor burnulu azıroncu erkeklär, ani tezicik üüreniverdiydilär kolhoz sıralında haylazlardan gözboyacılını, demäk kolhozça tersiz kazanç yapmaa, neçin ki Gagauziyada, insannar hiç haylazlık bilmäzdilär.

Son 30-35 yıllarda, kimi gelmä kolhoz "peredoviklerindän" geçmişti gagauzlarada "kurtarıcıların" "çemreklii"... Boşuna laf kalmamış: "Ayrıklar kurakta taa pek eşerirmişlär"...

Evdä çoyu eni kullanıcıları sandıydılar ne oldu halkın bolluuna deyni, oldu onnara kendinä kabarmak hem huzurluk için. Te bu takım kimisinin aklından çıktı ki o gagauz, çıktı ki o borçlu vatandaşlarına izmet etsin. Satkın izmetçilerindän çoyu insan arasında **utanêrlar ana dilindä lafetmää**, satkın politika çalışkannarı yapêrlar kendilerini, ani onnar bilmeerlär, ki Avtonomiya düzüldü halkın kulturasını, dilini, kendiliini korumaa, ilerlemää. Çok işlär lafta sölenir **bir**, ama halizdän onnar **hiç olmêr**. Bu türlü buynuzlu yalannara insan doydu. Kabuledilmedi zakon, ki açılısın Gagauziyada eni kuvetin çalışmasınnan gagauz dilinda bır şkola ya uşak başçesi. Hem diil sade kabuledilsin, ama bolä zakon mutlaka geçmiş yılların içindä aslıya çıkarılısın... Eni halk izmetçilerimiz kabaathı, ki çıktılar hain, ya satkın. Onnar olaydılar haliz insan sevici, haliz halka izmetçi, enez kazanılmış neetlerimiz aslıya çıkaceydılar. Kuvet kullanıcıları hem onnarın yaltıkçı, yalancı yardımcıları, eski totalitar sistemin aldadıcı politikasını kullanarak, buyurucuların yanında iileräk braktılar önemliyi, bir tarafa da dooru kendi miskin neetleri için halkın istediini sattılar. Tekrarlêrim bu ayozlu neetlerimizi, ana dildä şkolalar için, uşak başçaları için, korumaa ana dilindä adetlerimizi, tutmaa kendiliimizi. Unutmayalım, açıldı Universitetlerimiz da, ama onnar da çok az yaptılar kendiliimizi korumak için. Çünkü adet için açıldı

gagauz dilindä radio hem televideniya, başladı teatromuz, ama sesleeriz biz birkaç laf gagauzça sora gündä zar-zor bişey yarı gagauzçada çıkarsa, sora işideeriz yabancı dillerdä türlü masallar, angılarını romınnar hem ruslar çoktan kendi evlerindä artık göstermeerlär. Sormalı, neredä bizim eski türkülär, maanilär, masallar?

Onnar nicä evel ayak altında unutmaktaydılar büün da ölä unudulêrlar. Olur mu onnar unudulsunnar, açan büün var yazımız, kimi basım organnarımız?

Alalım başka taraftan, soralım. Büün var mı yazıcılarımız, angıların kiyatları Gagauz Avtonomiyasının paralarinnan basıldı? İslä düşünsäk kimi önemli kiyatları, ani evel basıldılar, çoktan Gagauziya onnarı lââzımdı enilesin. Yıraa gitmeyecäm, alalım benim, Nikolay Baboglunun, yaratmalarını. Onnar büünkü günadan tiparlandı 18 kiyat şkolalara üürenmäk kiyatları. Hem otuzun üstünä da literatura artistik yaratmaları. Onun ilkinki kiyadı basıldı 1960-cı yılda, açan taa çoyu bizim buyurucularımız hiç dünnyada da yoktular. Sanki çok mu bu kiyatlar için radioda söleerlär? Açan çoyu lââzımdı yorunlayıp annatsınnar, beki televiziyada analiz yapsınnar bişeyä? Söler onnar için Moldovanın radiosu, ama diil gagauzlar... Fasil iş, ama bu bölä haliz. Taa sormalı, ne bilerlär bu kiyatlar için bizim politikacılar? Beki da bişey bileerlar...

Ama brakalım politikacıları, onnarda az vakıt. "Halkı kullanêrlar" Gagauziya kinomuz, radiomuz, onnarlan üüner kuvetlär, çünkü yapıldı iş kulturaya. Onnar da en islää ana dilindä yaratmaları okumêrlar, çoyu kendileri onnarı bilmeerlär. Ama borçluyuz onnara söyleyelim, ki lââzım sık-sık ansınnar onnarı da kimi en islää erlerini, halka da bulup kolayını söölesınnär da duyulsun büün, ani biz gagauzlar, hep ölä halk, niça başkaları, ama diiliz evelkisi gibi yazısız unudulmuş.

Ne yazık, ani büünkü vakıt bizä – sayıda küçük milletlerä işleer ama, bizim buyurucular bu uygun vakıdı kendi ilerlememizä kullanmêrlar. Var gagauz yazıcılarımız, ani çevirildilär rusçaya: Stepan Kuroglu, Dionis Tanasoglu, moldovancaya N. Baboglu şiiirlär, annatmalar. Onnar okunêrlar Moskovada. Kişinêuda, ama Komratta, Çadırda, Valkaneştä işidilmeerlär. Bu acaba diilmi ayıp üsümüzä?

May hiç işidilmeer radioda, televiziyada anılmış D. Kara Çobanın yaratmaları. Akına, o az etiştirdi yazmaa, ama var kimi işleri, angılarını düşer diil bir kerä, ama sık-sık halka sölemää. Hep bunu olur söleyelim raametli Mina Kösä için. Olur demää, ani etiştirmede adamın kapansın gözü da artık unuduldu. Bunnardan başka var çok gençlär, ani düşer çüksinnar efirä, basılsinnar, ama onnar da kalêrlar nicä boşlukta baarışlar – yazık... Bizim baş öndercilerimiz läözım gün-gündän kullansinnar basımları, radioyu, televiziyayı, kinoyu. Bu kullanmayı görmeeriz...

Neçin ürenmemää Moldova radiosundan, televiziyasından, Moskvadan? Onnarda yok gün, yok saat kulturatsız, literaturasız, ya dilin paalılı için... Bu temaları yok bir gün, bir saat kullanmasinnar. Ne bu dillär taa mı zor halda bizim zavalı gagauz dilimizdän?

Rus dilindä politikayı da yapêrlar literaturanın yardımınnan. Literatura en iileri parça-parça ya bütün sölenêrlär presada, tekrarlanêrlar kinoda, televiziyada. Te neçin bu milletlerdä literatura yaratmaları zeedelener hem açêr, nicä haşlama güllär açêrlar. Gün gündän hep taa üstün romannar, şiirlär, anatmalar cıkêrlar.

Yazık ki bizdä evdä bu küçük milletin önemçileri unuttular, ya taa tez yaptılar kendilerini, ani unudêrlar zavalı henez uyanan kulturamızı. Kullanıcı buyurucularımız sadece kendi personal intereslerinä kuvetlerini harcêrlar.

Büünkü gündä bizim politikacılar buldular kendinä önemli iş, paylaştılar iki paya da dartışêrlar, baş koparêrlar, korkêriz tezdä iş buçaklara etişecek. Ne etişmeer, ne paylaşêrlar? Beki da bu işin var önemli eri? Beki birkaçı annadı, ki başlar yanniş yolda da isteêrlär işi düzeltmäâ? Ver, Allahim, ölä olsun!!! Ama olur şüpeleneim, beki beslendilär da şımarêrlar? Ama öläysä, läözım olacak kimi dartışçılar, ani tutuldular yalançılıktä hem haylazlıktä taa tez demisiya versinnär, toplasinnar partalları da sauşsunnar halkın sırtından, nekadar taa tez. Gagauziyada haliz öndercilik için insan mutlaka bulunacak.

Bu türlü devlet "kullanıcıların" beterinä Gagauziyada 2000 yılda cekeder krizis, angısı getirdi eni ayrılmaklara da sansın etiştik eni günä, ama eni ayrılmışlara var taa biraz vakit kendilerini gostermää. Onnarı da görevez. Ayırıcıların gözlerini artık zor olacak boyamaa.

BAN DÄ GAGAUZUM

Bän Kişinêuda, Moldova yazarlar Birliindä işledim gagauz yazıcılar bölümün başkanı 16 yıl (1989-1997). Ama, en büyük işlər geçirdim orada 1989-dan 1990 kadar. Bakmadaan, ani o zamannar gagauz şkolalarımızı komunist nominklaturacıları kapadıydılar, dilimizi olur demää heptän kestiydilər, ana dilimizdä gazetamız yoktu, radioya hem televiziyaya gagauzlara yol kapalıydı, sadece Moldova yazarlar Birliindä gagauz dilinä kaldıydı bir küçük aralıktan şafkçaaz, sadece burada vardı birkaç gagauz yazıcıların zakonca toplantılık bölümü. Oyanda-buyanda basılırdı bizim da dilimizdä birär literatura kiyadı. Neçin bu gagauz sektiyyası kalırdı yaşasın? Neçin ki moldav dilin da o totalitar baskı zamannarda, bakmadaan ani Moldova Sovetlər Birliindä formalino kendibaşına devlet sayılırdı, onun da vardı derin zorları: ilkin üüsek şkolalardan, institutlardan, universitetlerdän moldav dilini uuradırdılar, rus dili gidärdi, literatura hem bilim kiyatları taa çok rusça çıkardı, hertarafta dokumentlər, iş kiyatları pak rus dilindä yazılırdılar. Moldav dilin kullanması göz görä-görä hep taa daralırdı. Bu situatıyada moldav dilin hem kulturanın en aktiv koruyucuları moldovan yazıcıları kendini gösterdilär. Biz da birkaç gagauz yazarları: bän, D. Tanasoglu, D. Kara Çoban, S. Kuroglu, M. Kösä annardık moldovan dilin zorlarını yazıcıların, çoyunnan solidardık...

Ama nasıl da taa yukarda söledik, bizim gagauz dilimizin hem kulturamızın durumu pak katastrofalıydı, rus dilin beterinä gagauzçamız kaybelmäk uurundaydı. Moldav dili nekadar da gücenik olaydı, o korunurdu, neçin ki moldovan küülerindä şkolalarda uşaklar ana dilindä üürenirdilər, radio hem televiziya gecä – gündüz moldovanca lafedärdi. Kişinêuda hem rayonnarda üzlärden gazetalar, jurnallar, kiyatlar moldav dilindä basılırdılar. Bunnara da bakmadaan moldovan yazarları vardı neyä kavga etsinnär kendi dil hem kultura tarafından çelinmiş, basılmış doorulukları için. Hem onnar kendi dili için baş kaldırırgan, yoktu nasıl bizim da gagauz dilimizin kötü durumunu inkär etsinnär. Beki çoyu diil bütün ürektän, beki sade üzlük,

ama tanırdılar bizim çok zor problemneri da. Te neçin vardı Gagauz yazarlar bölümü, te neçin bän gagauz düştüm işä Moldova Yazarlar Birliinä, te neçin o reakçıya zamannarında gagauz literatura yazarların bölümü kapanmadı ama taa genişlendi, işledi hem büün da hep taa işleer.

O zamannarda Moldova Yazarlar Birliindä bizim gagauz bölümün kendi başkanı vardı-poet S. Kuroglu, ama o çalışırdı ödeksiz, burası kendi temel işi diildi. Açan 1989 yılda bän geçtim küüydän Kişinëua yaşamaa, hem bän artık çoktan Sovetlär Birliin yazarların azasıydım, beni koydular işä Gagauz bölümünä başkan, elbetki bizim yazıcıların kayıllunnan, bän artık bütün ödeklän oldum işçi ştatta, personalda. Bu vardı bir ilerlemäk. Bizim gagauz literatura işlerimiz baari bir erdä merkezdä zakonca erleşirdi. Bu verirdi umut ileri dooru gazeta açmaa, radio, televiziyaya çıkmama, şkolaları uyandırma... Hem yaşamak gösterdi, ani hepsi bu işlär ölä da oldu: ilk gazeta yapracı gagauz bölümündä peydalandı bulgarlarlan yarı-yarıya. Bän onu çıkarırdım moldovan "Literatura şi arta" gazetasına yamamaydı, sora peydalandı ilk gazeta kendibaşına "Ana sözü", taa sora hep bizdän çıktık radioya, televiziyaya hem başladı dilimiz şkolalara girmää. Bu işlär isteerim bilinsin, zerä bizim gagauzların arasında var öleleri da, ani eer o bir enser kaktısa, deer bän ev düzdüm. Bu hastalık yazıcıların arasında da göründü. Eer birisi birkaç sıra yazdıysa, ya bir kiyatçık incecik tiparladıysa, o saat fırlayıp deer, bän gagauz dilini çekettirdim, deer bänim bu dünneyin dirää, görer sadece kendini, başkaları ne yapmış o istämeer bilsin, görsün. Bu "hastalık" bizä intelektuallara büyüklerimizdän geldi da ulaştı hepsimizä, kim büün kultura tarlamızda çalışmaa eltener. Lääzım unutmamaa eski dedä sözlerini, ani ilkyazı bir kırlangaç ya bir çiçek yapmêêr. Ama vakit hepsini işleri erli erinä erleştirer hem erleştirecek. Benim da bu yazılarımın paası hem paasızlı da mutlaka çok yıllar sora belli olacek.

1990 yılda yazın Sovetlär Birliindä perestroyka işleri artık en üüsek erä etiştıydilər. İmperiya daaldı. Moldova da 15 respublikalardan birisi oldu kendibaşına, baamsız. Vardı kendi Üüsek Soveti, hükümeti hem premier ministiri Mirça Druk. Bu adam için bän taa aşaa da annadacam.

İyül ayında beni Moldova Yazarlar Birliindän ansızdan çaardılar işä hükümetä baş bakana sovetnik olayım, sölendi ki yazarlar Birliindä da işimi brakmayım, ama temel işim olsun bakanlıkta. Bana deyni ozaman, en kızgın naşizma ajiotaj vakıdında Moldova hükümetinä işä teklif çok şüpele bişeydi. Bän bir gagauz yazarı ölä üüsek erä çaarılayım – yınanacaam gelmäzdi. O erä deyini vardı üzlärden moldovannar, ani evel kendilerini sayılmadık gücenik duyardılar da şindi onnarın zamanı gelmişkän hant-hant edärdilär üüsek koltuklu skemnelär için... Da, na sana bir "türk" Baboglu onnarı ilerlesin... Bän kayıllık vermäzdim, düşünürdüm, ama yukardan telefon durmamaca aarardı beni gideyim işä... Benim bir çok düşünmektän sora geldi aklıma eski dedelerimizin söyleyişi, ki kalelär içindän alınırmişlar... da verdim kayıllık, aklımca düşündüm, ne da olsa bakalım nekadar siz bendän hayır göreceviz.

Şindi isteerim taa bir iş nişannayım ozamankı moldav yazıcıların bizä gagauz milletimizä bakışları için. Taa çoyu yazıcıların can acısınnan kavga edärdilär kendi naşional kulturası, dili için. Onnarlar biz gagauzlar da te nasıl da söledim yukarda solidardık hem barabar kendi kultura problemnerini kaldırırdık, ama birkaçı moldovannardan hastalıklı gibiydilär. Onnar rus şovinizmasına karşı koyarak, kendileri olurdular moldav şovinistleri, kendilerindän başka milletleri yoktu gözleri görmää, ama taa pek gagauzları sayardılar yabancı "venetik", sayılêr gelmä, da onnarı läüzım Moldova topraandan kuumaa gitsinnär oraya, neredän bir çala gelmişlär. Bu türlü hastalıklı nařionalistlärdi L. Lari, G. Vieru hem hep bu kategoriyadandı eni baş bakan M. Druk ta. Bunnara biz kategorik karşı gittik hem büün da gideriz.

Açan Moldova oldu kendibaşına bizim Gagauziyada da taa 1996-ncı yılda çekedän avtonomiya daavaları başladıydılar eniyçä kaldırılmaa. Komratta, Çadırdä, Valkaneştä insannar mitingalarda baarırdılar, ki gagauzların da var dooruluu avtonomlu olsunnar, nicä başka küçük sayıda milletlär. Çıktı halkımızın arasından liderlär M. Kendigelän, M. Maruneviç, L. Dobrov, K. Tauşamcı, S. Topal, Todur Marinoglu. Onnar ozaman annaardılar, ani kulturamızı, milletliimizi bastırmak için en büük kabaatlıydı komunist rejimi, rus şovinistleri,

ama moldovan hasta naşionalistleri da ap-açık gagauzların istediinâ duşmandılar, neçin ki onnar koyardılar soruşu, ki Moldova birleşsin Romıniyaylan, neyi Gagauziyada insan kategorik istemâzdi. Te butakım durumda 1991-nci yılda yazın gagauzlar kendi bütün Bucaktan toplantılarında haberledilâr Gagauziyanın Avtonomiyasını. Bu haber Moldovan şovinistlerini hem taa pek bakan Druku pak delirttiydilâr. "Bak sän, kalın üzlü gagauzlara ya ... aalemin topraanda avtonomiya düzmää tutunmuşlar... Biz onnarı! Bölâ sölenirdilâr sokaklarda, baarirdilar mitinglarda". Neçin ki bir taraftan da onnarın şovinizma politikası Moldovanın içindâ yaşayan ruslara karşıydı, kaldırdıydı onnara büük duşmannık hem bu taa pek aliflendiydi Pridnestroviyada, neredâ artık düzülürdü Moldovadan ayırı kendibaşına bir respublika.

10 Mirça Druk kaynaardı, ateş saçardı üfkedän. Gagauziya hem Pridnestroviya onun buvazında dururdular nicä bir kemik. Bän taa baştan duyduydum, ama şindi taa da pek annadıydım, ani beni gagauzu bakanlaa çekmâk esaplıydı Bucakta gagauzları uslandıрмаa, gagauz halkın gözlerini boyamaa. Burada hepsi işçilâr bana aykırı bakardılar. Bän Druka deyni vardım nicä bir perdä, onun duşmannı yabanı üzünü saklamaa deyni, ama kimi gagauzların da arasında bän sayılırdım satılmış moldovannara, romınnara... Hoşum diildi pek gözâl... M. Druk kendisi hiç başka iş yapmazdı, sadece günün boyuna dururdu moldovanın kartasının başı ucunda, düşünürdü, nasıl kaybetmesin respublikanın bütünnüünü.

11 Bir gün çaardı beni hem taa birkaç kişiyi kendi adamnarından da başladı annatmaa plannarını. Deer läüzım verelim Pridnestroviyayı Ukrainaya da versin bizä Basarabiyanın aşaaısını taa Kara Denizädan. Bu topraklar, deer, taa Moldav gospodarın Aleksandru Cel Bunun vakidında bizim Moldovanın erleriymişlâr... Bän da ozaman eltendim lafedeyim. Deerim hiç belli diil Ukraina kayıl olacak mı bu diişmeyä, hem deerim, beki gagauzlara da läüzım sormaa, onnar da bakalım ne deyeçek.

– Kimä, gagauzlara mı? – baktı bu çanavarca bana. – Sän bil, ani bu gagauzluk sürüsü bizim toprakta yabancı, venetik. Biz Moldova

başınaşları bu türk tamızlına hiç bir kerä bişeycik sormayacez. Ama eer baş kaldırırlarsa, onnarı iki günün içindä yakıp koolayacez bizim evimizdän, gitsinnär Türkiyeye...

– Bän sizä sovetnik, sandım, ki olur bir akıl vereyim, iki ayın içindä bana bişey sorulmadı, hiç bir da iş yapmadım...

Ama Druk tıkadı benim aazımı bir çirkin azarlan hem süümäklen. Bundan sora başka bişey lafedilmedi, o kapadı toplantıyı da kuudu hepsini yanından.

İki-üç gündän sora Druk topladı Moldovanın 23 rayonnarından polițiya başkannarını hem asker başlarını da verdi hepsinä izin toplasınnar volontirleri, demäk başıbozukları, kimin üfkesi var gagauzlara da gitsinnär onnarı Moldovadan koolamaa ya yakıp oldürmää. Kolaydı o bozgunçluk vakıtlarda volontir toplamaa, neçin ki Moldova hem bütünnä eski Sovetlär Birliin teritoriyası doluydu işsiz sarfoşularlan, hırsızlarlan, düüşçü banditlärlän, narkomannarlan. Hem da taa kuduz baş bakan izin vermişti kapannardan da başkesicileri kolversinnär. Hepsi bu sürü sade aarardı birkimsey çaarsın da hoydatsın onnarı nicä tazıları, diil sade deyelim gagauzların üstünä, ama kendi analarını da hazırdılar kesip dovrayıp yakmaa. Druk aarardı neredän siläh alsın da versin volontirlerin elinä. Ama olmalı onun yanında bulundu kimsä akıllı da vazgeçtirdilär şaşkıını bu iştä. Ona söledilär, ki eer bu volontir sürüsünä siläh verilirse, onnara kimsey komanda edämöz, onnarın önünä kimsey çıkamaz, da bu başsızlar ilkin bizi öldürürlär... Bu korku tezlää aslı çıktı... Ama nasıl da olsa volontirleri topladılar da siläh için dedilär onnara herkez kendisi bulsun... Kuduzlara bukadar izin da etärdi.

Güzdü, yaamurlu bir suuk havaydı, 150 avtobus dolu bu başsız, sarfoş avantüristlärlän Moldovanın poyraz rayonnarından demir sopalarlan, diirennärlän, nacaklarlan ellerindä hızlanmıştılar gagauzlara, ama taa Kişinêuda, sora yolda banditlä girişmişlär kendi aralarında düüşmää, polițiyalara hızlanmaa, baarımışlar versinnär onnara siläh.

Druk çaardı beni da gideyim hısımnarımı uslandırmaa, ama bän

açık söledim. Dedim, sayın bakan, bu bir büyük hem korkunç avantüra. Kendiniz hristiansınız, gagauzlar da hristian, olur mu kendi dinindä insannara, onnar hiç bir kabaatsızkan, naçaklarlan kalkmaa? Deycäm durgudun bu volontirleri, zerä kendiniz da pişman olursunuz.

– Ne, bän sana mı soracam ne yapmaa?

– Düşer, dedim sorasınız, neçin ki beni sovetnik aldınız.

– Bän seni, – dedi, kurşuna uracam! – da üfkeli çıktı, pindi maşınaya da götürdü banditleri, kapancıları gagauzların küülerini sarmaa.

Bän sauştum evä da başka bakannaa işä hiç gitmedim. Ama gagauzlar da işittiynen Drukun neetlerini, gördüynen yakın duşmannarı taa da birleştilər. Küüylerdä gençlär, insannar Bolgradtan hem başka rus askerlerindän siläh alıp hazırlanêrlar kendi evlerini, aylelerini, uşaklarını kaybelmektän kurtarmaa.

Volontirlär üç gün, üç gecä Gagauziyanın sınırlarında durêrlar, içêrlär, sarfoş olêrlar, kendi aralarında düüşêrlär. Suuk yaamurlu havada hep taa çok içki, imäk isteêrlär hem siläh isteêrlär. Bekleêrlär, nezaman izin olacek çeketmää gagauzları öldürmää... ama izin gelmeer. Başsızlar isteêrlär Druk gelsin onnarın yanına da cuvap versin, nekadar taa tutacek volontirleri "işsiz". Druk korkêr gelmää bu kendi elinnen tutuşturduu ateşä yaklaşmaa, ama hoydatmaa da tazıları gagauzlara karşı kimsey çekettirmeer. Neçin ki Pridnestroviya da bir hızlı marşlan gelir gagauzlara yardıma... Druk hem onun kuyrukçuları duyêrlar, ani işi battırdılar, arış heptän mayızlandı. Lääzım volontirleri geeri çekmää taa da büyük bela olmadaan, ama başsız edeksiz kalabalık hiç kimseyi seslämeer.

Başıbozuk sarfoş volontirlär baarımışlar, ya verin bizä siläh, ya biz alacez polişiyadan tüfekleri da ilkin Druku kasaplayacez, sorarmışlar, neçin bizi getirdiniz boşuna buraya. Drukun yardımcı şovunist, naşist general Kostaş askerci olarak Druktan taa ii annamış, ki volontirlärle olacek bela da bunun için Gagauziyanın sınırlarında 23 rayonnardan polişiya askerlerini erleştirmiş volontirlerin önünä da izin etmiş kolvermesinnär banditleri küülerimizin içinä, ondan hem Druktan izin gelmeyincä.

O günnerdä beni çarêr general Kostaş. Başladı bu bana yıraktan

sölemää, ani läözım bir türlü gagauzlara annatmaa, ki voluntirlär gelmedi insana gagauzlara karşı, ama yalancı gagauzların politikacılarına, ani onnar kızıştırmassınnar sıradan insannarı türlü avtonomiya düzmää...

Kostaş artık pek islää duymuştu, ki eer onnar taa biraz kızıştırsalar bu duşmannık ateşini, ilkin kendileri onun içindä yanaceklär. Da deer bana general, sän, domnu Baboglu, taa iştä sayılırsın, gel benimnen bilä orayı da annadalım gagauzlara, ani biz geeri çekineriz. Yannişlık oldu, deer, ani bunca insan toparladık, şindi onnarı läözım nası-nicä usulunnan çekelim Çimişliyä kadar sora da yollayalım evlerinä. Bän annadım, ani voluntirlär generalı da, Druku da korkutmuştlar ölüsüyä, aklımca deerim, te ne aarardınız-buldunuz... Hem bän taa annadım, ani bän Kostaşa läözımdım diil gagauzlara bişey annatmaa, ama läözımdım voluntirleri geeri çekmää, yardım etmää. Son sonunda kayıl oldum gitmää... Esapladım, ne olabilirsä, bir can borcum var, yaşayacaamı da yaşadım, baari görecäm, nasıl generalı kendi banditleri paralayaceklar.

Kostaş almıştı bilä taa bir gagauzu S. Bozbeyi, ani o da bencileyin bakanlaa getirilmişti gagauzların gözlerini boyamak için.

Saat onda etiştik Çadır uurunda kıra. Orada voluntirlär lesopolosta ateş yakaardılar, şarap içärdilər hem "bız" oynaardılar. Poliñiyalar da onnarın önnerindä durêrlar, kolvermeêrlär bu maradêrları gagauz küüylerinä zerä o saat çekedecek ölä bir kasapçılık, ani kimsey ucunu bulamayacak... Poliñiya da bu türlü kannı iştan sakınırdı, ama voluntirlär sade bunu beklärdilär. Kostaş birkaç poliñiyacılarlan yanında girdi banditlerin arasına da sabaylendän taa saat altıyadan hep dartıştı, çaarırdı girsinnär avtobuslara, işidilirdi süümäk, tüfek patlaması... Da ölä karannık olarak zar-zor dizdi onnarı maşinaların önünä da komanda verdi pinsinnär da gidelim geeri, ama voluntirlär izini seslemäzdilär, baarırdılar, "generalı sabuna!"

– Siz bizi getirdiniz gagauzları düümää, kolverin tepeleyelim onnarı!
– Verin bizä siläh! Vermäzseniz poliñiyadan zorlan alacez silähları da gidecez gagauzlara sora da sizi cezalayacez...

General savaşırdı onnarı aldatsın, annadırdı, ani şindi taktika

diişildi, düüştä sade ileri gidilmeer, kimi sıra da geeri läázım çıkmaa da sora taa hızlanmaa. Biz şindi läázım geeri gidelim, tez pininiz avtobuslara! Ama hepsi dururdular dizili, hiç birisi dä hızlanmazdı pinmää.

Ozaman bän deerim Kostaşa:

–Veriniz bän çaarayım onnarı, beki beni sesleyeceklär. Yanımda dururdu S. Bozbey, o çeker beni enimdän da söleer kulaama: "Sus, – deer, zerä duyarsalar, ani biz gagauz, onnar ilkin bizi kıyıp dovrarlar". Bän onu seşlämedim. Kostaş da baktı yınansız bana da der buyur sölä:

– Oameni buni, saygılı dostlar, insannar, – baarêrım bän üüsek sestä, – siz insansınız, sanêrım lafımı annayacenez. Eski zamannardan biliner, ani bir käämil düüştän bir kötü uslu annaşmak taa iimiş...

– Ama sän kimsin?, – işidildi birkaç üfkeli soruş.

– Bän, deerim, gagauzum, adım Nikolay Baboglu, – kalabalık sus oldu, – siz, deerim, geldiniz gagauzları öldürmää. İlkin öldürün beni, te bän, ama...

– Bu provokaşıya! – işidildi kalabalıktan.

– Hiç diil provokaşıya, – uzattım bän lafımı da ilerledim onnara yakın.

Öldürünüz beni, sade ilkin o ursun bana, kim te benim gibi söyleyecek sizin şairin Emineskunun poemasından 4-5 sıra. Da başladım okumaa siirek-siirek üüsek sestä:

A fost odatê ka'n poveşti,

A fost ka niçodatê

Din rude mari, împêrêţeşti

O prea frumoasê fatê.

Şi era una la pêrinţi

Şi mindrê'n toate çele

Ka şi feçoara între sfînţi

Şi luna între stele...

Bölä okudum bän poemanın yarısını, kudurmuşlar sesleerlär... Taa yaklaştım onnara da deerim: "Hadi, angınız baari 4 sıra söyleyecek da onun eli ilkin kalksın, da tepeläyin beni..."

Susmak. Deerim baari iki sıra, ne şkolada da mı üürenmediniz? Emineskuyu mu işitmediniz...? Yok çıkmadı birisi da bişey sölesin. Ozaman, bezbelli taa aklı başında olan, birisi başladı gülmää, deer ne bizä Emineskuyu sorêrsın, biz deer şarap içmää olsa onu yaparız, ama deer sän allele diilsin gagauz, sana elimiz kalkmaz... Bän da gülümsedim. Ortalık sansın suudu...

– Taman, deerim, dostlar, hadi pinin avtobuslara da gidelim Çimişliyä. Orada sizä ödek verilecek "zaametleriniz" için, şarap da verilecek... Ama şindi siz askersiniz (bununnan kabarttım onnarı), läözım distiplina olsum, komanda verildi avtobuslara, läözım sesleyäsiniz...

Susmak... aralarında nesä laflaşêrlar... Bir nedän sora birär-ikişêr başladılar akışmaa maşinalara. Ačan hepsi doluştular, general baalattı polişiyalara avtobusların kapularını kalın katanka telinnen da çekettik yola, vakıt yakındı gecäyarısına. Çimişliyä gidärken läözımdı geçelim Besarabka içindän.

Bän generala deerim, ki olmaz girelim Basarabkaya, zere orada yaşayan gagauzların da arasında bulunur bir deli da atar bir taş ya başka bişei da bir kıvılcından çekedir kan selleri.

Ölä da oldu kırlarca sabaaya kadar etiştik Çimişliyä. Orada artık Kaul taraflarından da voluntirlär topluydular. Cellat kan dökülmesi sildi, geçti benim milletimin başından. Oradaydı Mirça Druk da sarılı koruyucu polişiyalarlan. Çimişlidän moldovannar gelmiştilär aalaşmaa voluntirlerdän, ani o gecä moldovannarın tauklarını çalmışlar, maazarına girmişlär hem başka.

O gündän sorä bän artık bakanlaa çıkmadım işä. Ama Moldovanın parlamentindä da Drukun avantürasını annamıştilar, tezlää onu hükümettän attılar da çeketti Moldovaylan Gagauziya arasında politikayca annaşmaklar, angıları 1994-cü yılda dekabrının 23-dä bittilär Gagauziyanın baamsızlını tanımaklan. Kabuledildi karar, ki düzülsün ekonomika hem kultura tarafından Gagauz Avtonom bölgesi Gagauz Eri.

SONU İÇİN

“Gagauzların kaderi”, elbetki beki benim kaderim olur olsun, necin ki bän da gagauzum. Kiyatta bir başlıcak da var “Banim gagauz”.

Baştan düşünmüştüm yazayım bir sade yaratmak literatüra eseri,ama sora işa katıldı bizim diil çoktan geçmiş hem büünkü yaşamak günnerimiz da...Düşündüm hepsini yazayım. Nanda kullandım yaradıcılık metodunu,neya herbir yazıcının dooruluu var. Ama yazmakta katıldı çok görülmüş hem geçirilmiş haliz işlär, istoriya işleri, haliz büün yaşayan kişilerin adları, ani yaşadılar hem işledilär bu 40-50 yılların içindä, onnar kalamadılar bir tarafa, neçin ki oldular, geçtilär yaşamamda gözlerimin önündä. Genä ölä ilktän düşündüm kimi kişilerin adlarını diiştireyim, ko taninsın sade o çok önemli meraklı istoriya işleri, ani geçirdi halkımız. Ama sora okudum başka anılmış yazıcıları, angılarından biz dayma üüneriz deyelim Lev Tolstoydan. Gördüm, ani onun büyük yaratmasında var çok haliz yaşamış insannarın adları (padişahlar,boyarlar hem başka). Bu türlü bendä da kimi literatüra geroylarına karıştı haliz yaşamış hem yaşayan insannar da. Hiç yok neyä onnar küssün, bekim bu yazıylan onnar da oldular literatüra geroyları. Söleyim bunu da. Bän istämerim geçeyim o evelki dünnä klasiklerini, onnardan biz yırak, ama yazı tarafından sanêrım, ki kullanêriz ölä metodlar, ani diil yasak, geçerli literatürada. Sade bir iş isterim belli edeyim, ani herbir anılmış bu yazıda kişinin raemetli mi o ya yaşêêr mı, adı haliz mi o sa takma mı, herbirinin var yaşamakta kendilii. Sanêrım, ki okuyucu mutlaka deyecek: “Adı kiyatta yazılı başka, ama o haliz var, te o, kimi biz bileriz, tanıyeriz...”

Annatma mı bu, istoriya eseri mi, aklıma getirmeklär mi... Nasıl okuyucu isteyecek, ölä desin... Sanêrım, ki bundan yazının paası azalmayacêk, neçin ki (nasıl kiyatta da çok sıra söledim) bizim küçük, çok zaman sayılmadık gagauz halkımız son 50-60 yılların içindä geçti bir büyük, beki üzlärlän yıllık istoriya, ani hiç yoktu nasıl kalsın yazılmadık...

Bilerim, ani taa çok bu yıllar için yazılacak, ama bän bir küçük başlantı yaptım. İleri dooru ne da yazılrsa, yazıcılar mutlaka esaba alaceklar gözgörenin sıralarını.

NİKOLAY BABOGLU

KİMİ LAFLAR

- acamı – ahmak, az üürenik.
apis – kapan, zından.
arış – boyunduruktan, taligaya ok.
aziz – çok beklemeli.
cellat – kıyak, öldürücü, cansız.
cümlesi – hepsi (gramatikada tamamenayan akılı bir sıra laf).
devirim – aktarım, diştirmäk, sıralı yıkmak.
dilbaz – çok hem boş lafçı.
dönem – çevirim, devirim.
eltenmä – hızlanmaa, karar almaa.
gamsız – esapsız, utanmaz.
hastahane – yılaclamak evi.
hayın – haylaz.
huzurluk – kabarmak, hodullanmak.
ıçıran – yara, hastalık.
izmeker – izmetçi.
kahraman – bir baş, bir üz.
kayıp – kaybedilmiş.
kolhoz, kolkoz – kır işçilerin tonlumu.
Kurtea regalê – Karol padişahın izmet evleri (romıncadan).
kıpayım – ama, demak, nesa, deyäbilsäm.
Majestatea sa – onun büük saygılı (romıncadan padişaha danış).
medene – eskidän çok insanıı adetlär.
miras – izin, ölümdän sora sımarlamak.
miskin – kötü, çirkin.
moşıya – varlıklar (moldovancadan).
mutfak – kuhne.
naamuzluk – rız esaplık, insanlık.
nöbetçi – bekleyici.
obizatelstvo – borç (rusçadan).
olay – bir olmuş ya olacek iş.

perişan etmää – korkutmaa, kahırlamaa.
protif – karşı (ruaçadan).
rıız – utanmak, esaplık.
seremcä – olay, olacek, geçirilecek bişey.
sıtma – aar hastalı.
taamir – düzmäk enilemäk.
tefekeli – çok zorlu, belalı.
temsilci – büüklerä izmetçi.
uzmannık – bilimci, bilimcilik.
uşak misilli – uşak fikirli.
yakma – hastalık.
yaltıklanmak – kabarmak, yansılıyıp diklenmäk.
yaratma – litertaura yazısı.
yasak – olmaz.
zaabit – buyurucu, kiyatçı, baş.
zevk – bir kayıllık, sevinmelik.
zirgil – kalın üzlü, sokulucu.

Procesare computerizată:
Roman Mardare

Corector: *Ana Boeva*

Tipărit la Tipografia *Reclama*
MD-2005, Chișinău, str. Alexandru cel Bun, 111

Comanda nr. 104

Nicolay Baboglu duudu 1928 yılda Tatar Kınçak küüyündä, üüredici moldav dilindä 1944-cü yıldan, başardı Kahul kasabasında pedagoji okulunu hem Kişinêuda Devlet unversitetini. Gagauz halkın yazısının hem literaturasının temelleyicilerindän birisidir.

O büün taşıyêr gagauz halkın “**Hatırlı vatandaş**” adını, Moldova yazarlar Birliin azası, var medalileri “**За доблестный труд**” 1961-ci yıl hem “**Meritul civic**” 1991 yıl, Moldova yazarlar birliin azası 1970-ci yıldan hem gagauziya yazarlar Birliin azası bu birliin başlantısından 2001 yıldan.

Literatura yazılarını başladı taa 1944 yıldan. İlk basılı eserlerindän birisi neydalandı “**Bucaktan seslär**” tonlumunda-1959 yılda.

En seçi yazıları “**Gagauz folkloru**” 1963 yıl, annatmalar “**Buçak Ecelları**” 1974, “**Legendanın izi**” 1979 hem başka.

1960-cı yıldan büünkü günädan Baboglu var gagauz skolaları için üürenmäk kıyatların avtoru, irminin üstünä basımnar.